

yeditepe Fatih

KÜLTÜR SANAT YAŞAM DERGİSİ

n.07

TEMMUZ
AĞUSTOS
EYLÜL
2022

Başrolde SAHAFLAR

Leo Lunatic
“İZ BIRAKMAYI SEVİYORUM”

Fotoğraf Sanatçısı, NFT Üreticisi
LEYLA EMEKTAR

Şehre Yakışan Bir Mekân:
TOPKAPI KALEİÇİ MEYDANI

SON BAŞVURU: 2 EYLÜL 2022

BESYO AKADEMİSİ EĞİTİMLERİ

Spor kariyerinize uzman eğitmenlerimiz eşliğindeki hazırlık kursu programımızla başlangıç yapabilirsiniz.

M. ERGÜN TURAN
FATİH BELEDİYE BAŞKANI

Atatürk Çağdaş Yaşam Çok Programlı
Anadolu Lisesi Spor Salonu

Fatih'i yaşa
Fatih'te yaşa

Kayıt ve Detaylı Bilgi: fatih.bel.tr

FATİH BELEDİYESİ

SAYGIDEĞER İSTANBULLULAR,

Şehrin kültürünü, ritmini, hayat enerjisini sizlere taşıyan Yeditepe Fatih'in yeni sayısında yeniden birlikteyiz. Yaz coşkusunun her yeri kuşattığı şu günlerde sur içi tam anlamıyla yaşayan bir tabiat ve tarih parkına dönüşmüş durumda. İstanbul, ülkemizin ve dünyanın dört bir yanından gelen misafirlerini ağırlıyor. Farklı milletlerden, dillerden, kültürlerden olup Fatih'in meydanlarını dolduran, sokaklarını adımlayan ziyaretçiler, İstanbul'da deneyimledikleri zengin yaşam kültürünün gönüllerinde yarattıkları derin duygularla memleketlerine dönüyorlar. Her yıl olduğu gibi, bu yıl da misafirlerimizi gönüllü turizm elçilerimizle ağırladık. Görgülü, bilgili, pırıl pırıl gençlerden oluşan gönüllü turizm elçilerimiz, kültür ve inanç başta olmak üzere, turizmin bütün kollarında güçlü ve bir iddia sahibi olan şehrimizin güzelliklerini anlattılar, rehberlik ettiler. Esasında tarih bilinciyle, şehir sevgisiyle kendini yetiştirmiş Fatihli her hemşehrimiz kendisini şehrimizin tanıtımından sorumlu bir kültür elçisi saymalıdır.

Elinizdeki dergi de bu önemli hususun farkındalığıyla yayın hayatını sürdürmekte, tanıtım ve bilgilendirme noktasında güçlü bir temsil ortaya koymaktadır. Göreve başladığımız ilk günden kollarımızı sıvayıp "İstanbul'un Kültürel Mirasına Sahip Çıkıyoruz" dedik ve işe koyulduk. Bu çerçevede tarihî, kültürel, sosyal değerlerimizi, mimari yapılarımızı yaşatmaya ve önemli bir kısmını yeniden canlandırmaya çalışıyoruz. Her zaman söylediğim gibi, şehir bir eliyle geçmişe sımsıkı tutunurken diğer eliyle yeni tasarımlara uzanmalı; geleceğini inşa etmelidir. Bu düşünceyle düzenlediğimiz İstanbul

Kara Surları Topkapı Kaleiçi Meydanı Kentsel Tasarım Yarışması'nı güzel bir neticeyle sonuçlandırdık.

UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'ndeki "Kara Surları Koruma Alanı" bölgesindeki bu alanda yürüttüğümüz kapsamlı kamulaştırma çalışması yarışmamızın güzel çıktılarıyla taçlanacak inşallah. Bu projeyle sur içinin en kıymetli noktalarından biri olan Topkapı'da şehrin tarihsel, doğal zenginliğini belirginleştirmeyi amaçlıyoruz. Ayrıca Kaleiçi Meydanı, geniş bir etki alanına sahip olacak Karasurları Millet Bahçemizin de başlangıç noktasını oluşturması bakımından önemli bir yerde duruyor. Bölgeye yeni bir ruh kazandıracak büyük hamlenin ilk kararlı adımlarını attığımız kentsel tasarım yarışmasının bütün süreçlerini dergimizden öğrenebilirsiniz.

Bu sayımızın dosya konusu, tarih boyunca bir bilim, sanat ve kültür diyarı olarak sur içi İstanbul'unun kadim değerlerinden sahaflık ve yaşayan sahaflarımız. İstanbul'un fethinden sonra Fatih tarafından inşa ettirilen Kapalıçarşı'da Bedesten'in içindeki bazı dükkânlar sahaflara tahsis edilmişti. O günden bu zamana, sadece Beyazıt'la sınırlı kalmayıp şehrin her tarafına yayılan sahaflar, kendilerine mahsus gelenekleriyle okuma sevgisinin ve kitap kültürünün toplumda yayılmasına aracılık etmişlerdir. Türkiye'de Sahaflar Çarşısı'yla anısı olmayan bir münevver, İstanbul'da yolu bir kez olsun içinden geçmemiş bir kitapsever yok gibidir. Çarşı eski cazibesini kısmen kaybetmiş olsa da dosyayı oluşturan yazılarımız umuyorum ki kitap tutkunlarına sönmez heyecanlar, güzel duygular yaşatır.

Dergimizin diğer yazı ve söyleşileri; tanıdık bildik mekânların bilinmeyen yönlerinden insan hikâyelerine geniş bir yelpazede, özenle hazırlandı. Zevkle okuyacağınızdan eminim. Önümüzdeki sayıda buluşmak üzere, sağlıklı, esenlikle kalın.

M.ERGÜN TURAN
FATİH BELEDİYE BAŞKANI

OSMANLI İSTANBUL'UNDA
SAHAFLAR VE
SAHAFLAR ÇARŞISI

4

BAŞ ROLDE
SAHAFLAR

54

İÇİNDEKİLER

SATIYORUM, SAAATTIM! OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE KİTAP MÜZAYEDELERİ	10
SAHAFLAR ŞEYHİ: MUZAFFER OZAK	14
SAHAFİYE KİTABIN SERGÜZEŞTİ	24
KİTAP DOSTLARININ SUR İÇİ DURAKLARI	30
SAHAFLIĞIN İHMAL EDİLEN BİR ALANI: EFEMERA	36
KAHRAMAN SAHAF	40
İLK KARŞILAŞMALAR, SAHAF DENEYİMLERİ	44
KİTAP: DOSTLAR VE DELİLER	58
HOCA RÜSTEM CÂMİİ	62
YÜRÜMEYİ SEVDİREN ROTALAR	66
FATİH'TE ART NOUVEAU MİMARİSİ	70
EL YAZMALARI NASIL HAZIRLANIRDI?	80
HAŞİM İŞCAN GEÇİDİ	90
KOCAMUSTAFAPAŞA'NIN EDEBİYATÇILARI	94
REVNAKOĞLU, TEMAŞA VE TİYATRO	100
KÜÇÜK KARADENİZ MAHALLESİ	106
FATİH'İN TÜRBEŞİ	110
GİZLİ KAHRAMANLARI ARAŞTIRMAYI SEVENLERİN ADRESİ BURASI!	122
SOĞUKÇEŞME SOKAĞI	126
17. İSTANBUL BİENALİ'NDE YENİ DESTİNASYONLAR	136

PROF. DR. İSMAİL KARA

YAZMA ESERLER
"ŞİFA"LI ELLERDE

ŞEHRE YAKIŞAN
BİR MEKÂN
TOPKAPI KALEİÇİ
MEYDANI

LEO LUNATIC

FOTOĞRAF SANATÇISI
NFT ÜRETİCİSİ
LEYLA EMEKTAR

DONDURMANIN
FAYDALARI

ÖLÜMSÜZ MİRASIYLA
DAVUD PAŞA

KARADENİZ'İN
TUZLU SUYUYLA
YIKANMIŞ ŞİLE BEZİ

YEDİKULE
BAHÇE'NİN
İNCİRLERİ
SOFRALARDA

yeditepe
Fatih n.07

KÜLTÜR
SANAT
YAŞAM
DERGİSİ

TEMMUZ
AĞUSTOS
EYLÜL
2022

İmtiyaz Sahibi
T.C. Fatih Belediyesi adına
M. Ergün Turan

Yayın Danışmanı
İhsan İlze

Yayın Koordinatörü
Mahmut Ekşi

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Abdullah Kargılı

Yayın Direktörü
Pelin Avcı

Editör
Akif Kuruçay

Sanat Yönetmeni
Murat Gür

Fotoğrafçılar
İhsan İlze
Hakan Ezilmez

Katkıda Bulunanlar
Abdurrahman Cüneyt Fıdancı
Çise Kan
Sümeyye Koç
Sümeyye Meryem Arslan
Merve Göğsu
Şule Erdem Altun

Grafik Tasarım
Emine Kocaman

Seslendirme
İbrahim Emre

Baskı
BBAS Ofset Mat. San.ve Tic.Ltd.Şti.
Cevizlik Mh. Muhasebeci Sk.
No: 21/A Bakırköy/İstanbul

Yönetim Yeri
Akşemsettin Mahallesi Adnan Menderes
Vatan Bulvarı No:54. Fatih / İstanbul
T. 0 (212) 453 1453

www.fatih.bel.tr www.yeditepefatih.com

© Her hakkı saklıdır Süreli Yayın
ISSN: 2757-7368

Sahaflar Çarşısı, Münif Fehim

OSMANLI İSTANBUL'UNDA SAHAFLAR ve SAHAFLAR ÇARŞISI

◆ İSMAİL E. ERÜNSAL

Ortaçağ İslam dünyasında kitap istinsahı ve satışı ile meşgul olan kimselere “verrâk” denilmekteydi. Osmanlı döneminde sadece kitap satışı meslek edinenlere sahaf adı verilmiştir. İstanbul’un fethinden sonra önemli eğitim kurumlarının tesisiyle birlikte İstanbul’da kitap ticaretinin başladığını görmekteyiz. İstanbul’da sahaflik mesleğinin, daha önce Bursa’da olduğu gibi, kırtasiyecilik, ciltçilik ve kitap satıcılığının birlikte yürütüldüğü bir evresinin olup olmadığını bilemiyoruz. Ancak İstanbul’da kitap ve kitap üretiminde kullanılan malzemenin ticaretini yapan kâğıtçı, mürekkepci ve mücellitlerle sahaflar arasında böyle bir birliktelik olmuşsa bile, bunun kısa zamanda sona erdiğini ve bunların farklı meslek kolları olarak geliştiğini tahmin edebiliyoruz.

BEDESTEN’DEKİ İLK SAHAFLAR

Fatih Sultan Mehmed tesis ettiği vakıflara gelir kaynağı oluşturmak ve ticari hayatı geliştirmek gayesiyle fetihten kısa bir süre sonra Mahmutpaşa ile Beyazıt arasında, kaynaklarda Bezzâzistân ve Bedesten şeklinde anılan bir çarşı kompleksi inşa ettirdi. Bedestenin içinde sandık/dolap ve zaviye denilen dükkânlar bulunmaktaydı. Dört kapısı yönünde ise çeşitli esnaf mensuplarının faaliyet gösterdikleri dükkânlardan oluşan çarşılar vardı. Bedestenin içindeki sandık ve zaviyelerden birkaçı da sahaflara tahsis edilmişti. Ancak Bedesten i Atik içinde sahaflara ayrılmış yeterli sayıda dolap olmadığı için, burada müstakil bir sahaflar çarşısı teşekkül edememişti. Bedesten’in dışarıya açılan dört kapısı dışındaki sokaklarda zamanla çarşılar oluşmaya başladı. Bedesten’i

SAHAFLARIN BİLİNER İLK MEKÂNI, FATİH SULTAN MEHMED’İN İNŞA ETTİRDİĞİ VE BUGÜNKÜ KAPALIÇARŞI’NIN ÇEKİRDEĞİNİ OLUŞTURAN BEDESTEN’DEYDİ. BURADA SAHAFLARA TAHSİS EDİLEN BİRKAÇ SANDIK VE ZAVİYENİN YETERSİZ GELMESİYLE BİRLİKTE, SAHAFLAR BEDESTEN’İN BAYEZİD CAMİİ’NE AÇILAN SOKAKLARINDAN BİRİNE YERLEŞTİ VE ZAMAN İÇİNDE BURASI “SAHAFLAR ÇARŞISI” ADIYLA ANILMAYA BAŞLANDI.

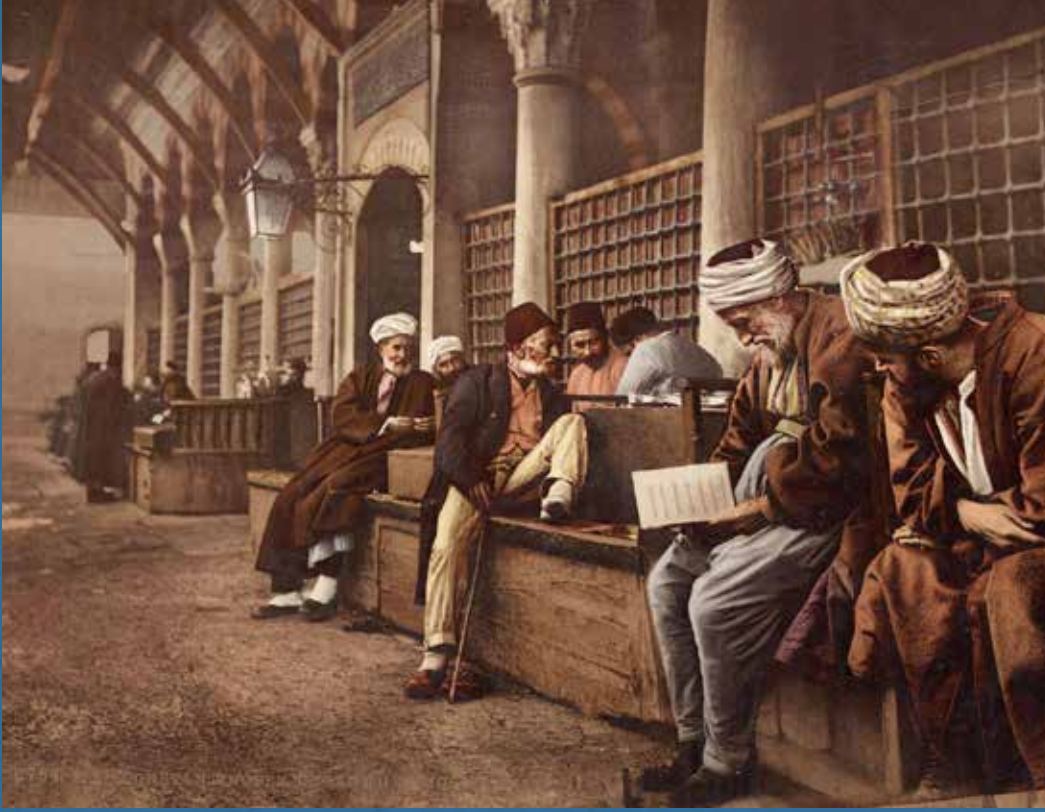
anlatan bir destanda bu kapılardan ve burada yer alan sahaflardan ve diğer esnaftan şu şekilde bahsedilmektedir:

*Bedestende dört oldu bab
Satılır birinde kitap
Bir kapıda takyeciler
Dükkânları dolar bab*

Sahaflar Çarşısı'nın 15-18. asırlardaki fiziki durumunu gösteren herhangi bir görsel malzeme bulunmamaktadır. Bu konudaki sınırlı bilgilerimiz tamamen yabancı seyyahların gözlemlerine dayanır. Kanuni döneminde, 1553 tarihinde İstanbul'a gelen Hans Dernschwam, Bedesten dışında oluşan sokakları şöyle tasvir eder:

Bunun dışında [Bedesten i Atik'in], muhtelif yerlerde bakkalların, attarların ve çeşitli zanaat erbabının alelâde tahtadan yapılmış sokakların iki tarafına sıralanmış dükkânları veya hücreye benzeyen küçük satış yerleri var. Bunların önüne tahta kerevitler veya sekiler koyarlar. Yükseklikleri iki arşın kadar olabilir.

Bu sokaklardan bir tanesi de sahaflara tahsis edilmişti. Bedesten'in Sahaflar Kapısı'ndan Beyazıt Camii'ne çıkan yolun her iki tarafındaki dükkânlar zamanla “Sahaflar Sûku” ve “Sahaflar Çarşısı” diye anılmaya başlandı. Sahaflar, tarih içindeki varlıklarının en uzun dönemini 1894 depremine kadar bu çarşıda geçirdiler. Depremde kısmen harap olan Sahaflar Çarşısı'nın tamirati kısa bir zamanda, 1897 Ocak ayının ortalarında, tamamlanıp aynı yıl içinde ticarete açıldıysa da sahafların büyük bölümü, Kapalıçarşı'ya dönmeyip depremden sonra geçici olarak taşındıkları Hakkâklar Çarşısı'na sürekli olarak yerleştiler ve ticari faaliyetlerini burada sürdürmeye devam ettiler. Bazı sahaflar da Çarşı'ya geri döndü.

Beyazıt Meydanı, Hubert Sattler

SEYYAHLARIN SAHAFLARI

19. asrın başlarında İstanbul'da bulunan Alman seyyahı Seetzen de sahaf dükkânlarının fiziki durumuyla ilgili benzer gözlemlerde bulunur:

Benim en çok ilgilendiğim ve şimdiye dek sürekli arayıp bir türlü bulamadığım dükkânlar, kitapçılardı. Sonunda burada iki sıra hâlinde yan yana dizili kitapçı dükkânlarına da rastladım. Ama bir Avrupalı için bunlar kitapçı sayılmaz. Benim ülkemde bunlara olsa olsa eski kitapları alıp alıp satan sahaf anlamına gelen büchertrodler denir. Tahminlerime göre sayıları on iki kadar [buraya sonradan “oldukça çoktu” sözleri eklenmiştir]

Bu esnaf grubunun 19. asrın ortalarındaki durumunu yansıtan Charles White, bu konudaki istisnalardan biridir. C. White, Bezzâzistân'ın Sahaflar Kapısı diye adlandırılan kapısının karşısına gelen dükkânları işgal eden sahafların sayısının 40 civarında olduğunu belirtir. White'ın gözlemleri; sahafların davranışları, karakterleri, müşteriye karşı davranışları, dükkânlarının düzeni, dükkânlarındaki ve çarşıdaki mevcut kitap sayısı konusunda da önemli bilgiler içermektedir. Osmanlı

Beyazıt Meydanı, Hubert Sattler

Bankası'nda çalışmak üzere 1864 yılında İstanbul'a gelen René du Parquet de Sahaflar Çarşısı'nı şöyle tasvir eder:

Bu keşmekeşin [Eski Bedesten'in] çıkışında, az önce katettiğimiz kemerli yokuştan inerken, hepsinden daha sönük ve muhakkak ki sizi pek de cezbetmeyecek olan sahafların yer aldığı kısmı göreceksiniz. Çoklukla ilâhiyat ve hukuk konularındaki kötü ciltlenmiş basılı eserler ve el yazmaları, Türk sahaflarının neredeyse tek sermayesi. Dillerini konuşmak zaten kolay olmadığı gibi, okumayı öğrenmek de ciddi bir çalışma gerektirir; yine de meraklısı ve uzmanı için bu sıradan tezgâhlarda kim bilir ne hazineler bulunuyordur.

19. asrın sonlarında İstanbul'da bulunan Amerikalı misyoner Henry Dwight da “Terlikçiler yanındaki tonozlu uzun sokak” şeklinde bahsettiği Sahaflar Çarşısı'ndaki dükkânların küçük ve kullanışsız olduğunu, kitapların yığın hâlinde raflarda enlemesine yattığını ve kitapçıların, kitapların isimlerini [bulmada] kolaylık olsun diye Batı'daki uygulamanın aksine, sırtları duvara dönük olarak yatan kitapların yan taraflarına yazdıklarını belirtir.

DÜKKÂNLARIN İÇ DÜZENİ

Dükkânların iç düzenlemesiyle ilgili bilgilerimiz son derecede sınırlıdır. C. White dışındaki seyyahlar bu konuya pek temas etmezler. White'a göre sahaf dükkânları diğer dükkânlara göre daha gösterişsizdir. Kapıları herkese açıktır. Kitaplar minderler üzerinde oturan sahafların arkalarındaki raflar üzerinde veya [direkler arasındaki] boşluklarda yanlamasına üst üste yerleştirilmişlerdir. İnsanı çeken bir yönleri yoktur. Kitapların dükkân içindeki tertibinde herhangi bir usul olup olmadığını bilemiyoruz. Kitapların alt kenarlarına isimleri yazıldığı için, kitaplar isim yazılı kısmı dışarı gelecek şekilde üst üste yerleştirilirdi. Safi Mustafa Efendi 1709 tarihinde kaleme aldığı çeşitli meslek mensuplarına tavsiyelerini ihtiva eden Gülşen-i Pend adlı eserinde sahaflara, dükkânlarındaki Kur'an-ı Kerimleri diğer kitapların üstüne koymalarını öğütlemektedir:

*Kelâmu'llah alursan izzet ile
Kütüb fevkine vaz' eyle 'alâdur*

Safi Mustafa Efendi'nin daha sonra yaptığı tavsiye oldukça dikkat çekicidir. Bilindiği gibi “hattatlar şayed yazdıkları mushaflarda düzeltilemeyecek yanlışlık varsa o varakı çıkarırlardı ki, bunlara muhrec sahife denilirdi”. Mustafa Efendi sahaflara, dükkânlarında bulunan evrak-ı perişanın arasındaki böyle sayfalar konusunda da çok dikkatli olmalarını söylemekte, Allah kelamı olan bu sayfaları ayak altına atarlarsa başlarına bir bela gelebileceği uyarısında bulunmaktadır:

*Hem evrâk-ı perişânunda muhrec
Varak vardur ki güftâr-ı Hudâdur
Hazer kıl zîr-i pâ itme ki zîra
Sana îrâs ider nekbet, hatâdur*

Sahaf dükkânlarındaki kitapların yerleştirilmesinde herhangi bir tasnif sistemine uyulduğuna dair bir bilgiye sahip değiliz. Sahaf dükkânlarındaki kitapların sayısının az olduğu durumlarda tasnif sisteminin olmaması bir problem yaratmazsa da, kitap sayısı binin üzerinde olduğu dükkânlarda, sahafın istediği kitabı bulabilmesi için kendine göre bir sistem geliştirmiş olması gerekir. Sahaf dükkânlarında yer belirten kataloglar olmadığına göre müşterinin istediği kitabı sahaf bulup vermekteydi.

Sahaf dükkânlarının iç düzenlemesi ve dekorundaki basitlik ve sadelik 20. asra kadar değişmemiş olmalıdır ki 1917 yılında İstanbul’a gelen Macar mimar Karóly Kós tanışıp dost olduğu sahaf Ali Rıza Efendi’nin dükkânını diğer seyyahlar gibi aşağı yukarı aynı şekilde tasvir eder:

Türk kitap dükkânı –elbette eski moda olanı, çünkü artık çok sayıda Avrupa kitapları ve yeni Türk ıvr zıvırlarla modern dükkânlar da var– bizim kitapçılarımızdan çok farklı. Güzel ve hoş bir oda: Halılar, yumuşak kerevet, sehpa, birkaç tabure tipi iskemlecik ve kitaplar, kitaplar... yeni ve eski, yazma ve baskı. Kalfa yok, tezgah yok, katalog yok.

ALINIP SATILAN KİTAPLAR

17-18. asırlar, İstanbul sahaflarının tarihinde yazma eser satışının yoğunlaştığı bir evredir. Zengin bir

ulema sınıfının ortaya çıkışı, çeşitli İslami konulardaki klasik eserlere talebi artırmış ve İstanbul sahaflarına İslam dünyasının kültür merkezlerinden bir kitap akışı başlamıştır. Bu dönemdeki sahaf terekelerinde bu tür eserlerin oldukça pahalı nüshalarına rastlanmaktadır.

Bu dönemin sahafları daha ziyade ulema sınıfına ve bürokratlara hitap eden dinî ilimlere ait eserlerle edebiyat ve tarih konulu eserler; halkın rağbet ettiği dinî konuları Türkçe işleyen birtakım kitaplar, dua mecmuaları, mushaf ve Kur’an cüzleri satmaktaydılar.

Dinî ilimlere ait kitaplar, divanlar, tarihler mahdud bir zümreyi ilgilendirmekte; diğerleri ise daha çok ibadet maksadıyla okunmaktaydı. Eğitim sistemi, farklı ilgi alanlarına yönelmiş geniş bir okuyucu kitlesi oluşturamadığı için sahaflar mevcut müşteri kitlesinin talebini karşılamakta oldukça başarılıydılar.

Sahaflar Çarşısı, Beyazıt, 1914-18

AYAK SAHAFLARI

Sahaflar Çarşısı’ndaki dükkân sahibi sahafların yanında müşterilerine elden kitap sattıkları için “ayak sahafı” olarak adlandırılan seyyar sahaflar da vardı. Evliya Çelebi İstanbul’daki mevcut meslek gurupları arasında zikrettiğine göre, ayak sahaflarının geçmişi oldukça eski tarihlere gitmekteydi. Bu meslek mensuplarından Evliya Çelebi şöyle bahseder: “*Mülteke ve Dürer ü Gurer’üm iyidir ammâ Keşşâf’ımı keşf idüp Tarikat ı Muhammedi’dan ayrılmam iyi kitabdır deyü torba torba kitaplarla ubur ederler.*” Kitap meraklılarının konaklarına kitapları bohçaya sarıp taşıdıkları için bunlara bohçacı da denirdi.

İSTANBUL MERKEZLİ MESLEK

Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu’nda sahaflık İstanbul merkezli olarak icra edilen bir meslektir ve İstanbul, imparatorluğun kitap ticaretinin neredeyse bütününe hâkim olmuştur.

Edirne ve Bursa’nın bile, İstanbul’a kıyasla, kitap ticaretinde kayda değer bir varlığının olmadığı ve dolayısıyla sahaflığın imparatorluğun bu iki eski başkentinde dikkat çekecek bir gelişme göstermediği anlaşılmaktadır.

İslam dünyasının kültür merkezleri olan ve Osmanlı topraklarına 16. asırda katılan Kahire, Şam, Halep, Mekke ve Kudüs gibi şehirlerde de sahaflık geleneği devam etmekle beraber, bu alandaki ticaretin parlak dönemlerinin geride kaldığı görülmüştür. ▲

Kaynak: İsmail E. Erünsal, *Osmanlılarda Kitap Ticareti: Sahaflar ve Kitapçılar*, Timaş Yayınları, 2021.

Macar mimar Karóly Kós

CAMİİ AVLUSUNDAKİ SAHAFLAR

İstanbul bedesteni ve Sahaflar Çarşısı (Sahaflar Sûku) dışında İstanbul’da sahafların bulunduğu diğer bir bölge de Fatih Camii avlusu ve civarıydı. Bilindiği gibi Osmanlı döneminde cami avluları ticari ve sosyal faaliyetlerin icra edildiği mekânlardı. Fatih Medreseleri’nde tedrisat başladıktan sonra, özellikle de cami avlusunda, medrese talebelerinin kitap ihtiyacını karşılamak için küçük çaplı bir kitap ticareti başlamış olmalıdır. Ancak buradaki ticari faaliyetin erken safhalarına dair elimizde herhangi bir belge yoktur.

16. asırda Fatih civarındaki Karaman Pazarı’nda şair Zeynî’nin bir sahaf dükkânı açıp zengin olduğunu tezkireci Âşık Çelebi nakletmektedir. 18. asrın başlarında Şehid Ali Paşa’nın müsadere edilen kitaplarının bir kısmı Fatih Camii’nin avlusunda satılmıştı.

Fatih Camii avlusundaki ve civarındaki kitap ticareti 20. asra kadar süregelmiştir. 1908 yılında İstanbul’da bulunan Amerikalı misyoner H. G. Dwight, Feyzullah Efendi Kütüphanesi hâfız ı kütübünden bahsederken kütüphaneyi açmak yerine, vaktinin çoğunu Fatih Camii avlusundaki kitapçı dükkânında geçirdiğini söyler. 19. asrın sonlarından başlayarak ramazanlarda Beyazıt Camii ile birlikte Fatih Camii avlusunda da sahaflar sergi açmaktaydılar.

SATIYORUM, SAAATTIM!

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE KİTAP MÜZAYEDELERİ

MEZATLAR KENDİNE HAS ÂDETLERİYLE,
BİLHASSA KİTAP DÜŞKÜNLERİNİN
KAÇIRMAK İSTEMEYECEĞİ, SÜPRİZLERLE
DOLU KİTAP ŞÖLENLERİDİR.

ABDULLAH UĞUR

Sahip olduğumuz bütün eşya arasında kitabın müstesna bir yeri olduğu gerçeği yadsınamaz. İster günlük okumalar için olsun ister dönüp dönüp tekrar bakmak, başvurmak için olsun hepimiz farklı sebeplerle bir kitap ile görünenin ötesinde bir bağ kuruyoruz. Çünkü kitap bizi içinde bulunduğumuz zaman ve mekândan kopararak kendi dünyasına mütemediyen çeker ve biz belirli bir zaman için olsun bu dünyaya bağlandığımız iplerden kurtuluşu, hürriyeti tatmış oluruz.

Bundan dolayı da bir kitaba –herhangi bir kitaba– sahip olmak önemlidir. Bu sahiplenme tabii ki matbaanın icadından, yani kitabın seri üretiminden önce daha zor bir işti. Kâğıdın ve dolayısıyla kitap üretiminin daha pahalı olduğu dönemlerde bir kitaba sahip olmak için birkaç yol vardı. Medrese öğrencileri özellikle derslerde takrir edilen kitapları istinsah ederek kendi nüshalarını hazırlıyorlardı. Bunun yanında veraseten kitaba sahip olmak mümkündü. Bu iki şıkkın haricinde ise kitaba sahip olmak, yani onu temellük edebilmek için herhangi bir metada olduğu gibi satın almak gerekiyordu. İşte bu noktada kitap ile ilgisini/ okuyucusunu buluşturan sahaf esnafı devreye girmektedir.

ESNAF MÜZAYEDELERİ

Sahaf esnafı satacağı kitapların çoğunu vefat etmiş kişilerin terekelerinden esnaf müzayedesinde elde ediyordu. Osmanlılarda sahaf ve sahafılık tarihi hakkında birçok yayın yapmış olan İsmail Erünsal'ın tespitlerine göre vefat eden kişinin eşyası arasında bulunan kitaplar, değerinden aşağı satılmaması için öncelikle münadi yoluyla esnafa duyurulur, daha sonra çoğunlukla sadece esnafın katıldığı bir müzayede düzenlenirdi.

Bütün bu işleri düzenleyen ise sahafbaşı adı verilen görevli idi. “Sahaflar şeyhi” de denilen bu görevliye işlerinde yardım etmesi için bir de kethüdası bulunurdu. Bu müzayedelere esnaf dışında herhangi bir kişinin katılması mümkün değildi. Bu sebeple o müzayedeler bugün herkesin kayıt yapıp katılabildiği ve “pay verebildiği” müzayedelerden farklı idi.

Bu usul Osmanlı'nın son yıllarında ve

Cumhuriyet'in ilk yıllarında da kısmen devam etmiş, modern anlamda müzayede evleri kurulana kadar birçok önemli şahsın kütüphanesi Sahaflar Çarşısı'na getirilerek sahaf arasında müzayede edilmiştir.

DEĞİŞEN OKURLAR DEĞİŞEN MÜZAYEDELER

Osmanlı'nın ilk yıllarına dair bilgilerimiz yukarıda özetlendiği şekliyle kısıtlı olmakla birlikte, özellikle matbaanın yaygınlaşması ve kitaba sahip olmanın nispeten kolaylaşması nedeniyle yeni bir okuyucu ve kitap toplayıcı kitlenin ortaya çıktığını kabul etmek gerekir. Bu değişim sahafları da etkilemiştir.

Yakın zamanda kaybettiğimiz kıymetli araştırmacı Turgut Kut'un *Müteferrika* dergisinde yayımladığı “Terekelerde Çıkan Kitapların Matbu Satış Defterleri” isimli makalesinde 1859-1927 yılları arasında tespit ettiği yirmi iki listeye yer vermiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere artık kitapların müzayede edilme şekli değişmeye başlamış, önceden hakkında sadece müzayede sürerken bilgi elde edilebilen ve daha kısıtlı katılım olan müzayedeler matbu listeler ile genele açılmaya

başlanmıştır. Turgut Kut’un tespitlerine göre bu matbu listelerin birçoğunda müzayede günü ve şekli belirtilmemiş, fakat kimisinde müzayede günü ve şekli açık olarak yazılmıştır.

Kitap, okur ve koleksiyoner sayısındaki bu artış ister istemez müzayedelere dair daha sıkı kuralların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sebeple 1919 yılında *Şehremaneti Müzayede-i Aleniye ve Mezad Memurları Nizamnamesi* yayımlanır. “Müzayede-i aleniyye”nin lüzumu ve faydasını açıklayarak başlayan bu nizamname iki ana bölümden oluşmaktadır. Müzayedenin nerede, nasıl yapılacağına, ihtiyaç akçesinin nereye, ne zaman yatırılacağına ve daha birçok konuya dair bilgi veren bu nizamname ile müzayedeler tekrar belirli şartlara bağlanır. Görüldüğü üzere uzunca bir süre kitap müzayedeleri devlet ve devletin atadığı görevliler aracılığıyla yapılır.

CUMHURİYET DÖNEMİNDEN SONRA

Fakat Cumhuriyet döneminde kitap müzayedelerinin şeklinin ve mekânının yavaş yavaş değişmeye başladığı görülür. Öncelikle müzayedeler artık şahsi birer girişim olan sahafların kendilerinin de yapabileceği bir şekle dönüşür. Sur içinden dışarıya taşmaya başlayan ve Beyoğlu, Kadıköy, Üsküdar gibi İstanbul’un farklı semtlerinde dükkânlar açan sahafların artık kendi topladıkları kitapları yine kendileri listeleyerek müzayedeler yapmaya başladılar.

Bu bağlamda Librairie de Pera’nın 1985 yılında düzenlediği kitap müzayedesini anmak gerekir. Uğur Güracar, Ayhan Aktar, Emin Nedret İşli, Püzant Akbaş ve daha birçok ismin hazırlayanları arasında olduğu bu müzayede o zamanlar The Marmara otelinde gerçekleştirilen TÜYAP organizasyonu içerisinde yapılmıştır.

Sonrasında Librairie de Pera kapanana kadar düzenli bir şekilde kataloglar hazırlayıp müzayedeler yapmaya ve sadece yurt içine değil, yurt dışı alıcısına hitap etmeye de devam etmiştir. Daha sonra birçok sahafın ve çoğu zaman obje müzayedeleri yapan Portakal Müzayede Evi yahut Alif Art gibi büyük kurumlar da sadece

Mezad Memurları Nizamnamesi’nin kapağı

kitaplara hasredilmiş müzayedeler yapmışlardır.

KÜÇÜK MÜZAYEDELERİN FARKI

Tabii ki bu müzayedeler daha çok antika sayılabilecek, kolay bulunmayan bu nedenle de pahalı olan kitaplara daha çok yer vermiştir. Okur sayısının artması aynı zamanda farklı konu başlıklarında kitaplara rağbetin artmasına da yol açmıştır. Bu sebeple sadece şiir kitapları, imzalı kitaplar yahut küçük risaleler vb. farklı başlıklar altında toplanan daha makul sayılabilecek müzayedeler de yavaş yavaş arzıendama etmeye başlar. Bu dönemde Beyoğlu’nda Gezegen Sahaf’ın Kadıköy’de Barış Kitabevi’nin ve daha birçok sahafın düzenlediği müzayedeler kitap toplayıcıları için bir cazibe merkezi hâline gelir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki bu nispeten daha küçük müzayedelerde münadinin kitap bilgisi daha çok ön plana çıkmaktadır. Münadiler eline aldığı kitap ve yazarı hakkında alıcı kitlenin merakını cezbedecek ilginç anekdotlar aktarmak, verilen peyleri yükseltmek için kitabın içerisinden

kimi yerleri okumak gibi mesleğe özgü tavırlar sergilerler. Bu müzayedelere bir örnek olarak 2010 yılında Beyoğlu’da yapılan Sahaf Festivali’nde gerçekleştirilen müzayede zikredilebilir. Münadiliğini sahaf Murat Uncu’nun yaptığı bu müzayedede sahafların seçtikleri 137 adet kitap satışa çıkarılmıştı.

KORONA SONRASI YENİ DÖNEM

Kitap meraklılarının buluştuğu, bir araya geldiği müzayedelerin yanı sıra internetin de iyiden iyiye bir satış yöntemi olarak okurun ve kitap satıcıların hayatına yerleşmesi internet müzayedelerinin önünü açmıştır. Gittigidiyor üzerinden cüzi fiyatlarla açık arttırmaya konulan kitaplar ile başlayan bu müzayedeler daha sonraları birçok kitap satıcısının kendi sitesini kurması ile devam etmiştir. Özellikle korona salgını sebebi ile evlerde geçirilen zamanlarda canlı düzenlenen müzayedeler ile yeni bir dönemin başladığını söylemek mümkündür. ▲

YASİN EFENDİ

İSTANBUL’DA BİR YASİN EFENDİ VARDIR. SAHAFLARDA BİR DÜKKÂNCAĞIZDA. ALLAH NE VERİRSE AMA ÜÇ AMA BEŞ, ŞÜKREDER OTURUR ...

SABAH ERKEN GELİR SULTAN SELİM’DEN DÜKKÂNININ ÖNÜNÜ SULAR SÜPÜRÜR. SAHAFLARIN EN GÜZEL VAKTİDİR, KARŞIDAN KARŞIYA YARENLİK OLUR.

BİR ÇAY ISMARLAYINCA ACEM ÇAYCIDAN, MİNDERLİ SANDALYESİNE KURULUR BİLİNMEZ HAYALLERİYLE SAATLERCE OYALANIR DURUR ...

TARÇIN TARÇIN KOKAR ELBİSELERİ, TESBİH ÇEKEREK AKŞAMA KADAR GÜVERCİNLER İÇİN MISIR, DARI VE MIZRAKLI İLMİHAL SATAR.

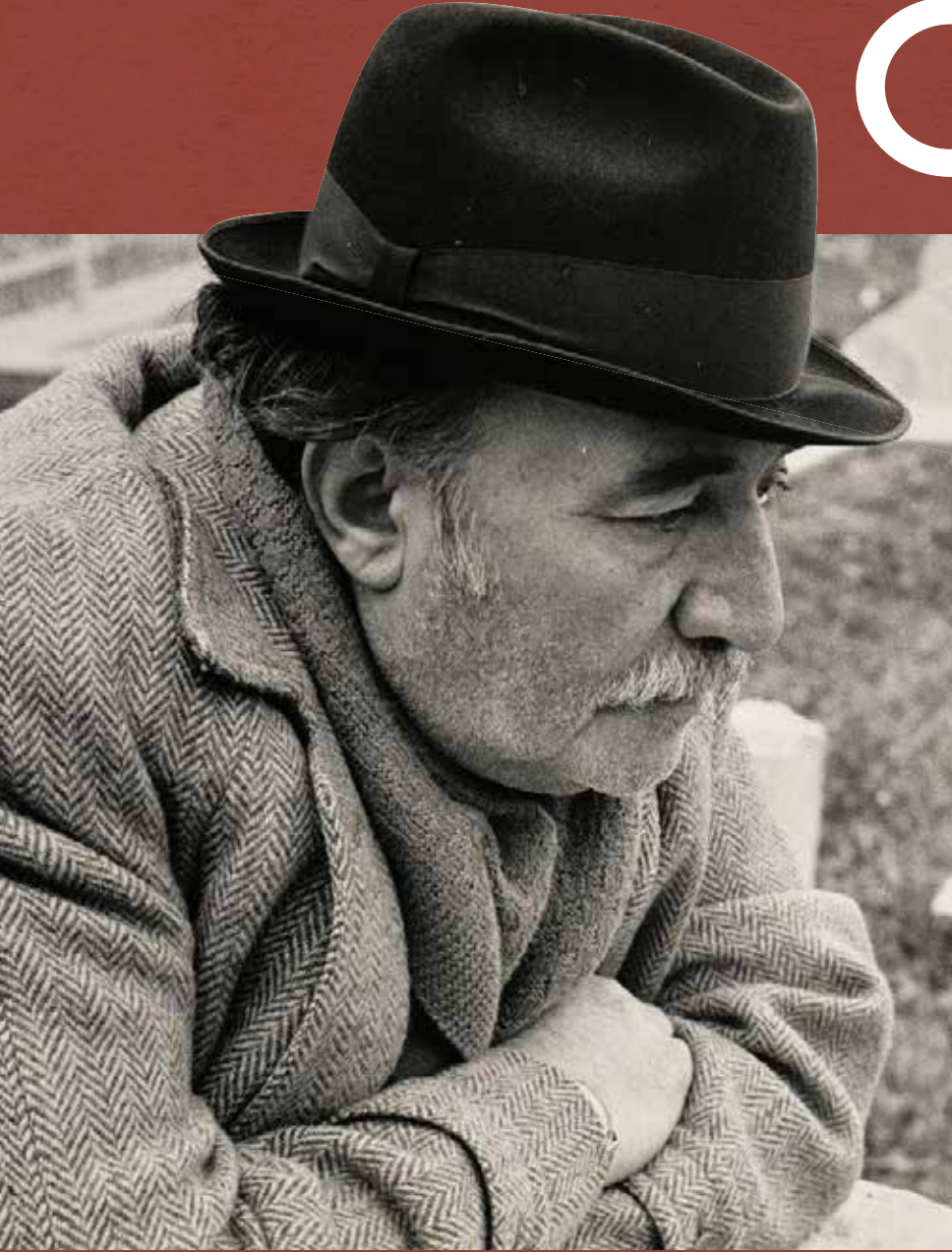
AKŞAM OLDU MUYDU YASİN EFENDİ PALTOSUNU GİYER, DÜKKÂNINI KİTLER, BEYAZIT FIRININDAN BİR EKMEK ALIP, EVİNE DÖNER...

İSTANBUL'DA BİR YASİN EFENDİ VARDIR. SAHAFLARDA BİR KÜÇÜK DÜKKÂNDA, ASMA ÇARDAKLARININ YEŞİLLİĞİ ALTINDA ALLAH'INA ŞÜKREDER OTURUR...

- TURGUT UYAR -

SAHAFLAR ŞEYHİ MUZAFFER OZAK

**SON SAHAFLAR
ŞEYHİ... YOLU
ÇARŞIDAN
GEÇEN HERKESİN
GÖNLÜNDE
TAHT KURMAYI
BAŞARMİŞ,
SAHAFLIĞI “ÖLMÜŞ
İNSANLARIN
KİTAPLARINI
ALIP ÖLMEK
ÜZERE OLANLARA
SATMAK”
ŞEKLİNDE TARİF
EDEN HEZARFEN
BİR İSTANBUL
ÇELEBİSİ...**

İstanbul Karagümrük'te Nureddin Cerrahi Tekkesi'ne yakın bir evde 1916 senesinde dünyaya gelmiştir. Pederi Hacı Mehmed Efendi Süleymaniye Kurşunlu Mederese'de ilim tahsil etmiş, II. Abdülhamid'in huzur hocalığını yapmıştır. Annesi ise seyyide Ayşe Hanım'dır. Babası, henüz altı aylıkken vefat etmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde birçok aile ferdini kaybetmiş, bazıları da şehit olmuştur. Dönemin şartları içerisinde babasından kalan miras düşman eline geçmiş, ilkokul çağında annesiyle başbaşa kalarak onun için hayat mücadelesi erken yaşta başlamıştır. Böylelikle Muzaffer Efendi küçük yaşlardan itibaren büyük sıkıntılar ve zorluklar çekmiştir. Bu sebepten ötürü verdiği vaazlarda aile kurumunun önemine sıkça değinmiş, insanlara ve yetim öksüz kalanlara yardım etmeyi, çocuk gözyaşı silmeyi, çocuk mutlu etmeyi sıkça öğütlemiştir.

Bu dönemde kendisini 12 yıl boyunca himaye eden babasının sınıf arkadaşı, birçok tarikten icazetli Uşşaki şeyhi Abdurrahman Sami Saruhani olmuştur. Bu zat, aynı zamanda Ozak'ın ilk mürşidi olmuştur. Anne Ayşe Hanım bu zorlu şartlar ve çaresizlik içerisinde, “Hiç değilse evladım kendisini kurtarsın” düşüncesiyle Ozak'ı askerî okula yahut Darüşşafaka'ya yazdırmak istemiştir. Oğlunun hayatında dönüm noktası olacak kadar mühim olan bu kararı vereceği sırada Ayşe Hanım bir rüya görmüştür. Rüyasında bir zât: “Hanım! Sen bu çocuğu öyle asker yapma! Allah askeri yap!” demiştir. Ayşe Hanım, gördüğü bu rüya üzerine, oğlunu askerî okula göndermekten vazgeçmiş ve türlü zahmete katlanarak oğlunun dinî ilimleri tahsil etmesini temin etmiştir. Ozak, ilk ve ortaokul tahsiline devam ederken hafızlık ve ilim eğitimini de sürdürmüştür. Hayatı boyunca birçok hocası olmuştur. Fatih Camii başımamı Mehmed Râsim Efendi'den Kur'an-ı Kerim ve tecvit, Gümülcineli Açıkbaş Mustafa Efendi'den Arapça dersleri almış; Nevşehirli Hacı Hayrullah, Âtîf Hoca, dersiam Arnavut Hüsrev, Osman Şâkir ve Sarıyer müftüsü Hüseyin Hüsnü, Kemahlı Mahmud, Kastamonulu Ahmed, Beşiktaşlı Cemal efendilerin adap, tefsir, hadis ve fıkah derslerine, Abdülhakim Arvâsî ve Şefik Efendi gibi şeyhlerin sohbetlerine devam etmiştir. Bir gün Camcı Ali Camii'nde vazifeliklen dersini dinleyen dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki, Ozak'ın İstanbul'un bütün camilerinde vaaz verebileceğini İstanbul Müftüsü Ömer Nasuhi Bilmen'e bildirmiştir. Ozak kendisini

geliştirmek ve var olan bilgisini ziyadeleştirmek adına 1936 senesinde Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydolmuş, Hattat Hacı Nuri Korman, Reisülhattatin Kâmil Akdik ve tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer'in derslerine devam etmiştir.

Günler böylece geçerken birçok camiye müezzin ve vaiz olarak idareten hizmetlerde bulunmuştur. Nihayet müezzinlik imtihanını kazanarak Ali Yazıcı, Soğan Ağa ve Karagümrük Kefeli Camii'nde vazife yapmıştır. 1935-1936 yıllarında Kefeli Camii'ndeki görevi sırasında bu caminin imamı olan kitapçı Şâkir Efendi'den sahafılık mesleğini öğrenmiştir. Muzaffer Ozak bu mesleğe tesadüfi olarak başladığını belirtmiştir. Talebelik yıllarında toplamış olduğu kitapları askere gideceği zaman maddi sıkıntıdan dolayı satmak zorunda kalmıştır. Ozak'ın kitapları için cüzi bir fiyat teklif edilmiştir. Verilen fiyata kitaplarını satmak istemeyen Ozak, kitaplarını Fatih Camii'nin önündeki musalla taşlarına yaymış ve satışa sunmuştur. Böylece sahafılık mesleğine başlamıştır. O günlerde kitap satarken yaşamış olduğu ibretlik bir hatırası ise şu şekildedir:

Babamın arkadaşlarından Zekeriya Efendi diye biri var, o beni kitap satarken gördü, “Molla sen ne yapıyorsun burada?” dedi. “Kitap satıyorum.” dedim. “Ne iyi yapmışsın. Bir yerde kitaplar var alır mısın?” dedi. “Alırım.” dedim. “Paran yoksa ben sana sermaye veririm.” dedi. “Tatlıkuyu Câmisi'nin imâmının kitaplarını satıyorlar.” dedi. Beraber gittik, daha kitapları görmeden pazarlık ettik. “Yâ-hû Zekeriya Efendi! Kitapların ne olduğunu bile bilmiyoruz, önce şu kitapları bir görelim.” dedimse de “Sen ver parayı.” dedi. Beş lira verdik, bütün kitapları aldık. Çift atlı iki araba dolusu kitap çıktı. Babam öldüğü vakit, Malta Çarşısı'nda dükkânları varmış. Çarşının kâhyası da o câminin imamıymış. Babam yirmi sene evvel vefat ettiğinde, mal taksim edilecek, yetimler var diye çarşının kapısını mühürlemişler. Bizim büyük birader, kâhyayı kandırmış, arkadan duvarı deldirmiş, içerde ne varsa almış. Babamın kitaplarını da o İmam Efendi almış. Meğer parasını verip aldığımız iki araba dolusu kitaplar babama ait kitaplarmış. Nereden nereye... Yani verdiğimiz parayı kitaplar için vermedik, yirmi senelik kira parası vermiş olduk. Kitapları aldık getirdik. Tabii ben kitapların babamın kitapları olduğunu bilmiyordum, kâhyanın kim olduğu sonradan anlaşıldı. Adâlet-i ilâhiyeye bakın! İşte böylece kitapçı olduk.

Daha sonra Beyazıt Camii müezzinliğine tayin olmuş ve 1939 senesinde Beyazıt Sahaflar Çarşısı'nda dükkân açmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Çankırı'da askerliğini yaptıktan sonra sahaflık mesleğine devam etmiştir. Dükkânı yeni açtığı sıralarda çok genç olan Ozak'ı, ihtiyar bir kimse yanına çağırtmış, ona “Oğlum, bir gün gelecek sen bu çarşının reisi olacaksın. Sana birtakım tavsiyelerim olacak, tutarsan hayatta muvaffak olursun tutmazsan burada barınamazsın. Bu çarşıya âlim gelir, cahil gelir, zalim gelir, akıllı gelir, deli gelir, evliya gelir, kötü kişiler de gelir. Sen herkese hüsn-i muamele et, hiçbir fakiri kapından boş çevirmeyeceksin, kimseye ters muamele yapmayacaksın.” demiştir. İlerleyen yıllarda onun sahaf dükkânına olan ziyaretçi akını ile Muzaffer Ozak “sahaflar şeyhi” olarak gönüllerde yer edinmiştir. Ozak sahaflığı “ölmüş insanların kitaplarını alıp ölmek üzere olanlara satmak mesleğidir” şeklinde tanımlamaktadır.

Yaşar Kemal 1954 yılında Cumhuriyet gazetesinde çalıştığı dönemde sahaflar çarşısında yaptığı bir sohbeti kaleme alır. Bu yazıda sahaflıkla ilgili sorularını Muzaffer Ozak'ın yanıtladığına tesadüf etmekteyiz:

Kitapçılar Başkanından sonra da en meşhur kitapçı Muzaffer Ozak’a gittim. Dükkânı eski kitaplarla tıklım tıklım. Kitaplar sararıp kararmış. Dükkânın bir tarafında da en güzel yazılarla yazılı levhalar asılı. Muzaffer Ozak’a sordum: Bir şeyi merak ediyorum. Bir kitabın takdirini nasıl yaparsınız? “Bu daha çok ihtisas işidir. Önce kitabın değeri... Sonra eskiliği, daha sonra da hattatın meşhur bir hattat olup olmadığı, yani yaşadığı zamanda. Bir de kitabın nüsha-i nadirattan olup olmadığı... Mesela, bir kitap yalnız, zamanında üç nüsha yazılmıştır. Bu kitabın bir nüshası dünyanın falan yerindeki kütüphanededir. Biri de falan yerde. Birisi de bizim elimize geçmiş. İşte bu çok kıymetlidir. Eğer bunun baskısı yapılmamışsa daha çok artar... Mesela, bende, Kazasker Mustafa İzzetin yazdığı Kuran vardır. Mustafa İzzet, devrinin en meşhur hattatıdır. Sultan Abdülmecid’in imamıdır. Bu kitabı Topkapı Müzesi için devlet benden yedi bin liraya aldı. Bundan başka Mevlâna zamanında yazılmış Mesnevi de var bende. Bunlar da pahalıdır.”

Ozak, alım satım hususunda hiçbir zaman maddi kaygı içerisinde bulunmamıştır. Öyle ki, o dönemde oldukça fazla bedel ödeyerek, yabancılar alıp yurt dışına çıkarmasınlar diye büyük bir zarara girme pahasına çok kıymetli yazma eserleri satın almıştır.

Aldığı eserleri Topkapı Sarayı Müzesi'ne kazandırarak zor günlerde vatanına hizmet etmiştir. Keza birçok üniversite talebesine maddeten ve manen yardımcı olarak hayırlı nesillerin yetişmesine aracılık etmiştir. Zira eskiye rağbetin az olduğu Osmanlı dönemi eserlerinin, el yazmalarının bilmeyenlerin elinde hurda niyetine gezdiği bir dönemde Muzaffer Ozak'ın gayretleri oldukça önemlidir. Sahaflık mesleğinin gereklerinden biri de eldeki malzemeyi ehline, lazım olan kişiye ulaştırmaktır. Bu hususta da titizlikle davranmıştır. Meraklısına, istidadı olan gençlere çoğu zaman ikram ve hediyelerde bulunmuştur. Aynı zamanda bu küçük sahaf

**“BU ÇARŞIYA ÂLİM
GELİR, CAHİL GELİR,
ZALİM GELİR, AKILLI
GELİR, DELİ GELİR,
EVLYA GELİR, KÖTÜ
KİŞİLER DE GELİR.
SEN HERKESE HÜSN-İ
MUAMELE ET, HİÇBİR
FAKİRİ KAPINDAN BOŞ
ÇEVİRMEMEYECESİN,
KİMSEYE TERS
MUAMELE
YAPMAYACAKSIN.”**

öğrenmişlerdir. O etrafında sosyokültürel bir çevre gelişmiş kitap tutkunları, üniversite öğrencileri, araştırmacılar, bibliyograflar, mütefekkirler, yazarlar, aydınlar birçok insan yetişmiştir. Sahaf Halil Bingöl, Muzaffer Ozak'ın sahaflar çarşısındaki önemini şöyle aktarıyor: 1980-85 arası çok iyiydi. 1985 yılında pirimiz üstadımız Muzaffer Ozak hocamız vefat etti. O çarşıdayken denge sağlanıyordu, rahmetli olunca işin tadı kaçtı. O herkesin ne satacağına karar verir ona göre gelen malı dağıtırdı. Bütün mal oraya inerti. Esnafın şeyhi ve piriydi, o ne derse tartışmasız şekilde o olurdu. Ve herkes işinde gücündeydi, kimse kimsenin malında gözü yoktu, öyle dengeli bir şekilde giderdi. O vefat ettikten 2-3 ay sonra işler karıştı.

Sahaflığının yanı sıra Cumhuriyet dönemi tasavvuf hayatının şüphesiz en önemli simalarından biri olma özelliğini de taşımaktadır Ozak. İlk müşşidi Abdurahman Sami Saruhani Efendi'yi 18 yaşında kaybettikten sonra emr-i manevi ile Fatih türbedarı Ahmed Amiş Efendi'nin halifesi Ahmed Tahir Maraşı'nın yanında tasavvuf derslerine devam ederken kendisinden *el-Fütûhâtü'l-mekkiyye* ve *Fusûsü'l-hikem* gibi eserleri okumuştur. Tahir Efendi'nin vefatı üzerine Cerrahi şeyhi Fahreddin Efendi'nin hizmetinde bulunmuştur. Böylece ömrü hayatı boyunca hocalarından, şeyhlerinden ve üstatların topladığı ilahi üzümlerini sıkarak aşkın şarabını vaazları, eserleri, şiirleri ve besteleriyle yurt içi ve yurt dışında birçok kişiye içirerek hidayetlerine vesile olmuştur. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren yaptığı yurt dışı seyahatlerinde Türk tasavvuf kültürünü tanıtmış, gayrimüslimlerle yaptığı sohbetler sayesinde yüzlerce insan İslam ve tasavvufu tanımıştır.

**SAHAFLIK MESLEĞİNİN
GEREKLERİNDEN BİRİ
DE ELDEKİ MALZEMEYİ
EHLİNE, LAZIM OLAN
KİŞİYE ULAŞTIRMAKTIR.
OZAK, BU HUSUSTA
TİTİZLİKLE DAVRANMIŞTIR.
MERAKLISINA, İSTİDADI OLAN
GENÇLERE ÇOĞU ZAMAN
İKRAM VE HEDİYELERDE
BULUNMUŞTUR.**

Muzaffer Ozak'ın sahaflığının yanı sıra bestekâr ve şair yönleri de bulunmaktadır. Müzikle küçük yaşlarda tanışsa da bir hocaya talebe olması yirmili yaşlarına tesadüf eder. Beyazıt Camii'nde genç bir müezzinken Zekai Dede'nin oğlu Ahmet Irsoy'un talebesi Hafız İsmail Başeski, sesinin ve tavrının güzelliğinin farkına vararak onu kendi meşk halkasına almış, sonra da kendi akrabası olan Gülsüm Hanım'la evlendirmiştir. Ozak, yüzlerce kadim eser meşk ederken bu eserlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamıştır. O meclisler kurarak birçok dinî müzik üstadını bir araya getirmiş, himaye etmiştir. Yirmi üç yıl boyunca Süleymaniye Camii'nde Ramazan aylarında fahri müezzinlik yaparak Enderun usulünde teravih namazı kıldırmıştır. Bugün bu güzel adetlerimizi biliyorsak, ilahiler dinleyebiliyorsak, şüphesiz bunda Muzaffer Ozak'ın ve izinden gidenlerin payı büyüktür.

Muzaffer Ozak'ın bestelerine baktığımızda tekkeye ve camiye ait olan fonksiyonel eserler görürüz. Ciddi bir sanat kaygısıyla eserlerin meydana gelmediğini, var olan şiirlerin kâğıttan geçip güzel ve sade nağmelerle kulaklara oradan da kalplere ulaşmasını sağlamıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla notaya alınmış olan elli yedi adet bestesi vardır. Bu eserlerin sadece ikisi şughul formunda olup diğerleri ilahidir. Bestelerinde iki yön vardır; biri tekke biri cami. Klasik ilahilerden aldığı ilhamla meclislerde okunacak ilahiler yapmıştır. Şuradan anlıyoruz ki eserlerin hepsi iki ve katları olan; nim sofyan,

Sahaflar Çarşısı, Nicholas V. Artamonoff, 1935

Sahaflar Şeyhi Muzaffer Ozak

Sahaflar Çarşısı, Nicholas V. Artamonoff, 1935

**MUZAFFER OZAK'IN BU
KÜÇÜK SAHAF DÜKKÂNI BİR
İLİM VE İRFAN MERKEZİNE
DÖNÜŞMÜŞTÜ. ÖYLE Kİ YERLİ
YABANCI FARK ETMEKSİZİN
GELEN MİSAFİRLER BİR
TABURE ÜSTÜNDE SAATLERCE
ONUN SOHBETLERİNİ DİNLER,
SAHAFLAR ŞEYHİ'NDEN ÇOK
ŞEY ÖĞRENİRLERDİ.**

sofyan ve düyek usulünde notaya alınmıştır. Bunun en önemli sebebi ilahilerin asıl amacı olan zikre rahat eşlik edebilmesi içindir. İlahilerinde enderun usulü teravihe uygun makamlar seçtiği göze çarpmaktadır. Böylece zikre, yani tekkeye uygun, camide kolayca okunabilecek, hafızalarda yer edinecek eserler ortaya çıkarmıştır.

Şiirlerinde Yunus Emre'nin etkileri olmakla birlikte yapmacık olmaktan kaçınmıştır. Sade anlaşılabilir ve öğüt verici nitelikte şiirler yazmıştır. Aşkî mahlasıyla yazdığı şiirlerine eserleri içerisinde yer vermiştir. Toplam yüz elli iki şiirinin seksen dördü farklı bestekârlar tarafından bestelenmiştir. Bu, Muzaffer Ozak'ın 20. yüzyıl tasavvuf ve müzik hayatında ne kadar etkili olduğunu kanıtlar niteliktedir. Şiirlerinde hece veznini kullanmış, ahenge önem vermiştir. Yazdığı şiirlerin hepsi tasavvufun hakikatlerine dair olmakla birlikte halkın irşadını ve bilinçlenmesini amaçlamıştır.

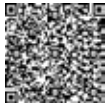
Kitap yazmaktan muradın hizmet olduğunu söyleyen Ozak, tercüme ve tertip ettiği kitapların yanı sıra telif eserlere de imza atmıştır. Bunların en önemlileri *İrşad*, *Ziynetü'l-kulûb*, *Envârü'l-kulûb*'dur. Eserlerinde ayet ve hadisler doğrultusunda itikat ve ilmi hal bilgileri, tasavvufun mahiyeti ve sufilik yolundaki usul ve esasları işlemiştir. Kitapları, kendi döneminde ve sonrasında birçok dile çevrilmiştir. Muzaffer Ozak 13 Şubat 1985 yılında vefat etmiş, cenazesine yoğun bir katılım olmuştur. Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazını müteakip Nureddin Cerrahi Türbesi'ne sırlanmıştır. ▲

“
OKUMA AŞKI
VE KİTAP SEVDASI
BİTMEDİKÇE
**SAHAFLIK DA
BİTMEMEYECİK**
”

PROF. DR. İSMAİL KARA, SADECE BİLİMSEL ÇALIŞMA ALANI OLAN ÇAĞDAŞ TÜRK VE İSLAM DÜŞÜNCESİ KONULARINDA DEĞİL, KÜLTÜR TARİHİMİZE İLİŞKİN KONULARDA DA ÖNEMLİ ESERLERE İMZA ATMIŞ BİR İSİM. İKİ ÖĞRENCİSİYLE BİRLİKTE HAZIRLADIĞI SAHAFLAR KİTABI: SON İSTANBULLU SAHAFLARLA KONUŞMALAR, BUNLARDAN BİRİ. KARA İLE, KİTABIN MACERASINDAN YOLA ÇIKARAK SAHAFLARI KONUŞTUK.

◆ HALİL SOLAK

İsmail Kara, sahaf müdavimi öğrencileri Fulya İbanoğlu, Şule Eraslan ve Filiz Dıñoğlu ile birlikte, Babil Sahaf'ta

Sahaflar Kitabı için ele aldığı konuda bir ilk diyebiliriz sanırım. İki talebenizle, Fulya İbanoğlu ve Filiz Dıñoğlu ile gerçekleştirdiğiniz bu proje nasıl doğdu?

Uzun hikâye... Kitap, kitap kültürü, kitapçılık, yayıncılık ve tabii bunun bir parçası olarak sahaflar erken yaşlardan itibaren severek ilgilendiğim konular. Hem mesleki olarak hem de kitap takibi itibarıyla. Mesleklerim arasında yayıncılık da var. Bu konularda birçok yazı da yazdım, biliyorsun. Yetiştirdiğimiz sahafların çoğu konuşkan insanlar olmakla beraber yazmak konusunda hevesli olanı azdır. Hâlbuki bu mesleğin ve onun kültürünün aynı zamanda yazılması, kayda geçirilmesi, mümkünse görselleriyle tespiti gerekiyordu. Bunun için bir talebemi rahmetli Enderunlu İsmail ağabeyle röportaj yapmaya yönlendirmiş, soruları birlikte konuşmuştuk. Enderun'daki çiraklığından beri tanıdığım Nedret İşli ile röportajı

ben yaptım. Bunların ikisi de yıllar önce *Dergâh* dergisinde yayımlanmıştı.

Fulya ve Filiz meslektaş-talebelerimle birlikte sahaflara gitmek veya oralarda buluşmak tarih olarak daha sonradır. Onları bu işte eski tabirle müstaid ve hevesli görünce bu kitaba doğru giden müzakereler yapmaya başladık. Önce gevşek sonra daha ciddi... Gide gide 10 küsur yıl içinde buraya vardık. Güzel, istisnai ve ilgi gören bir kitap çalışması oldu. Ne yazık ki kendileriyle konuştuğumuz iki sahafımızın ömrü bu kitabı görmeye yetmedi. Bu zor şartlarda özel tasarımı, görselli ve renkli olarak basılması da latife yapmak caizse sahafların, daha doğrusu kitap muhiplerinin kerametine atfedilebilir. Bir de *Dergâh* Yayınları'nın himmetine...

Cevabını daha da merak ettiğim soru ise şu: Kadıköy odaklı söyleşilerden sonra acaba Suriçi ya da Beyoğlu sahaflarına dair devam kitapları gelir mi?

Benim öyle bir düşüncem yok artık ama iki meslektaşım yapabilirler. Başladığımızda Kadıköy ağırlıklı düşünmüyorduk. Çünkü tabiri caizse Kadıköy sahaflık bakımından en azından benim açımdan bidat ve sonradan oluşmuş bir yer sayılır. Fakat talihleri yaver gitti ve onlar öne geçti. Yapmayı düşündüğümüz bazı röportajları yapamamış olmamız netice itibarıyla böyle bir sonuç verdi. Yine de kitabın en az üçte biri Kadıköy dışı sahaflarıdır.

Yetmişli yılların başında Beyazıt'taki Sahaflar Çarşısı'na gidip gelmeye başlıyorsunuz. Çarşıya dair ilk intibalarınız neler?

Önce tarihi 1969 baharında diye tashih edelim. Çok mühim! İlk intibalarda belirgin olarak iki temel unsur var; biri çeşitleri, duruşları, konumları çokça farklılık arz eden kitaplar, risaleler, levhalar, belgeler, dergiler, matbu evrak, o zamanlar kelime olarak tedavülde olmayan efemera türü şeyler... Hepsi çok calib-i dikkat. Diğer yine çok

çeşitlilik arz eden insanlar, memleketimden insan manzaraları; sahaflar, müşteriler, bilgili insanlar, kitap muhipleri, hastaları, heveslileri, yeniyetmeler. Kitap kompedanları, yabancı kütüphanelere kitap alan eksperler, kulağı delikler... Kitap sohbetleri, dedikoduları, çekilmez kıskançlıklar, tuluat, yüksekte atmalar, malumatfuruşluk da var tabii. Demem o ki sahafları cazip kılan sadece kitap değildi...

Unutmadan söylemeliyim, sahaflar arasında insani tarafı yüksek, hoş, yardımsever, parayı birinci sıraya çıkarmayan hakiki esnaf da vardı. Bugün de vardır. Onlar için Akif’in mısraını kullanmak isterim: “İlmi az görgüsü çok fitratı yüksek”. Köse İmam’ı tavsif için kullanıyor biliyorsanız.

Sahafiye kitap söz konusu olduğunda akla maalesef önce Sahaflar Çarşısı gelmiyor artık. Sizce çarşı ne zaman “bozulmaya” başladı?

Bana göre 12 Eylöl darbesi ve onun bir uzantısı ve devamı olan Özal iktidarı sonrası başladı büyük değişme ve bozulma. Birçok alanda olduğu gibi. Hiç azalmadan devam etti. Fakat

1977 yılının baharında genç İsmail Kara arkadaşları Ali Temel ve Ziya Eser ile Sahaflar Çarşısı'nda

Sırat-ı Müstakim'in ilk sayısı, 1978

bu konjonktürel sebeptir. Daha köklü ve derin sebeplere bakmak lazım; Türkiye hemen hiçbir konuda, hele ilim, kültür ve sanat konularında ne kurumlar ne de teamüller babında devamlılıkları sağlayamıyor. Bir tarafta inkılapçıların sert müdahaleleri, diğer tarafta muhafazakârların yetersizlikleri ama en önemlisi eğitim sistemimizin Türkiye taşıma kapasitesi itibarıyla yerlerde sürünmesi... Her yer, her şey bir yazboz tahtası. Koruyoruz, yapıyoruz denilen şeyleri de nasıl koruyup yaptıklarını biliyoruz. Dolayısıyla mesele keşke Sahaflar Çarşısı’nın bozulmasıyla sınırlı olsa.

Bugüne kadar sahaflarda rastladığınız en ilginç kitap ya da belgenin hikâyesini bizimle paylaşır mısınız?
Elinsaf!!! Bir hikâye ile olur mu? Tarih-i sergüzeşti selef bir hikâyeye sığar mı?

Birkaç tane olsun o zaman...
Sahaflar Çarşısı’na bugün de girdiğimde ilk hatırladıklarım arasında talebe cep harçlıklarımızın almamız gereken kitaplar

“SAHAFLAR ÇARŞISI’NA BUGÜN DE GİRDİĞİMDE İLK HATIRLADIKLARIM ARASINDA TALEBE CEP HARÇLIKLARIMIZIN ALMAMIZ GEREKEN KİTAPLAR İÇİN YETMEMESİ VARDIR.”

“TABİRİ CAİZSE KADIKÖY SAHAFLIK BAKIMINDAN EN AZINDAN BENİM AÇIMDAN BİDAT VE SONRADAN OLUŞMUŞ BİR YER SAYILIR. FAKAT TALİHLERİ YAVER GİTTİ VE ONLAR ÖNE GEÇTİ.”

ve dergi koleksiyonları için yetmemesi vardır. Uzun yıllar iyi ve orijinal ciltli bir *Kamus-ı Türkî* alamadım mesela. Sonraları ofset baskıları yapıldı da fiyatlar biraz ehvenleşti. Bir gün Necati Alpas amcanın dükkânında *Beyanü’l-Hak* mecmuasının ilk dört cildine tesadüf etmiştim. Temiz ve kendi cildinde. Fiyatını sordum. 50 lira deyince usulca yerine koydum. “Sen onları al, bir daha böyle temizini bulamazsın, sana çok lazım olacak, paran oldukça peyderpey ödersin” demesin mi? Aldık tabii. *Sırat-ı Müstakim-Sebilürreşat* koleksiyonunun ilk on iki cildini de rahmetli Enderunlu İsmail ağabeyden bir kısmını peşin ödeyerek taksitle almıştım.

1970 yılı sonbaharında olmalıyız. Dokuz ciltlik Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın tefsiri *Hak Dini Kur'an Dili*’ni indirimli olarak Muzafer Ozak hocadan satın almış ve Beyazıt’tan Çarşamba-Fethiye’ye, İstanbul İmam Hatip Okulu yurduna kadar koliyi omuzumda zevkle taşımıştım. Kan ter içinde kalarak tabii. Ama ne gam! O yıl tefsirin tamamını, muhtemelen epeyce bir

kısmını tam anlayamadan okumuştum. Bu kıymetli ve tarihî nüsha şimdi köydeki kütüphanemizdedir. Bir dedik üç oldu. Bu kadarla iktifa edelim.

Sahaflık çok zayıfladı hatta bitti diyorlar. Katılır mısınız bu yorumlara?

Bu herhâlde doğrunun tamamı değil. Kendi yetiştiği dönemin sahaflığını, kitaplarını, bolluğunu arayanlar böyle yorumlar yapıyor olabilirler. Onlara da bir yönüyle hak vermek lazım. Hem çeşit kapasitesi hem de mekân ve teamüller itibarıyla sahafların, sahaflığın çok değiştiği kesin. Bazıları profesyonelleşti. Ama yeni imkânlar ve unsurlar da kazandılar. Daha önce fazla itibar görmeyen imzalı kitap yahut efemera gibi unsurlar bugün en dikkat edilen konular ve malzeme oldu. Sahafların sahip oldukları kitapları internete yüklemeleri mesela. Bu hem kendileri hem de kitap peşinde olanlar için yeni bir imkân. Müzayedeler de öyle. Kanımca okuma aşkı ve kitap sevdası bitmedikçe sahaflık da bitmeyecektir. **▲**

Sahafiye

KİTABIN SERGÜZEŞTİ

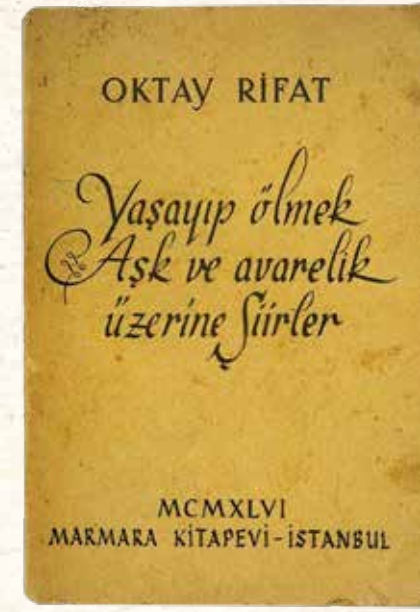

Sahafiye kitaptan söz etmeden önce sahaf müşterisi/müdevimi/düşkünü denen kişinin nasıl biri olduğundan bahsetmek istiyorum:

Bu kişi araştırmacı, akademisyen ya da koleksiyoner olabilir. Ne olursa olsun bu kişi, gerçekten kitabı aşkla sever, onunla hemhâl olmaktan hoşlanır. Bir kitabın özellikli farklı baskılarını toplayıp kütüphanesinin raflarında bir arada bulundurur. İşlerinden arta kalan zamanlarını sahaf dükkânlarını gezerek geçirir. Bilgisayar başındaysa internet üzerinden sahafları ya da müzayedeleri takip eder. Kitabı sadece bilgilenme aracı olarak gören “düz okur”un ötesine geçer. Gerçek sahaf müşterisine fotokopi kitap veremezsiniz. PDF, elektronik kopya, mikrofilm vs. gibi malzemeler onu asla tatmin etmez. İllaki malzemenin orijinalini vermelisiniz.

Samih Rifat

Sahaflara gelip gidenlerin profilini aşağı yukarı böyle tayin ettikten sonra şimdi onların talip oldukları sahafiye kitapların özelliklerine göz atabiliriz.

Evvla şunu söyleyeyim: Sahafiye kitap deyince insanların aklına genellikle çok uzun yıllar, hatta yüzyıllar önce basılmış (ya da istinsah edilmiş) kitaplar geliyor. Ancak 2022 yılında basılan bir kitap da sahafiye olabilir. Nasıl mı? Mesela bu yıl içinde bir kurum tarafından 200 tane basılan ve dağıtılmayan kitap da artık sahafiye kitap olmuştur. Çünkü çok sınırlı sayıda basılmıştır ve umurun satışına sunulmamıştır. Bu tür kitaplar genelde hediye edilir ya da belli kişilere gönderilir.

Şimdi biraz daha geriye, bir yüzyıl öncesine gidelim. Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde üst düzey görevlerde bulunan Samih Rifat’ın elimde bulunan evrakı arasından, eskilerin “tûlânî” dedikleri ince uzun bir kitapçık çıktı. Samih Rifat’ın Trabzon valiliği döneminde, Trabzon vilayet gazetesi bu kitapçığı ilave olarak yayımlamış. Üzerindeki not şöyle: “Trabzon vilayeti meclis-i umumisinin yedinci defa olarak küşadı münasebetiyle vilayetin 1329 senesine ait hususi bütçesinin tatbikatı hakkında zat-ı ali-i vilayetpenahi Vali Samih Rifat Bey Hazretleri tarafından verilen izahat.”

Trabzon şehir tarihine dair önemli bilgiler içeren bu 17 sayfalık kitapçığın ne şehir matbuatına dair herhangi bir bibliyografyada ne Seyfettin Özege’nin

kataloğunda ne de Milli Kütüphane’de herhangi bir kaydı var. Muhtemelen bu kitapçık Trabzon’da 50-100 adet basılıp dağıtıldı. Zamanla da çer çöpe karışıp yok oldu gitti, şimdilik elimizdeki tek nüsha bu. Dolayısıyla bu kitapçık da sahafiye sınıfına dâhil.

Yine basımdan sonra toplatılmak, depoda kazaya uğramak, yangın görmek veya özel olarak kasten imha edilmek gibi birtakım dış sebeplerden dolayı nadirleşen kitaplar da vardır. Birinin serüveninden bahsedeyim. *Yaşayıp Ölmek, Aşk ve Avarelik Üstüne Şiirler* isimli şiir kitabını Oktay Rifat kendi parasıyla 1945 yılında Nebioğlu Yayınevi’nde bastırıyor, ama yayınevi arka sayfaya ondan habersiz hoşlanmadığı bazı reklamlar koyuyor. Kitabın bu hâlini gören Oktay Rifat da kendi parasıyla bastırttığı kitabın bütün nüshalarını toplayıp imha ediyor. Sonra Marmara Basımevi’nden kitap ikinci baskı yapıyor. Ancak ikinci baskı olduğuna dair bir işaret de bulunmuyor. Bu bilgileri şairin mektuplarından öğrendik. Şu an *Yaşayıp Ölmek, Aşk ve Avarelik Üstüne Şiirler*’in Oktay Rifat tarafından imha edilen ilk baskısından şairin ailesinde, bir sahaf arkadaşımızda ve bende bir nüsha var. Bazı kütüphanelerde de olabilir. Anlaşıyor ki imha öncesi bir miktar kitap piyasaya dağılmış. Bu kitap da sahafiye dir.

Yarım asra yaklaşan meslek hayatım bana şunu gösterdi: Basılan her kitap eninde sonunda, bir gün mutlaka sahafiye olur!

Yazıdaki görseller yazarın arşivindendir.

YAZMA ESERLER “ŞİFA”LI ELLERDE

UZUN BİR GEÇMİŞİ ARDINDA
BIRAKARAK GÜNÜMÜZE
ULAŞMAYI BAŞARMIS
EL YAZMASI ESERLER
SÜLEYMANİYE KİTAP
ŞİFAHANESİ'NDE HASSAS VE
USTA DOKUNUŞLARLA RESTORE
EDİLİYOR. ŞİFAHANE, BİLGİ
VE SANAT NİTELİĞİ YÜKSEK
BU ESERLERİN GELECEĞE
AKTARIMINDA MÜHİM
BİR MİSYONU ÜSTLENMİŞ
DURUMDA. BURADA HAZİNE
DEĞERİNDEKİ ESERLER
ÜZERİNDE TITİZLİKLE
YÜRÜTÜLEN ONARIM
ÇALIŞMALARINI VE ŞİFAHANE
İLE İLGİLİ MERAK ETTİĞİMİZ
DİĞER HUSUSLARI KİTAP
ŞİFAHANESİ ARŞİV DAİRE
BAŞKANI NİL BAYDAR'A
SORDUK.

◆ DİLARA OBNİK

Kitap Şifahanesi nasıl kuruldu, burada kaç kişi çalışıyor?

Kitap Şifahanesi 2012 yılında hizmete başladı. Burası, Kültür ve Turizm Bakanlığı uhdesinde bir kurum olan Türk Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'na bağlı. Bunun öncesinde Türkiye'de kitap restorasyon işini yapan Süleymaniye'nin içinde bir Patoloji Merkezi vardı. Ardından içinde bulunduğumuz daire başkanlığı, çok daha yeni ve farklı bir anlayışla kuruldu. İlk sene içinde buraya 10 personel alındı. Tüm personelin yetişmesi sağlandı. Şu anda restoratör olarak 50 kişilik bir ekibimiz bulunuyor. Ayrıca aramızda kimyager, biyolog ve kimya mühendisi arkadaşlarımız var. Analiz ve incelemeyle birlikte restorasyon yapılıyor. Her konservatör kendisine verilen kitabın konservasyon sürecinde başından sonuna bütün işlemlerden sorumludur.

Kitap Şifahanesi gibi Türkiye'de başka bir kurum var mı?

Şifahane olarak bizim gibi çalışan, bu kapsamda bir örnek yok. Zamanında düşünülmüş ancak hayata geçmemiş birtakım projeler olmuş. Yapılan bazı girişimlerde ise sistem oturtulamamış. Münferit işler ve münferit çalışmalar olarak kalmışlar. Dolayısıyla biz ilk ve tek sayılırız. Elbette 1960'lardan itibaren Süleymaniye bünyesinde onarımlar yapılmaktaydı. Ancak bizim buradaki gibi bir sistemleri yoktu.

Kitap Şifahanesinde nasıl bir sistem var?

Şöyle ki artık her şey belgeleniyor. Hem görsel hem yazılı olarak kayıt altına alınıyor. 1960'lardan itibaren onarımı yapılmış çalışmaların elimizde birer cümlelik kayıtları var. Tabii teknoloji değişti ve imkânlar arttı. Devletin bu alana sağladığı katkı çok kıymetli. Burada sadece kitap konservasyonu yapmıyoruz, kitabı anlamaya, yazma eserin dilini çözmeye çalışıyoruz. Olayların tarihsel sıralanmasıyla ilgilenen kodikoloji diye yeni bir bilim dalı bulunuyor. Kodikoloji, bir diğer ifadeyle kitap arkeolojisi demek. Biz de uğraştığımız şeyin ne olduğunu anladıktan sonra onarımı ile ilgili bir yöntem belirliyoruz. Tıp alanı gibi,

gerçekten tıpla çok paralel ilerleyen bir meslek bu. İnsan sağlığı için ne gerekiyor, neler yapılıyorsa biz de bunu burada kitaplara yapıyoruz. Kitapların dili yok kendilerini anlatamıyorlar. Bu yüzden eserlerdeki her detay bizim için çok önemli. Cildi nasıl yapılmış, neyle boyanmış? Bu gibi bütün unsurları dikkatlice inceliyoruz. Bunu yaparken de sürekli kayıt tutuyoruz. Sırasıyla; kitap geldiğinde ilk nereye gidiyor, kim bakıyor, kime veriliyor, nasıl bir işlem uyguluyor, konservasyona nasıl karar veriliyor, konservasyon işlemleri sırasında dünya standartlarına dikkat ediliyor mu, sonuca nasıl gidiliyor, bunun gibi prosedürler takip ediliyor.

Eserler size nerelerden geliyor?

Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'na bağlı 17 tane kütüphanemiz bulunuyor. 4 tanesi İstanbul'da. Diğerleri ise Amasya, Erzurum, Sivas Konya gibi farklı şehirlerde. Buralardaki yazma eserleri biz gidip inceledik ve durumlarını tespit ettik. Öncelikle konservasyona alınması gerekenlerin bir tespitini yaptık. Burada Süleymaniye Kütüphanesi'nde yüz bin kitaplık bir arşiv bulunuyor. İstanbul merkezli baktığımızda bir diğer önemli kurum da Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi. Dolayısıyla elimizde yazma eser kütüphanelerinden öncelik sıralaması yaptığımız raporlar mevcut. Bize başka kurumlardan örneğin İstanbul Arkeoloji Müzelerinden, Fuat Sezgin Müzesi'nden, Ankara'daki Millet Kütüphanesi'nden, Konya Mevlana Müzesi Millet Kütüphanesi'nden, yurt dışından da eserler geliyor. Mesela en son Tayland'dan birtakım eserler geldi. Ama bizim özellikle yazma eserlere bağlı kitapların işi çok olduğu için mümkün mertebe kendi kurumumuzun işlerini öne alıyoruz. Nerede olursa olsun bütün kitaplar bizim açımızdan son derece kıymetli elbette. Mesela elimizde Süryani Kilisesi'nden gelen bir İncil, Ayasofya Müzesi'nden gelen eski kitaplar bulunuyor. Hepsi bizim coğrafyamızın değerleri, Türkiye'nin mirası sonuçta.

“BURADA SADECE KİTAP KONSERVASYONU YAPMIYORUZ, KİTABI ANLAMAYA, YAZMA ESERİN DİLİNİ ÇÖZMEYE ÇALIŞIYORUZ. O YÜZDEN KİTAPTAKİ HER DETAY BÜYÜK ÖNEM TAŞIR.”

Kıtap koleksiyonerleri de eserlerini onarım için size getirebiliyor mu?

Ne yazık ki böyle bir hizmetimiz yok. koleksiyonerlerimizden bu konuda anlayışlı olmalarını bekliyoruz. Hak vermiyor da değiliz, sonuçta onlar da ellerindeki kıymetli kitapları korumak istiyorlar. Bunun için nereye başvuracaklar, bu işi nasıl yapacaklar bilmiyorlar. Bize geldiklerinde kendilerine şunu şöyle yaparsanız daha iyi koruyabilirsiniz gibi belli başlı önerilerde bulunuyoruz.

Onarılan eserler hangi şartlar altında nasıl saklanıyor?

Tarihî eserlerin karşılaşabileceği en büyük olumsuzluklardan biri nemdir. Kitapları nemden korumak için önerilen standart değerler vardır tabii. Ama depo koşullarında en önemli mesele bu değerleri dengede tutabilmektir. Nemin %45 – %50 civarında standart ve dengede tutulması gerekir. Nem değerlerinin %40'a inmesi, %165'e çıkması gibi olmaması gereken durumlara dikkat edilmelidir. Önemli hususlardan diğeri de sıcaklıktır. Süleymaniye'de hassas klimalar bulunuyor ve sıcaklığı 19 derece civarında tutuyor.

harikulade bir şekilde tasarlayıp da bu renkleri kullanabilmişler diye düşünmeden edemiyorum. Günümüzde bu estetik anlayışın maalesef çok gerisindeyiz..

Eserleri kaligrafi ile analiz etme gibi farklı bir kriter var. Siz böyle bir uygulama yapıyor musunuz?

Hayır. Osmanlı Dönemi'ne bakarsak kaligrafik standartları var. Kalem kalınlığı, harfin boyutu gibi kuralları var. Örneğin Hindistan'da yapılmış bir yazma Kur'an elimize geldi. İncecik bir şey. Kapağını açmadan kimse tam bir Kur'an olduğuna inanamadı. Hatta cüz sananlar oldu. Ama kapağını açınca gördük ki çok sıkışık ve çok küçük harflerle yazılmış tam bir mushaf. Buradaki örneğe bakarsak böyle işler daha çok sanatçının kendine özgü tavrı, karakteriyle ilişkilendirilebilir sanki. Ayrıca biz hiç bir şekilde yazı ve tezhip tamamlanmıyoruz. Bu zaten konservasyon etiğine de aykırı. Sizden önce yaşamış ve burada olmayan bir kişinin işini tamamlamak bir telifdir öncelikle. Başkasının yazdığı yazının kenarını köşesine tamamlamak bizim haddimize değil diye düşünüyorum. Bu doğru bir şey de değil. Eğer anlamını göstermek istiyorsanız dijital konservasyon yapabilirsiniz.

Sizi en heyecanlandıran eser onarımı hangisiydi?

Şu an Fatih Sultan Mehmed için hazırlanan kitapları çalışıyorum. O dönem nazarıdikkate alındığında henüz saraya bağlı atölyeler kurulmamış, ama eserleri grup olarak incelediğinizde hepsinin ortak atölyelerden çıkmış olduklarını anlıyorsunuz. Biz bu eserleri incelerken gerek tekrar eden aynı motiflerden gerek üslup ortaklığından hepsinin aynı estetik kaygıları taşıyan birisi, bir akıl tarafından tasarlanmış olduğunu düşündük. Bir tanesine bakıyorsunuz muhteşem uygulama, öbürüne bakıyorsunuz aynı desen ve motif ama zanaatkarın eli çok çok iyi değil. Ben böyle keşiflere, hikâyelere bayılıyorum. Kitabın hikâyesi onu derinlemesine inceledikçe ortaya çıkar. Her seferinde farklı bir detay gözünüze çarpar, işte bu gibi şeyler beni çok heyecanlandırıyor.

Bir araştırmacı bu eserlere istediği zaman ulaşabiliyor mu?

Tabii ki. Bütün kütüphanelerden faydalanabilir, ancak depoya girmelerine izin vermiyoruz. Randevu alarak gelir ve siparişini verdikten sonra istediği esere ulaşabilir. Bu arada bütün kitapların dijitali var. İnşallah yakında bu portalı da açacağız, bu sayede araştırmacılar eserlere online olarak ulaşabilecekler.

Kitapların arasında farklı bir dünyada yaşıyorsunuz. Hayatınızda kitapların yerini nasıl tanımlıyorsunuz?

Ben eski kafalıyım matbuyu her zaman tercih ederim. Hele yazma eserler, kitaplar bana o kadar heyecan veriyor ki bir yazmanın her unsuru ayrı bir sanattır. Üzerindeki detayların hepsi ayrı bir inceleme konusudur. Sayfaların malzeme yapısı, kâğıdın ne şekilde hazırlandığı, mürekkebinin nasıl kullanıldığı, kenarında köşesinde kalan bir izin ne anlama geldiği, cildinin nasıl yapıldığı, derinin nasıl boyandığı, şirazesinin nasıl örüldüğü... O kadar çok detay var ki. Ben 30 senedir bu işi yapıyorum. Hâlâ incelediğimiz eserlerde kitaba dair yeni şeyler öğreniyorum. Bin yıllık kitaplar var, üzerindeki bezemelerin inceliğini görseniz hayret edersiniz. Altı yüz yıl önceki bir kitapta nasıl bu incelikte düşünebilmişler,

FATİH SAHAFLARINDA NE HAZİNELER GİZLİ

KİTAP
DOSTLARININ
SUR İÇİ
DURAKLARI

İSTANBUL'DA SAHAF
DENİLDİĞİNDE AKLIMIZA İLK
BEYAZIT'TAKİ SAHAFLAR ÇARŞISI
GELİR. ARDINDAN DA ZİHNİMİZDE
BAZI YÜZLER CANLANIR: ALİ
EMİRİ EFENDİ, RAİF YELKENCİ,
MUZAFFER OZAK... BUGÜN
TÜM BU İSİM VE MEKÂNLARA
DAİR HATIRALAR, KİTAP VE
ARAŞTIRMALAR MATBUAT
TARİHİMİZİN DEĞERLİ PARÇALARI
OLARAK ELİMİZDE. İSTANBUL'DA
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇOK
ŞEY DEĞİŞMİŞ OLSA DA, TARİH
VE KÜLTÜR MERKEZİ FATİH'TE
SAHAFLIK GELENEĞİ HÂLÂ
YAŞIYOR. BU İŞİN MERAKLILARI,
ÖĞRENCİLER, ARAŞTIRMACILAR,
KİTAP DOSTLARI ÖMRÜNÜ
KİTAPLARA ADAMIŞ SAHAFLARI
OLDUKÇA İYİ TANIYORLAR. BİZ
DE DEĞERLİ YEDİTEPE FATİH
OKURLARI İÇİN SUR İÇİNDE
SAHAFLARI BİR KEŞİF TURUNA
ÇIKTIK.

◆ MERVE AKBAŞ

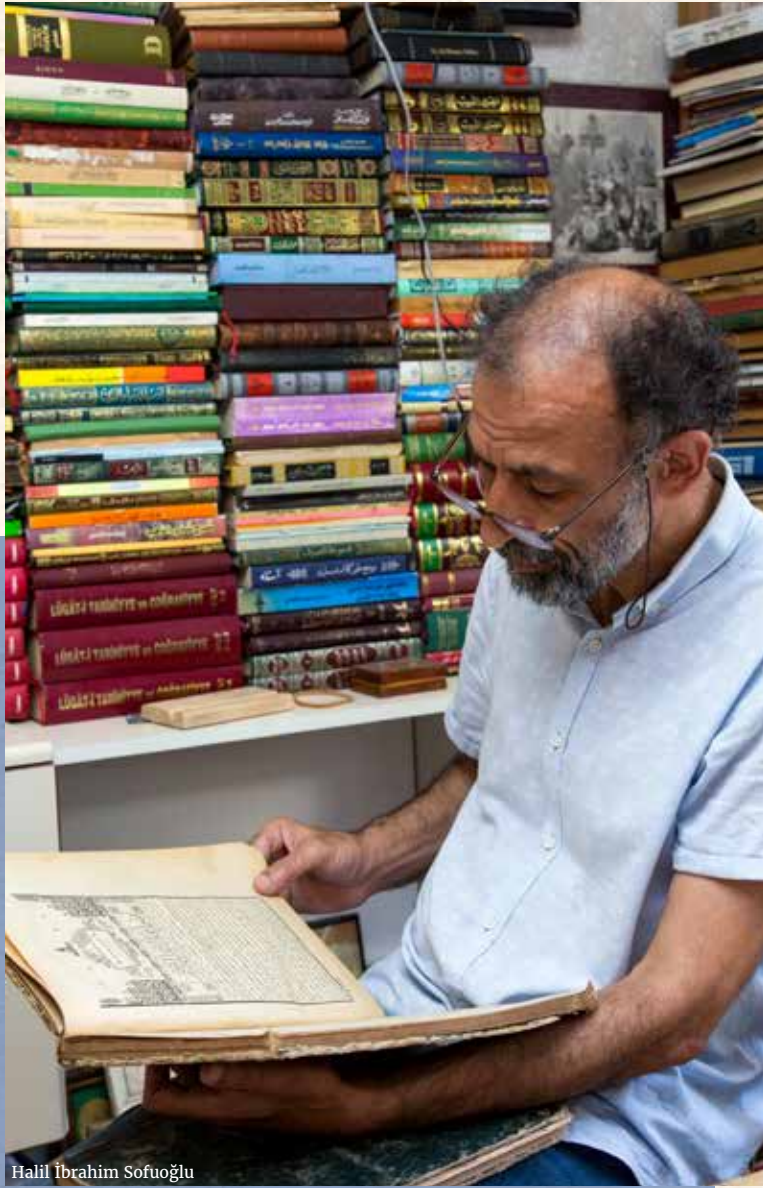
SAHAFLIĞIN TEMELİ ÖĞRENME TUTKUSUDUR

İlk olarak Halil İbrahim Sofuoğlu'nu ziyaret ediyoruz. Sofuoğlu'nun bürosu, Kızıtaşı'nın ara sokaklarında, bir apartmanın giriş katında. Onun sahaf olma hikâyesi oldukça ilginç. Sofuoğlu, çocukluğunu Almanya'da geçirmiş ve o yıllarda bir sahafın yanına çırak olarak girmiş. Evlerinin sokağında yer alan bu dükkânın II. Dünya Savaşı gazisi bir kitap meraklısına ait olduğunu söyleyen Sofuoğlu, şunları anlatıyor: "Bu Alman sahaf savaşta bir kolunu kaybetmişti. Ben onun dükkânına gider, kitaplarını düzenlerdim. Âdeta adamın eli kolu olmuştum. Burada antik dillerde yazılmış kitaplar vardı. Onları inceledikçe kitap dünyasına olan merakım arttı. Henüz 16 yaşındayken kendi kitaplığım için 1.000-1.200 civarında Almanca kitap toplamıştım. Belki de babamın bana kitapların bir dönem yakıldığından bahsetmesi, bilgi kaynaklarına karşı işlenen bu gibi gaddar suçlar içimdeki kitap sevgini büyüttü, bilemiyorum."

“HERKESİN KENDİ ALANI VAR. BEN TÜRKİYE’DE OKUMADIĞIM VE EĞİTİMİMİ DE KLASİK USULDE ALDIĞIM İÇİN LATİN HURUFATIYLA YAZILMIŞ KİTAPLARIN MÜELLİFLERİNİ ÇOK TANIMAZDIM.”

Sofuoğlu, Gazali’nin hayatını anlatan bir kitaptan etkilenince kendisini İslami ilimlere adanmış. Türkiye’de bu alanda eğitim alırken hayat onu el yazması eserlerle buluşturmaya devam etmiş. Kendi deyimiyle “şark sahaflığını” genç yaşlarında öğrenmiş. Tabii bu kıymetli uğraşın getirdiği nimetler de cabası. Çok sayıda dil öğrenmiş bu sayede. Sahaf Sofuoğlu, okur-yazar olduğu dilleri Kürtçe, Arapça, Farsça, Osmanlıca, Almanca, İngilizce, İbranice olarak sıralıyor.

Kitap ticaretine ise1998’den sonra Çağaloğlu’nda başlamış. “Herkesin kendi alanı var. Ben Türkiye’de okumadığım ve eğitimimi de klasik usulde aldığım için Latin hurufatıyla yazılmış kitapların müelliflerini çok tanımazdım.” diyor ve devam ediyor: “Dükkânımda 20. yüzyıldan sonrasının eserleri yoktu. Aşağı yukarı 8-10 dilde kitaplar bulunurdu. Daha yeni saydığım kitapları, Nazım Hikmetleri, Necip Fazılları kapının önünde ‘sadece 1 lira’ diyerek sergilerdim. Bunu yaptığım işin sadakası olarak görürdüm.” Sofuoğlu’nun dükkânı uzun yıllar entelektüel isimlerin, yerli ve yabancı araştırmacıların uğrak yeri olmuş. Bugün, “Gülistan Sahaf” adıyla mesleğine devam ediyor. Biz bürosundaki kitaplara göz gezdirirken o bize kitapları tek tek tanıtmaya başlıyor. Elinden çok sayıda önemli kitap geçmiş. Onlardan biri de Immanuel Kant’ın ölümünden sonra basılan bir eserinin ilk baskısı. Bu keyifli hikâyenin gerisini ondan dinleyelim: “İzmir’de kitap almaya gittim. Orada İngilizce ve Almanca kitaplarla dolu raflar gördüm. Şöyle bir göz attıktan sonra bir bölüme takıldım, orada önemli eserler olduğunu sezdim. Ancak anlaşılmasın diye elimi bu kitaplara, hatta yakınlarına bile sürmedim. Bu da sahaflığın bir parçasıdır... Oradaki iki rafı

Halil İbrahim Sofuoğlu

gösterip bunların tümünü alacağım dedim ve belli bir fiyatta anlaştık. Kitapların bir kısmını yanıma aldım. Bir kısmını da onlar İstanbul’a gönderdi. Döndüğümde baktım ki, gözüme takılan bu kitaplar Immanuel Kant’ın en önemli eserlerinden birinin ilk baskısı. Kitabın editörü de Kant’ın öğrencilerinden. Yüzlerce yıllık çok önemli bir eser. Bu kitap yıllarca elimde kaldı. Onunla beraber aldığım tüm kitaplar satıldı, fakat bunu çok kişi istese de satamadım. İsteyenler arasında İlber Ortaylı, Hüseyin Hatemi, Yaşar Kaya gibi isimler vardı. 2009 yılında İstanbul Üniversitesi’nde gerçekleşen felsefe sempozyumu için Türkiye’ye gelen bir Alman profesör dükkânıma gelince bu kitabı ona gösterdim. Onları raftan alıp biraz sert bir şekilde masaya bıraktım. Bunu bilinçli olarak, muhababımın tepkisini ölçmek için yapmıştım. Profesörün o an için irkildiğini fark ettim. Bu durum kitabın fiyatını belirlememi sağladı. Yani kitaba ne kadar önem verdiğini görmüş oldum. Nihayetinde aramızda anlaşip iş kitabın paketlenmesi aşamasına geldiğinde, bana, ‘Lütfen siz kitaplarıma dokunmayın’ dedi.”

NİTELİKLİ KİTAPSEVERİN YERİ SAHAFTIR

Sofuoğlu’nun yanından ayrılıp yönümüzü Süleymaniye’ye doğru çevirdiğimizde karşılaştığımız sahaflardan biri de “Kitapçı Ahmet.” Bu dükkânın sahibi Ahmet Ercan Tekin. Önce mekândaki kitapları inceliyor, sonra sohbe başlıyoruz. Tekin mesleğe nasıl başladığını şu sözlerle anlatıyor: “Liseye giderken bir yandan İngilizce öğrenmeye çalışıyordum. Bu nedenle Çağaloğlu’ndan çeşitli İngilizce kitaplar, dergiler almaya başladım. Birkaç yıl sonra hayli dergi ve kitap biriktirmiştim. Bunları saklamak mümkün değildi, ama atmak da istemedim. Beyazıt’a gidip satayım diye düşündüm. Beş altı ay boyunca kendi kitaplarımı sattım. O arada birileri de bana kitaplarını getirip satmamı istedi. Alınmayacak gibi değildi, hepsi güzel kitaplardı. Gelen kitapları almaya devam edince bu olay benim işim olmaya başladı. Beyazıt Meydanı’nda on yıl seyyar satıcı olarak kitap sattım. 2006’da ise dükkânımı açtım.”

Bir kitabın birinci el, ikinci el veya sahaflık olmasının değil, “zinde kitleye hitap edebilmesinin” önemli olduğunu belirtiyor. Mesleklerinin devamı için zincir kitapçıların varlığının oldukça önemli olduğunu belirten Tekin, “Şöyle düşünün, eğer beyaz eşya markaları ürün ortaya koymazsa onun spotu da olmaz. Dolayısıyla esas üretici ve dağıtıcının olması gerekiyor ki bize ürün gelsin, gelebilsin. Sahaflar kesinlikle yayıncıların, dağıtımçıların alternatifi değildir.” diyor. Kitap keyfiyeti olanlar, kitapsever insanlar için eski kitapların farklı bir anlamı olduğuna, bu tür kitapların sahibine derin bir haz yaşattığına değinen Tekin, dükkândaki kitapları kimi zaman kendilerinin topladığını kimi zamanda kâğıtçılardan satın aldıklarını söylüyor.

Ahmet Ercan Tekin

Hüseyin Palevi

MEZATLAR MATBUAT SEVGİSİNİ BESLER

Şimdi ise Zeyrek’e doğru geçelim ve Dylemi Sahaf’ta bir mola verelim. Burada her hafta pazartesi ve perşembe günleri mezat yapılıyor. Dükkânın sahibi olan Hüseyin Palevi yaklaşık 10 yıldır kitap mezatı düzenliyor. Sahaflığı ise daha eski tarihlere dayanıyor. Kendisi Akdeniz Üniversitesi Arkeoloji bölümü mezunu. Kısa süre bilgisayar alım satım işiyle geçimini temin ediyor. Çevresinin yönlendirmesiyle sahaf Halil İbrahim Sofuoğlu’yla beraber çalışmaya başlayarak sahaflığın inceliklerini öğreniyor. Palevi, “Bu iş memurluk, esnafılık gibi bir meslek değil. Aslında bu işte hiçbir şey normal değil.” diyerek yaptığı işi anlatmaya başlıyor: “Bizi bazen gece yarısı arayıp, ‘kitap var, gel al’ diyen olur. Bazen yazarlar özel kitapları bizim için ayırır. Okumayı bıraktığı kitabın incelikli, nitelikli okura gitmesini ister. Mezata gelenler normal sahaf ve kültürüyle ilgili insanlar olmayabiliyor. Arkadaşlık, rekabet, yarış duygusu ve kitap bilgisini arttırmak için gelenler çoktur. Aslında herkes sürpriz kitap bekler. Çünkü bu mezatlardan ve dükkânlardan çok fazla önemli eser, bilgi, belge çıktığı bilinir.”

Ellerindeki kitapları kimi zaman hurdacılarından, kâğıt fabrikalarından kimi zaman da vefat eden insanların evlerinden aldıklarını belirten Pelevi, insanların sahaflara ilgi göstermesinin birçok nedeni olduğuna değiniyor: “Öncelikle biz kitapları ucuz satıyoruz. Bunun yanında sahaftan kitap almanın ezoterik, mistik bir tarafı var. Buradaki bilgi sanki daha kutsal, daha önemli bir bilgi gibi geliyor insana. Tabii okur da haklı çünkü bu dükkânlardan çıkan kitapların üstüne alınmış bir not bile araştırmacı için önemli olabiliyor. Bize önemsiz görünenin bir başkası için çok değerli olması imkân dâhilindedir.”

Erhan Erken

SAHAFLIK SARRAFLIK GİBİDİR

Şimdi yönümüzü biraz daha farklı bir noktaya Karagümrük'e çevirelim. Yeni durağımızın adı Kariye Kitap/Hediye. İçeri girdiğimiz anda bizi hem eski kitap kokusu hem de geleneksel sanat eserleri karşılıyor. Bu dükkânın sahibi Erhan Erken. Kendisi uzun yıllar farklı alanlarda işler yapmış bir girişimci. Erken'in son durağı ise işte bu sahaf dükkânı. Buranın kendisi için kısmen emeklilik kısmen de kültür girişimciliği olduğunu söyleyerek başlıyor sözlerine: "Bugüne kadar eğitim, matbuat, televizyon yayıncılığı ve dijital yayıncılık gibi farklı sektörlerde, çeşitli kademelerde girişimcilik tecrübelerim olmuştu. İşlerimi genelde sıfırdan kurup geliştirmeye çalışmış biriyim. Ama her dönem içimde kitaplara dönük bitmeyen bir ilgi vardı. Yaşım daha kemale ermeye başladığı dönemlerde hem kitaplarla ilgilenip hem de arkadaşlarımla, eşimle, dostumla görüşebileceğim bir yerin hayalini kuruyordum. Burasının aynı zamanda benim için bir iş vasfı taşımasını da istiyordum. Bu düşünceler üzerine ikinci el kitapların alım satımını yapabileceğimiz, içinde kültürel nitelikli hediyelekler satacağımız bu yeri açtık.

Eşimin de buranın oluşumunda ciddi katkıları oldu. Kariye'deki bu yeri hem emeklilik günlerimizin meşgalesi hem kültür girişimciliğimizin bir devamı niteliğinde değerlendiriyoruz."

Sahaflığın ciddi uzmanlık isteyen bir iş olduğuna dikkat çeken Erken, kitapçılıktan farkının kuyumculuk ve sarraflık arasındaki farka benzediğini söylüyor: "Benim rahmetli babam kuyumcuydu. Kuyumculuk dışında bir de sarraflık vardır. Sarrafiye ata liralara, reşatlar, azizler, hamitler ile ilgilenir. Yani değerli paraların ayrımını yapar. Kuyumcular bunu yapamaz, bu daha özel ve incelikli bir alandır. Bence sarrafiye ve sahafiye birbirine benziyor. Ben henüz babamın durumunda gibiyim. Yani kuyumcu olabilirim ama sarraf değilim. Tıpkı o örnekte olduğu gibi şu an için ikinci el kitaplarla uğraşıyorum, Osmanlıca biliyorum ancak çok eski dönemlerdeki bir kitabın değerini henüz usta bir sahaf kadar ayırt edemeyebilirim. Yavaş yavaş bende de bu sahaflık özellikleri geliyor ama zihnimdeki sahafların kalitesine ulaşamam."

“SARRAFİYE DEĞERLİ PARALARIN AYRIMINI YAPAR. KUYUMCULAR BUNU YAPAMAZ, BU DAHA ÖZEL VE İNCELİKLİ BİR ALANDIR. BENCE SARRAFİYE VE SAHAFİYE BİRBİRİNE BENZİYOR.”

“SAHAFLAR KÜLTÜR ENVANTERLERİNİ ÇÖP OLMaktan KURTARARAK GELECEĞE TAŞIYAN MESLEK ERBAPLARIDIR. ÜLKEMİZDE KURUMLAR KENDİ ARŞİVLERİNİ OLUŞTURMAYA HENÜZ BAŞLADI.”

Fatih Belediye Başkanı M. Ergün Turan sahaf Necati Altaş'ı ziyaret edenler arasında

SAHAF SIRLARLA DOLU HAZİNE DİR

Son durağımız, Zeyrek Kitabevi. Burası tarihî Zeyrek evlerinin arasında, âdeta tarihten bir sahnenin içinde kalıyor. Necati Altaş'ın işlettiği kitabevi 1985 yılından beri faaliyette. Altaş, sur içinde yaklaşık 37 senedir koleksiyonerlere ve kitapseverlere hizmet veriyor. Kendisi aynı zamanda Osmanlıca belgeleri okuyabilen, Arapça ve Farsça bilen bir kitap eksper. Altaş sahaflığa başlama hikâyesini şöyle anlatıyor: "Babamın çok iyi bir kütüphanesi vardı. Bir gün hastalandı ve bana kitapları satıp masrafları karşılamamı söyledi. Babam anneme hep bu kitapların ileride bulunamayacağından iyi para edeceğini anlatırdı. Halamın oğlu sahaflardan bir kitapçı getirdi. Gerçekten de adam kitaplara çok iyi para verdi. Kitap işinden para kazanabileceğimi o zaman anladım ve maaşıma takviye olsun diye ben de sahaflığa başladım. İlk olarak bir arkadaşım vasıtasıyla edebiyat profesörü Hüseyin Bozanoğlu'nun kitaplarını aldım. Eşten dosttan birçok kütüphane alıp sattım. Fakat dükkân açacak ne param ne vaktim vardı. Annemin odasına doldururdum tüm kitaplarımı. O da toz topraktan hastalanıp bunları buradan çıkar deyince dükkân aramaya başladım. Nihayet Zeyrek'te bir dükkân tuttum. Dükkân kapısı hak kapısı

derler ya, dükkânı açtıktan sonra çok önemli kütüphaneler aldım çok önemli insanlar tanıdım."

İnsanların kitaplarını saklayıp çürümeye terk etmesinin toplumu bilgiden yoksun kılacağını söyleyen Altaş, şöyle devam ediyor: "Sahaflar kültür envanterlerini geçmişten geleceğe taşıyan, bilhassa çöpten kurtaran meslek erbaplarıdır. Daha yeni yeni belediyeler ve kurumlar kendi arşivleri ve tarihleriyle ile alakalı olarak kütüphaneler oluşturmaya başladılar. Hâlbuki bu tarz belgeler her zaman sahaflardaydı. Onların önemli bir kısmı şu an koleksiyonerlerde. Sahafların kıymeti daha iyi anlaşıldı derken bu sefer de sahafların sayısı azaldı. Bu mesleğin devam etmesi okurlara bağlı. Sıfır kitapların yerine sahaflardan çok daha ucuza kitap almaları mümkün."

Vitriniyle, kendine has atmosferiyle müşterisini kendi hikâyesine çeken bir mekân Zeyrek Kitabevi. Ziyaretçilerine; Osmanlıca nadir kitaplar, belge ve evraklar, oryantal/doğu konulu nadir kitaplar, yazma eserler, Ermenice, Yunanca, Arapça, Farsça kitaplar ve eski belgeler, evraklar, haritalar, fotoğraf ve kartpostallardan oluşan kapsamlı bir arşiv sunuyor. ▲

SAHAFLIĞIN İHMAL EDİLEN BİR ALANI EFEMERA

BAHTİYAR İSTEKLİ

BİZİM EVRAK DEDIĞİMİZ TARİHİ BELGE-DOKÜMAN KOLEKSİYONCULUĞU ÜLKEMİZDE YILLARCA İHMAL EDİLMİŞ BİR ALANDI. ANCAK SON YILLARDA SİVİL TARİH ARŞİVCİLİĞİNE RAĞBET ARTTI, DOLAYISIYLA PİYASADAKİ MEŞHUR ADIYLA EFEMERALARA DUYULAN İLGİ DE BÜYÜDÜ.

Yazıda kullanılan görseller yazarın arşivindendir.

Sahaflığı sadece eski kitap-alıp satma işi olarak bilenler büyük bir yanılgı içindedir. Kitap işi sahaflığın ana konusu olmakla beraber bir başka alan daha sahaflığın kapsamına girer ki bu çok daha derin, verimli ve yeni keşiflere açık bir alandır: ülkemizde yıllarca ihmal edilmiş, ancak son zamanlarda revaç kazanmış olan, bizim evrak dediğimiz, ancak piyasada meşhur olmuş adıyla “efemera”, yani tarihî belge-doküman koleksiyonculuğu. Bunun içine her türlü gayriresmî arşiv malzemesi; şahsi mektup, günlük, hatırat, notlar; afiş, ilan, bildiri, beyanname; günlük hayatta kullanılan bilet, makbuz, fatura, kartvizit; diploma, karne, aferin belgeleri; fotoğraf, kartpostal, fotokart; harita, plak gibi çok çeşitli malzeme dâhil edilebilir.

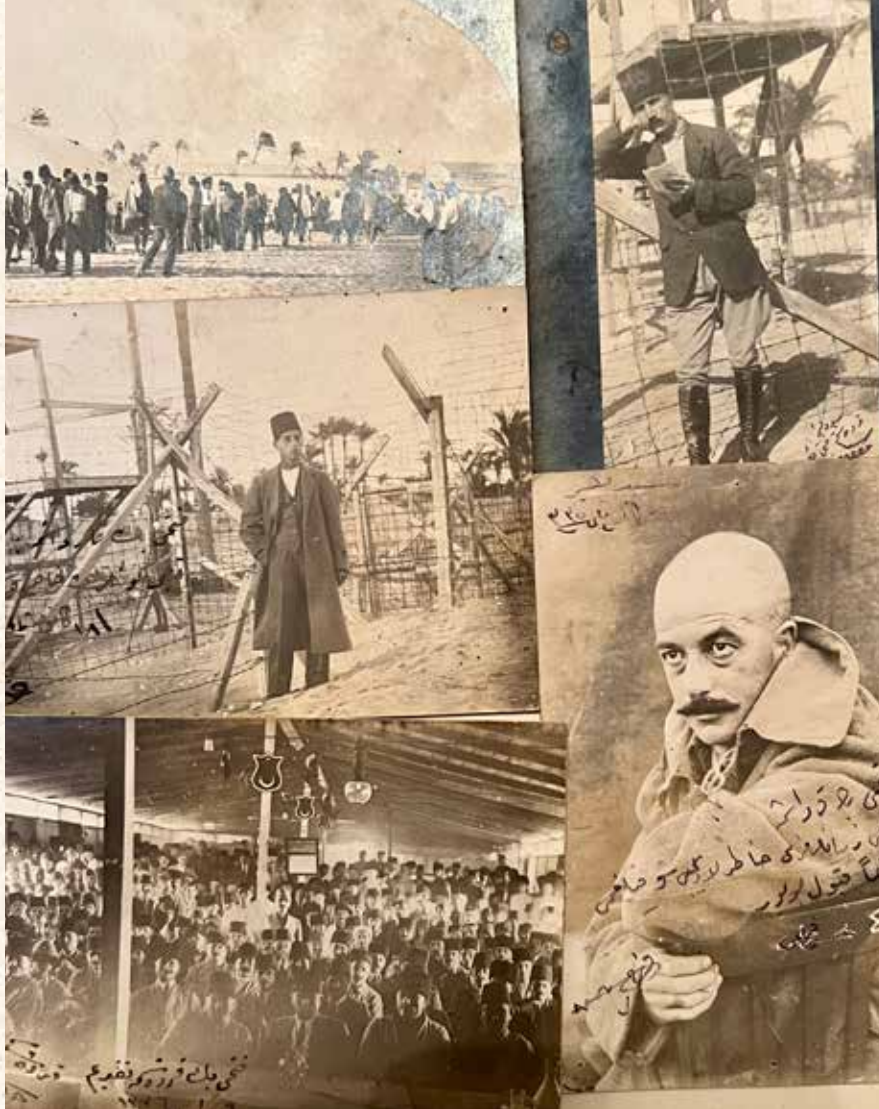
BELGE-DOKÜMAN KOLEKSİYONCULUĞU

Bizde sahaflık eskiden beri sadece kitapla ilgili bir iş olarak görülmüş, onun dışında kalan fakat terekelerin önemli bir kısmını oluşturan yukarıda kısaca tanımlamaya çalıştığımız malzemelere bir değer atfedilmemiştir. Osmanlı dönemi tereke kayıtlarına baktığımızda da önemli şahsiyetlerin terekelerinde kıymetli evrak gibi bir maddeye rastlamıyoruz ki evrak-ı metrukât arasından çok kıymetli vesikaların çıkmaması mümkün değildir.

Büyüklerimizden, eski Sahaflar Çarşısı müdavimlerinden gelen rivayetler de eski sahafların evrak türü malzemelere pek önem vermedikleri, bunları talep eden olursa kitabın yanında hediye ettikleri yolundadır. Bizde eski dönemlerde koleksiyon malzemesi olarak hat yazılarının ve kıymetli yazmaların ön plana çıktığını, diğer alanlarda derin bir sessizlik olduğunu görüyoruz. Özellikle sosyal tarihle ilgili çok önemli olan evrak-efemera olarak adlandırabileceğimiz tarihî belge-doküman koleksiyonculuğu bizde 1990’lardan sonra yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

MAKBUZLAR, BİLETLER, FATURALAR...

Oysa bu tür malzemeler bakımından topraklarımız hayli zengindir. Karşılaştığımız misallere bakarak şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, dedelerimiz kendi çaplarında küçük birer arşivciymiş. Eskilerin terekelerinden neler çıkmıyor ki! Mektuplar, not defterleri –ki harcamalar, çeşitli hadiselerle ilgili kayıtlar, planlar vesaire ile doldurulmuş- makbuzlar, biletler, faturalar, günlükler, hatıratlar... İşte size sosyal hayatın tarihiyle ilgili en âlâ dokümanlar. Tabii bir de bürokraside vazife yapmış, önemli

görevlerde bulunmuş olanların terekeleri var. Bunların içinden çok önemli resmî evrak bile çıkabilir; zira Osmanlı’nın dağılma sürecinde ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında, Millî Mücadele senelerinde devlet otoritesi pek hissedilmediğinden önemli vazifeler üstlenmiş olan şahıslar birtakım çok kıymetli resmî vesikaları kendilerinde alıkoymuşlardır. Bunları kendilerinde tutmalarının nedeni, ileride yaptıklarıyla ilgili bir soruşturma açılırsa belgeleri delil olarak kullanabilmek veya hatıralarını yazarken istifade etmek düşüncesi olabilir. Hele bir de şahsi yazışmaları düşünün; edebiyatçıların, önemli siyasi pozisyonlarda bulunanların veya siyaseten ekarte edilenlerin kendi aralarındaki mahrem yazışmaları... Bunlar şahsi yazışmalar olduğu için bizi insanların bilinmeyen sahici dünyalarına taşır, hayat ve tarihin seyri hakkında gizli bilgilere ulaştırır. Bu tür çok önemli vesikaların sıklıkla sahaflara geldiğine şahit olmaktayız.

Bunların yanında yazılmış ama yayımlanmamış bir sürü hatırat, günlük olarak tutulmuş defterlerle karşılaşırız. Aslında mektuplar da şahısların günlüğü gibi onların duygu ve düşünceleriyle ilgili çok önemli bilgiler içerir. Benim öyle rastladığım çok uç örnekler oldu. Mesela Dersim harekâtına katılmış bir askerin tuttuğu günlük, Tehcir zamanı Urfa’da vazife yapan bir subayın şahit olduğu hadiselerle ilgili hanımına yazdığı mektuplar, Halife Abdülmecid’in yaverinin Halife’nin günlük ziyaret ve görüşmeleriyle ilgili tuttuğu kayıtlar, 1. Dünya Savaşı’nda çeşitli cephelerde tutulmuş günlük defterleri... Bunlardan bir kısmını günümüz lisanına aktararak yayımlama imkânı buldum, bazıları üzerinde çalışmaktayım. Burada acı olan şudur ki bu tür eserlere resmî kurumlar gereken değeri vermiyor! Aslında bu tür eserlere ulaşmak kitaplara ulaşmaktan çok daha zordur. Kitaplara, fazla sayıda çoğaltıldığı için kitapçılarda veya kütüphanelerde ulaşmak mümkün ama evrakta durum çok farklı. Kütüphaneler bu tür vesikaları toplamayıp kitapla sınırlı kalmışlardır. Arşivler ise sadece resmî vesikalarla doludur.

SİVİL TARİH ARŞİVİ

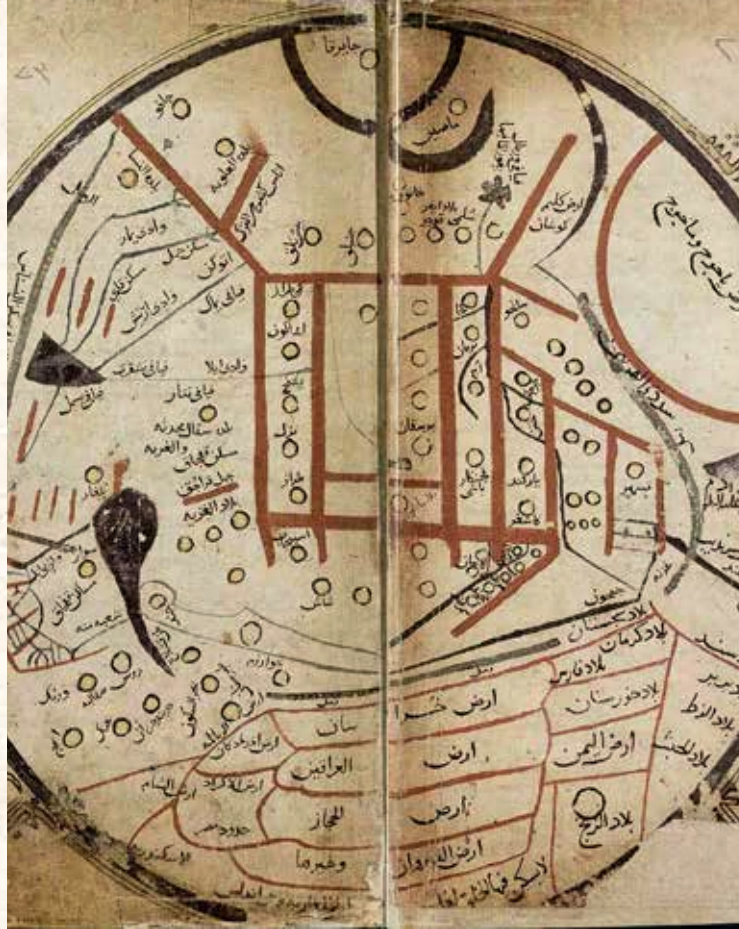
Toplumun arşivinden oluşan efemera dediğimiz malzemeleri toplayan, bunlara gönül vermiş kişilerin sayısı çok az olmakla birlikte önemli bir iş yapıyorlar. Bugün artık tarihle ilgili yayımlanan birçok kitapta bu şahısların koleksiyonlarından istifade edildiğini görüyoruz. Ancak yeterli mi, değil. Eskiden olduğu gibi büyük koleksiyoncular maalesef bu alanla ilgilenmiyorlar. Tablo, hat veya görsel değeri olan sergilenebilir malzemeler almak onlara daha cazip geliyor. Evrak koleksiyonculuğu emek verilmesi gereken, bilgi ve araştırmaya dayalı, zaman isteyen bir iş. Bir tabloyu alıp sergilemek kolay bir şey ama eski dokümanlardan temalı koleksiyonlar yapmak, bunları tarihî bağlamlarında kullanmak maddi gücün yanında entelektüel bir donanım da ister.

Bugün hâlâ sahaflara, kütüphanelerde ve arşivlerde bulunmayacak “sivil tarih arşivi” diye adlandırabileceğimiz çok önemli tarihî dokümanlar, belgeler gelmekte ve bunlar çok geniş bir meraklı kitlesine dağılmaktadır. Bugün bir üniversite veya kurum çıkıp bunları toplamaya başlasa iddia ediyorum ki çok kısa bir sürede hatırı sayılır bir arşiv oluşturacaktır. Geçmişte Şehir Üniversitesi arşivi vardı, hayli ses getirdi ve birçok yerde kullanıldı; o arşiv sadece Taha Toros terekесinden oluşmaktaydı; hatta onun da bir kısmıydı... Bunun gibi onlarca şahsın terekесinin bir araya getirilebileceğini, bunun mümkün olduğunu söylersem sanırım ne demek istediğim anlaşılacaktır. ▲

KAHRAMAN SAHAFA

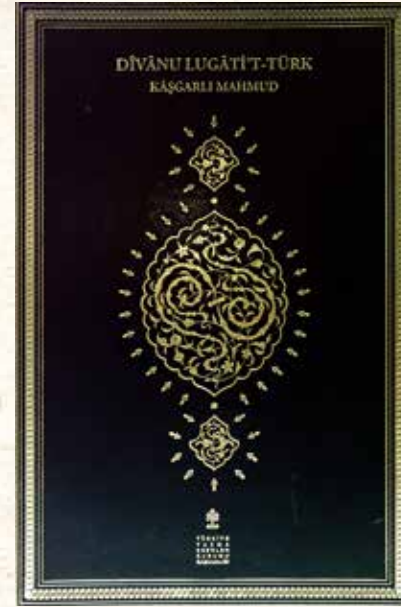
HALİL SOLAK

Divânü Lügati't-Türk'teki dünya haritası

KÜLTÜREL MİRASIN EN DEĞERLİ PARÇALARINDAN OLAN ELYAZMALARININ UĞRADIĞI EN KORUNAKLI DURAKLARDAN BİRİ SAHAFLARDIR. YÜZYILLARIN İÇİNDEN ÇIKIP GELEREK SAHAFA ULAŞAN BİR ELYAZMASI, TAVAN ARASINDA ÇÜRÜMEKTEN, SAVAŞTA YOK OLMAKTAN, KÂĞIT FABRİKASINDA HAMURA DÖNÜŞMEKTEN YA DA SOBADA YANMAKTAN KURTULMUŞ DEMEKTİR.

SAHAFLARIN VE KİTAPLARA DERİN BİR TUTKUYLA BAĞLI SIRA DIŞI MÜDAVİMLERİNİN İŞ BİRLİĞİ SONUCU KÜLTÜR TARİHİMİZE ARMAĞAN EDİLEN BİRKAÇ ESERİN İLGİ ÇEKİCİ MACERASINA GÖZ ATMAK ZAMANIN ELİNDEN NELERİN KURTARILDIĞINA DAİR BİR FİKİR VERECEKTİR.

Divânü Lügati't-Türk'ten bir sayfa

YENİ BİR ŞEY VAR MI?

Sahaf sürprizleriyle ilgili bir yazı, elbette Ali Emiri Efendi ve keşfettiği *Divânü Lügati't-Türk*'ten bahsederek başlamalıdır.

Ali Emiri Efendi haftada iki üç kere Sahaflar Çarşısı'na uğrar, “Yeni bir şey var mı?” diye kitapçılara sorardı. Yine bir gün çarşıya uğradı. Kitapçı Burhan Bey, “Bir kitap var ama sahibi otuz lira istiyor.” diyerek kitap uzattı. “Kitabı elime alınca bayıldım. Otuz lira değil otuz bin lira değeri var. Dünyada eşi menendi görülmemiş, bir Türk kamusu ve grameri!” diyen Ali Emiri'nin yanında sadece 15 lira vardır. “Allah'ım bir dost gönder, bana yardım etsin. Beni kitaptan ayırma!” diye dua ettiği esnada, Faik Reşad'ın çarşıdan geçtiğini görür. Paranın kalanını da dostundan aldığı borçla tamamlayan Ali Emiri, evine gidip yemeyi içmeyi unutarak günlerini eseri mütalaa ile geçirir.

KİTAP DEĞİL, TÜRKİSTAN ÜLKESİ

Kaşgarlı Mahmud'un 11. yüzyılda kaleme aldığı Türk dilinin bu ilk sözlüğünü şu cümlelerle özetler: *Bu kitap değil, Türkistan ülkesidir. Türkistan değil, bütün cihandır. Türklük, Türk dili bu kitap sayesinde başka revnak kazanacak. Bu kitabın hakiki kıymeti verilmek lazım gelse, cihanın hazineleri kâfi gelmez.* Ali Emiri Efendi, *Divânü Lügati't-Türk* de dâhil olmak üzere hayatı boyunca toplayıp titizlikle koruduğu 16 bin cilt eseri Fatih'te, Feyzullah Efendi Medresesi'nde kurduğu Millet Kütüphanesi'ne bağışladı ve 1924 yılındaki vefatına kadar buranın “nazırlığını” yaptı.

HAMMER SAHAFLARDA

Ali Emiri Efendi kadar olmasa da sahaf gezginleri arasında başka şanslılar da vardır. Viyanalı ünlü şarkiyatçı Hammer, 19. yüzyılın başında İstanbul’da Avusturya elçiliğinin tercümanı olarak çalışıyordu. Resmî görevinden kalan zamanını Bahçekapı’daki Hamidiye Kütüphanesi’nde Doğu literatürünü araştırmak ve okumakla geçiriyordu. Tabii bu arada sahafı gezmeyi de ihmal etmiyordu.

Bir gün sahaflarda dolaşırken *Tarih-i Seyyah Evliya Efendi* adını taşıyan *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*’nin dördüncü cildine rastlayıp 100 kuruşa satın alır. Hammer eseri, şimdiye kadar yaptığı araştırmalarında karşısına çıkan bütün Doğu elyazmaları arasında en ilginç ve mutlu edeni olarak tanınımlar. Kısa bir süre sonra İstanbul’dan ayrılan Hammer, 10 yıl boyunca ilk üç cildini edinmek için uğraşacak, nihayet onları temin edip 1814’te “Türkçe Bir Seyahatnamenin İlginç Bulunuşu” başlıklı yazısıyla bilim dünyasına tanıtacaktır.

Joseph von Hammer

EHLİNE KİTAP SATMAK

Türk kültür tarihindeki bu tür eşsiz eserlerin ortaya çıkmasına vesile olan diğer bir isim de Beyazıt’taki dükkânında hayatı boyunca sadece yazma kitaplar alıp satan Raif Yelkenci’dir. Raif Efendi eline geçen kıymetli eserleri anlayanlara, ihtiyaç sahiplerine satar, bazen de yayımlanmak üzere ödünç verirdi. Mesela Ord. Prof. Cavid Baysun, 1950’de yazdığı bir makalede, 16. yüzyılın çok yönlü ve velut yazarı Gelibolulu Mustafa Âlî’nin adabımuâşerete dair yazdığı *Mevâidü’n-Nefâis fî Kavâidi’l-Mecâlis* adlı kitabını tanıtırken şöyle diyecektir:

İstanbul’da Bayezîd’de Râif Yelkenci Bey tarafından bulunmuş ve ricâmız üzerine, neşredilmek için bize tevdi’ olunmuştur.

NADİR ESERLER, TEK NÜSHALAR

Yine 11. yüzyılda yazılan nasihatname-siyasetname türündeki İran klasiği *Kabusname*’nin 14. yüzyılda yapılan Türkçe tercümesinin tek nüshasını da Yelkenci’ye borçluyuz. 1969’da eseri bilim dünyasına duyuran Prof. Sadettin Buluç, tercümeden “Bugün tek nüshası İstanbul’da, değerli arkadaşımız kitapçı Raif Yelkenci’de bulunan bu yazma eser” şeklinde bahseder.

2016’da vefat eden Köprülü ekolünün son büyük temsilcilerinden Prof. Ömer Faruk Akün de Yelkenci’den çok uygun fiyata değerli yazmalar almıştır. Hatta Akün, Raif Yelkenci’nin bazen kendisinden para dahi almayıp “Al al, götür” dediğini anlatıyor. Üç yüz civarında elyazmasına sahip Akün’e, dünyada tek nüsha olan bir *Şeyh Bedreddin Menakıbnamesi*’ni de yine Yelkenci vermişti.

SAVAŞTAN KURTARILAN TARİH

Bazen sahafı ellerindeki nadide eserleri ehlinin istinsah etmesine de izin verirdi. Bu yöntem sayesinde pek çok elyazması yok olmaktan kurtulmuştur. Mesela Nihal Atsız 1936 yılında İstanbul’da bir sahafta, Bayburtlu diye tanınan 16. yüzyıl tarih yazarlarından Osman’a ait *Tevarih-i Cedid-i Mir’ât-ı Cihan* adlı esere rastlamış ve önemine binaen Türklerle ilgili bölümünü kopyalamıştı. Atsız, 2. Dünya Savaşı’ndan önce Berlin’e götürülen kitabın akıbetinin bilinmediğini ya bombardımanlar esnasında yandığını ya da Rusya’ya kaçırıldığını söylüyor.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, birinci cildin kapağı, 1895.

MAZİ HATIRALARININ YEDİEMİNİ Tanpınar’ın “mazi hatıralarının yediemini” dediği İbnülemin Mahmud Kemal İnal da her gün mutlaka bir iki saatini Sahaflar Çarşısı’nda geçiriyordu. İbnülemin, çoğunu Sahaflar Çarşısı’ndan topladığı böyle nadir ve tek nüsha yazmalarıyla birlikte kıymetli hat levhalarını İstanbul Üniversitesi’ne bağışlayacaktı.

Bir akşam geç vakit işinden dönerken sahafılardan biri birkaç kitap göstereceğini söyleyip davet eder. Sahaf dükkânda deftersiz, numarasız, tertipsiz yüzlerce kitap arasından İbnülemin’e göstereceği kitabı ararken o da dükkânın önüne atılmış kitap ve kâğıt parçalarını karıştırmaya başlar. Bir kitabın parçası olan on dört sayfa bulur. Birkaç kuruş verip alır.

Gelibolulu Mustafa Âlî’nin Lala Mustafa Paşa ile birlikte, Konya Mevlevihanesi’ni ziyaretleri, *Nusretname*, Hazine 1365, vr. 36a, TSMK, 1580

SÜPRÜNTÜ İÇİNDEKİ SAYFALAR

İbnülemin’in süprüntü içinde bulunduğu sayfalar ünlü biyografi âlimi Müstakimzade Süleyman Sadeddin Efendi’nin Türk-İslam dünyasının önde gelen şahsiyetlerinin biyografilerini içeren kitabı *Mecelletü’n-Nisâb*’ın müellif hattıyla müsveddeleridir. Sahaf Arslan Kaynardağ’ın şu mısraları Sahaflar Çarşısı’nın tablosuyla birlikte yazıyı da tamamlayacaktır:

*Sahaflar Çarşısı deyip geçme sakın,
Çin-i Mâçin’den kitap gelir,
Dökülür yerde sürünür,
Kitap vardır eli öpülür,
Ekmek gibi, su gibi,
Günde birkaç kez varılır,
Yanına.*

NOT: Yazının başlığını İsmail Kara’nın *Zafer Değil Sefer* isimli kitabında yer alan “Kahraman Kitap” başlıklı yazısından ilhamla koydum.

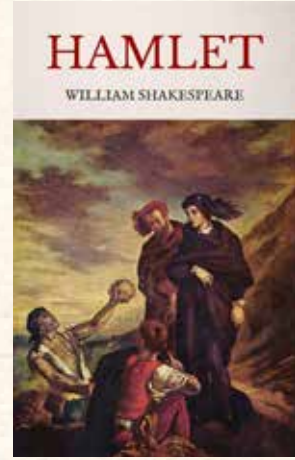
KAYNAKÇA

Kilisli Rifat Bilge, “Divanü Lûgat it-Türk ve Emiri Efendi”, *Türk Kültürü*, c. 8, 88. sayı, 1970, s. 253-270; Turgut Kut, “Mehmet Raif Yelkenci”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 43, 2013, s. 398-399; Ahmed Güner Sayar, *Sahhaf Râif Yelkenci*, Kubbealtı, 2012; İsmail Kara, Şemsettin Şeker, *Bir İnsan Bir Devir: İbnülemin Mahmud Kemal’in Hutut-ı Meşahir Defteri*, İBB, 2010; Nuran Tezcan, *Seyyahın Kitabı*, YKY, 2019; Erol Ülgen, “Türklük Bilimi ve Türk Edebiyatı Tarihine Adanan Bir Ömür: Prof. Dr. Ömer Faruk Akün”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı: 19, 2006, s. 11-73.

İLK KARŞILAŞMALAR

Sahaf Deneyimleri

SAHAFLAR, HER YAŞTAN VE EĞİTİM SEVİYESİNDEN İNSANI ORTAK BİR MEKÂNDA BULUŞTURUR. SAHAFLARDA HER DÜŞÜNCEYE, FİKRE, BİLGİYE YER VARDIR. SAHAF, ARAYIŞ İÇİNDEKİ KİTAPSEVERİ GÖZÜNDEN TANIR. SADECE PİYASADA BULUNAMAYAN KİTAPLARI, BİR DERGİNİN ESKİ SAYILARINI DEĞİL, PAHA BİÇİLMEZ BİR YAŞAM TECRÜBESİNİ DE SUNAR. ÖYLE YA, NE KİTAPLAR ALINIP SATILMIŞ, KİMLER KİMLER GELİP GEÇMİŞTİR BU DÜKKÂNLARDAN. BİLGİYİ ARAYANLARIN, KİTAP TUTKUNLARININ DÜNYASINDA SAHAFLARIN YERİ BAŞKADIR. YOLU SAHAFLARDAN GEÇEN DEĞERLİ YAZAR, SANATÇI, ARAŞTIRMACI VE AKADEMİSYENLER, YEDİTEPE FATİH İÇİN SAHAF DENEYİMLERİNİ ANLATTI.

ÜMİT KİREÇÇİ
Araştırmacı, Yazar

İlk gittiğiniz sahafı hatırlıyor musunuz?

Kendimi bildim bileli çizgi roman tutkunuyumdur ben. Ancak çocukken hem yasaklanmış olması hem de bulunduğumuz şehrin koşulları nedeniyle bu yayınlara ulaşmam zor olurdu. Tek ulaşma noktası ayran, simit satan küçük bir seyyar arabadan kiralanan çizgi romanlardı. Bu esnaflara sahaf deniliyormuş. Ancak ilk alışveriş yaptığım dükkân tarzı sahaf deyince iki yer geliyor aklıma. Biri Ankara'daki Olgunlar Sokak'taki kitapçılar ki üniversiteyi kazandığımda orayı keşfedip yığınla *Conan* almıştım, diğeri de Karanfil Sokak'taki Birlik İş Merkezi sahafları. Orada da Bahar Kitabevi'nin benim için önemi büyüktür. Çünkü ilk tiyatro oyunlarımı ve birçok kitabımı oradan almıştım. Üstelik tanışmıyor olmamıza rağmen okumayı çok sevdiğim için bana ya indirim yaparlardı ya da kitap hediye ederlerdi.

Sahaftan aldığınız ilk kitap?

Çizgi roman olarak *İlkel Çağların Yenilmez Savaşçısı Conan*. Kitap olarak da tiyatro oyunu almıştım. Shakespeare'ın *Hamlet* adlı eserini.

Sahaf sevginizi belirleyen şey ne sizce?

Belki de izlediğim tarihî filmlerin etkisinden olabilir, hep devasa bir kütüphanem olsun istemişimdir. Ama süs ve dekorasyon olarak değil. Bundan dolayı hem çok okurdum hem merak ettiğim her kitaba ulaşmaya çabaldım hem de bütçeme dikkat etmek zorunda kalırdım. Tanıştığım sahafların hepsine yürekten teşekkür ediyorum, bu konularda bana çok yardımcı oldular. Bugün okuduğum ve arşivlediğim her kitapta güzel yüreklerden kopup gelen bir dokunuş var desem yalan olmaz. Kaldı ki sohbet etme şansımız olurdu satıcıyla. Ki bu çok önemli bana göre. Zincir kitapçılarla ve büyük mağazalarda geçici olarak çalışan kişilerle; kitabı bilen ve kitapla uğraşmaktan keyif alan, üstelik de okuyarak iş yapan bir sahaf arasında dağlar kadar fark oluyor. Sahaftan alışveriş yapmak bu bağlamda okumak kadar, okumadan da bilgi edinme olanağı yaratıyor; ki bence bu da okuma kültürünün özel bir parçasını oluşturuyor.

En sık gittiğiniz sahaflar?

Yıllardır İstanbul'da yaşıyorum. Hâliyle uğrak yerlerim de değişti. Son yirmi senedir uğradığım yerler çoğunlukla çizgi roman satan sahaflar oldu. Bu alanın pirlerinden İstiklal Caddesi'ndeki 40 Ambar Sahaf ile Kadıköy Pasajı'ndaki Özer Sahaf en çok ziyaret ettiğim noktalar. Ya her aradığımı bulabiliyorum ya da sağ olsunlar onlar dünyayı karıştırıp ihtiyacım olana ulaşarak bana iletiyorlar. Daha ne isterim?

Sahaf kültürüyle ilgili düşünceleriniz nedir?

Bence yayınlar, yaşayan, nefes alan varlıklardır. Sözcükleri, bilgileri, mesajları, hayata dair kaygıları vardır. Belki bunları sesle dile getiremezler ama yaşarlar ve yeri geldiğinde sözcülere ihtiyaç duyarlar. Bilinçli ve işinin ehli sahaflar işte bu sözcülerdir benim gözümde. Ayrıca bugün yeni açılan son derece gösterişli ama maalesef yapay kitabeve-cafe karışımı yerlerin soğukluğundan uzak noktalardır sahafiyeler. Sahafla sohbet edersiniz, çay ısmarlar, kitap konuşursunuz. Bu bazen içerik olur, bazen karşılaştırma olur, bazen yenilikler olur, bazen kitap tanıtımı olur, bazen eleştiri olur, bazen de içerikten bağımsız baskı teknikleri ve kalitesi olur. Sahafta kitabı, yayını önemli kılan her şey konuşulur ve tekrar söylüyorum ortam yapay olmaktan uzak sıcak bir ortamdır ve bir yandan kitap karıştırırsınız, kitabın kokusunu içinize çeker sayfaların dokusunun tadına varırsınız, öte yandan da çayınızı yudumlarsınız.

COŞKUN ARAL
Fotoğrafçı, Belgeselci

İlk gittiğiniz sahafı hatırlıyor musunuz?

Ortaokul yıllarında ailemle İstanbul'a taşındık. Evimiz Aksaray'daydı ve bize en yakın sahaf, İstanbul Üniversitesi'nin yakınındaki Çınaraltı Kahvesi'nden başlayarak Kapalıçarşı'nın orada biten tarihî sahaflardı. İlk kez oraya yolum düşmüştü ve çok sık giderdim.

Sahaftan aldığınız ilk kitap?

Benim en çok dergilere merakım vardı o dönemde de. **Hayat ve Doğan Kardeş** dergilerinin ben de olmayan eksik sayılarını, yabancı dergileri arardım sahaflarda. Lisedeyken ise yerli ve yabancı klasikleri satın alırdım. İlk aldığım eser de muhtemelen bir dergiydi.

Sahaf sevginizi belirleyen şey ne sizce?

Meraklıyım kitaplara. Ulaşamadığımız yayınlar, bir dönem yasaklı olan kitapları yalnızca sahaflarda bulurduk örneğin. Mesela bir dönem Şevket Süreyya Aydemir'in *Suyu Arayan Adam* kitabı zor bulunurdu. Ben de kitapçılarda bulamayıp sahafta bulmuştum. Sahafların yelpazesi her zaman daha geniştir.

En sık gittiğiniz sahaflar?

Şu anda Beyoğlu Galata ve Kuledibi civarında birkaç pasaja ve Kadıköy Çarşı'daki sahaflara uğruyorum.

Sahaf kültürüyle ilgili düşünceleriniz nedir?

Benim işim fotoğrafçılık ve belgeselcilik. Hem merakımdan hem de işim gereği okumayı, kitapları çok seviyorum. Toplumumuzun en azından %15'inin de okumaya ve kitaplara meraklı olmasını dilerdim. Çünkü farklı görüşleri duymak, zıtlıkları da irdeleyerek fikir sahibi olmak çok kıymetli. Sahafların eskiyle yeniye harmanladığını ve bu yüzden kitapçılardan ayrıştığını düşünüyorum.

OLCAY AYDEMİR
Y. Mimar, Restorasyon Uzmanı

İlk gittiğiniz sahafı hatırlıyor musunuz?

İstiklal Caddesi'nde Avrupa Pasajı'ndaydı hatırladığım kadarıyla, sonradan kapandı. Her yerde kitaplar vardı. Öyle eski kitaplar vardı ki... Dergiler, ansiklopediler her yerdeydi. Mimarlık fakültesinde öğrenciydim o yıllarda ve bir proje için eski mimarlık dergilerine bakıyorduk. Daha sonra da gittim o sahafı.

Sahaftan aldığınız ilk kitap?

Kitap değil, yabancı bir mimarlık dergisiydi. Adını tam hatırlayamıyorum ancak son aldığım kitabı çok iyi hatırlıyorum. Son olarak Z dergisinin ilk sayısını aldım.

Sahaf sevginizi belirleyen şey ne sizce?

Kitap kokusunu, sahafları, kütüphaneleri, kitap satan ve sergilenen her yeri seviyorum. Ama ilk ziyaretlerim dediğim gibi, öğrenciyken yabancı mimarlık dergilerine ulaşmaktı. Çünkü yenileri pahalıydı o zamanlar ve ekonomik geliyordu sahaftan bakmak. Çok da güzel dergiler, kitaplar bulmuştum, hâlâ da saklarım. Öğrenciyken de dünyada neler oluyor, mimarlıkla ilgili gelişmeler neler merak ediyordum. O nedenle zaman zaman giderdim. Sahafla sohbet etmeyi, kitaplar içindeki alınmış notlarla karşılaşmayı seviyorum. Bir de tabii artık baskısı olmayan kitapların izini sürmenin heyecanı...

En sık gittiğiniz sahaflar?

Eskisi kadar gezerek, sayfalarını karıştırarak kitap alamıyorum. Maalesef bu nedenle sahaf ziyaretlerinin olmazsa olması tesadüfi karşılaşmalar da yaşayamıyorum. Özellikle pandemi sonrası her şey zorlaştı, ayrıca zaman problemi de var. Artık internetten takip edebiliyorum kitapları. Instagram üzerinden *Haymaz Sahaf* hesabını ve *NadirKitap* çevrimiçi kitap satış sitesini seviyorum, aradığım kitabı yazıyorum yolluyorlar. Yine en son *Haymaz Sahaf*'dan *Belleten* dergisinin bir sayısını istedim. İki gün içerisinde elime ulaştı. Özellikle yönetici olduğum süreçte ciddi bir zaman sorunu vardı. Online erişim, çalıştığım işlerle ilgili neredeyse tüm kaynaklara hızlıca ulaşmamı sağladı.

Sahaf kültürüyle ilgili düşünceleriniz nedir?

Aslında tüm kitapseverler için bir cennettir sahaflar. Hele kitap tutkunları için çok önemli bir yerdedir. Kitaplar değer kaybetmez. Beyazıt'ta Sahaflar Çarşısı'nı gezer orada eski sahaflarla sohbet ederdik. O zamanları özliyorum. Ama vakti olanlar için mutlaka sahaflara gidip sohbet eşliğinde kitapları karıştırmalarını; baskısı olmayan bir kitabın izini ısrarla sürmenin ve o raflarda hiç beklemedikleri kitaplarla karşılaşma zevkini doyaya yaşamalarını öneririm.

AYŞE YETİŞKİN KUBİLAY

Sanat Tarihçisi,
Gravür ve Harita Uzmanı

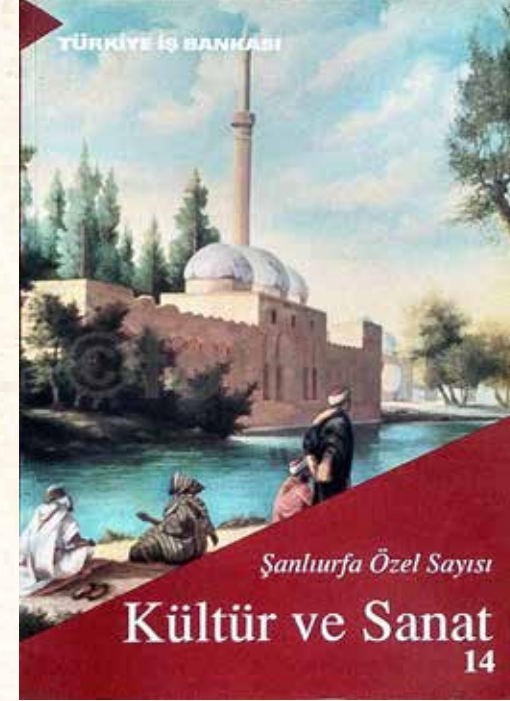
İlk gittiğiniz sahafı hatırlıyor musunuz?

Sahaflarla ilgili anılarım lisedeki öğrencilik yıllarına dayanır. Çocuklarının yeteneklerini dikkate alarak onları seçimlerinde destekleyen bir ailede büyümem aslında sahaflarla ilişkimi belirleyen etkenlerin başında gelir. Babamın o dönemlerde görevli bulunduğu İş Bankası'nın Kapalıçarşı Şubesi, Kapalıçarşı'nın içinde, Şark Kahvesi'nin yanındaydı ve dolayısıyla Sahaflar Çarşısı'na çok yakındı. Sanat ile ilgili yayınların az ve pahalı olduğu o dönemlerde bankalar kurumsal olarak sanat ve kültürü destekleyen dergiler çıkarıyor, yayınlar yapıyorlardı. Henüz ortaöğrenim çağındaydım ki bu 1977-82 yılları arasındaki evredir, bizim evde Akbank'ın *Türkiyemiz*, Yapı ve Kredi Bankası'nın *Sanat Dünyamız* ve Türkiye İş Bankası'nın *Kültür ve Sanat* dergileri alınıp okunurdu. O yaşlarda, baştan sona kuşe kâğıdına basılmış dergiler ilimizi çekerci.

Bu dergilerin eksik sayılarını tamamlamak için sürekli gittiğim yer

Sahaflar Çarşısı'ydı. Henüz üniversite hazırlık kitaplarına yenilmemiş Sahaflar Çarşısı'nın o hâli çok ilgi çekici ve efsunluydu. Dükkânlar da bugünkü şekliyle değildi. Önceleri babamla giderdim, her dükkâna girer, büyük zevkle kitap karıştırırdım. Kitap karıştırmak demek kapağı incelemek, hangi resmin kullanıldığını, kime ait olduğunu öğrenmek, sayfalara dokunmak, bazen kâğıdı koklayarak o kokuyu içine çekmek demektir. Lisansımı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Arkeoloji ve Sanat Tarihi bölümünde tamamladım. Dönemimizin gözde mekânı Çınaraltı'ndaki çay bahçesiydi. Hüseyin Avni Dede'nin bulunduğu, etrafında

**BAZI MEKÂNLAR ESKİMEZ, YAŞANMIŞLARIYLA
YILLARI DEVİRİR. ORADAN ALDIĞINIZ BİR NESNE
SİZİ YILLAR ÖNCESİNE GÖTÜRÜR, BİR BAŞKA
HAYATTAN İZLER BIRAKIR, İLHAM VERİR, ŞAŞIRTIR.
O MEKANLARDAN BİRİ DE SAHAFLARDIR...**

değişik dönem paralarının satıldığı küçük tezgâhlar olan Çınaraltı'nda oturur, ardından Sahaflar Çarşısı'nı arşınlardım. Çokça Elif Kitabevi'ne gidiyor, sahibi Arslan Kaynaradağ ile kısa sohbetler yapıyordum. Onun yönlendirici tavsiyeleri bugün baktığımda oldukça değerli anılar olarak karşıma çıkıyor. Burada mutlaka uğradığım birkaç kişi vardı. Dergiler için Metin ağabey, sanat kitapları için Halil ağabey ki sonradan Galatasaray'daki Aslıhan'a taşındı. İbrahim Manav'ın dükkânına girmeye çekinirdim, genelde burada koyu bir sohbet ortamı olurdu. Onu bölmek istemezdim, bir de çok değerli kitaplar vardı içeride. Marianna Yerasimos-Ali Özdamar'ın sahibi olduğu Galerî Alfa Antikacılık'ta çalışmaya başladığımdan bu yana da elimden nice değerli kitaplar geldi geçti.

Sahaftan aldığınız ilk kitap?

Hatırlamıyorum, ama başlarda her türlü sanat kitabını alıyordum elimdeki tüm harçlığım. Zamanla bunu daha sistemli alımlar takip etti. Dükkânların dışında seyyar sahaflar da vardı. Pazar günleri Beyazıt Meydanı'nda el arabalarında tezgâh açarlardı. Onları da sık takip ederdim. Bu kitapçıların bir bölümü sonradan açılan Galatasaray'daki Aslıhan Pasajı'nda dükkânlarda hizmet vermeye başladılar.

Sahaf sevginizi belirleyen şey ne sizce?

Kendi hikâyem. Kariyerimi devam ettirdiğim okulun Beyoğlu'na yakın olmasıyla birlikte yeni çıkan kitabı artık Sahaflar Çarşısı'nda değil, Galatasaray'daki Sander Kitabevi'nde, Haşet Kitabevi'nde, Türk-Alman Kitabevi'nde, sonradan açılan Pandora'da; eski kitaplar için de önceleri Librairie de Pera'da, sonraları da Turkuvaz Sahaf'ta izler oldum. Zamanla sahaflar çarşısına dönüşen Aslıhan Pasajı'ndaki birkaç kitabevi sayesinde sahaf esnafıyla ilişkim devam etti. İbrahim Yılmaz'ın küçücük bir dükkâna dünyaları sığdırdığı Simurg Kitabevi, Halil ağabeyin dükkânı her akşam uğradığım yerlerdi.

En sık gittiğiniz sahaflar?

Son yıllarda eskisi kadar sık olmasa da uğradığım yerler arasında Hazzopulo Pasajında arkadaşım Murat Uncu, Aslıhan'da lise çağlarımdan beri tanıştığım Halil ağabey, yine aynı çarşıda İdil Kitabevi'nin sahibi arkadaşım Turgut var. Ara ara gittiğim, ayaküstü bile olsa bir çift kelam etmekten keyif aldığım sahaflar da var elbette. Lütfü ağabeyin Müteferrika'sı bunların başında gelir. Beyazıt'a artık gitmediğimi belirtmem gerekir.

Sahaf kültürüyle ilgili düşünceleriniz nedir?

Sahaflık kültürü sadece eski kitabı bulundurma, tenin etme, satışını yapmak değil aslında. Karun kadar zengin olsanız bile parayla elde edemeyeceğiniz deneyimleri paylaşabildiğiniz yerdür sahaflar. Örneğin her akşam Sezer Tansuğ'u (merhum) görmek, kendisiyle sohbet imkânını bulmak veya yazdığınız ilk makale üzerinde görüşlerini dinlemenin keyfi... Bunları sahafların ortamı sayesinde yaşadım. Bahsettiğim dönemler bilgisayarın henüz olmadığı, internetin hiç bilinmediği, Twitter ya da Instagram gibi sosyal medya araçlarının hayatımıza girmediği, yüz yüze daha gerçekçi daha içten ilişkilerin yaşandığı dönemlerdi. Her zaman her yerde karşılaşamayacağınız şahsiyetlerle bir arada bulunma olanağını sahaflarda bulabilirdik. Zengin bilgilerle ve deneyimlerle donanmış, ne aradığını bilen, değişik alanlarda kendini geliştirmiş, meraklı ve asıl önemlisi heyecanını yitirmemiş kitapseverlerle yapılan sohbetlerin tadını unutamam.

MUSTAFA S. KÜÇÜKAŞCI

Tarihçi, Akademisyen

İlk gittiğiniz sahafı hatırlıyor musunuz?

1986 yılının Kasım ayında merhum Mehmet Şevket Eygi ağabey beni Beyaz Saray diye bilinen kitapçılar çarşısındaki Enderun Kitabevi'ne götürmüştü. Hem eski hem de yeni kitapların alınabildiği Enderun Kitabevi kapanıncaya kadar İstanbul'un en önemli kültür muhitlerinden birisiydi. Sadece Türkiye'den değil yurt dışından ilim ve sanat adamlarının buluşma mekânıydı.

Sahaftan aldığınız ilk kitap?

Oraya gidince, kendisi bir “ayaklı kütüphane” olan Ali İhsan Yurt hocayla tanışma şansını elde etmiş olmam hayatımdaki en önemli kazanımlardan biridir. Ondan rahmetli Zeki Velidi Togan'ın *Tarihte Usul* kitabını almıştım. Okuduğu çok sayıdaki kitaptaki malumatı cilt ve sayfalarına varıncaya kadar bilen Ali İhsan hoca kitapta iki mühim tartışmalı noktanın olduğunu söylemişti. O gün *Tarihte Usul* içindeki bu iki noktayı soramamıştım. Sonraki dönemlerde hocanın sağlık problemleri, ardından bu âlemden ayrılması yüzünden meselenin aslını kendisinden öğrenemedim.

Sahaf sevginizi belirleyen şey ne sizce?

İstanbul'da sahafa gitmeyi adet edinmemde Mehmet Şevket Eygi ağabeyin özel bir yeri vardır. İstanbul'da nereden kitap, belge, sanat eseri temin edilir, neresi temaşaya uygundur, hepsini onunla birlikte yaptığımız sahaf ve kitapçı gezileri sayesinde öğrendim. Ne zaman bir sahafa

gitsem o günleri hatırlayarak kitap bilgimin gelişmesine katkıda bulunan tüm hocalarımı rahmetle anar, hayatta olanlara da huzurlu ve bereketli ömür dilerim.

En sık gittiğiniz sahaflar?

Mensubu olduğum Marmara Üniversitesi'nin Anadolu yakasında olmasından dolayı özellikle Kadıköy'deki sahafları tercih etmişimdir. Beyazıt ve Beyoğlu'daki sahaflara da fırsat buldukça gitmişimdir.

Sahaf kültürüyle ilgili düşünceleriniz nedir?

2000'li yıllardan itibaren sahaf dükkânları sohbet muhitleri olma özelliklerini kaybettiler. Bu husus teknolojik gelişmelerle ilgili olduğu kadar sahaflık kültürünün usta-çırak ilişkisine dayalı esasını kaybetmesiyle de ilgili. Bu konuya dair merakımızı kaybettiğimizin de altını çizmek gerekir. 1992 yılının Nisan ayında Erenköy'de kitap başta olmak üzere çeşitli eski eserleri depoya götürmeye çalışan bir eskici görmüştüm. İlk gözüme çarpan kitap *Nutuk*'un Arap harfli ilk baskısı olmuştu. Çok az bir para ödeyerek tozlar içindeki kitabı aldım. Eve gelip heyecanla içini açtığımda arasından güzel bir besmele önüme düştü. Tek eksiği imzası yoktu. Eşimin yaptığı tezhipten sonra kütüphaneme sadece *Nutuk*'un ilk baskısı değil, güzel bir sanat eseri de dâhil olmuştu.

İlk gittiğiniz sahafı hatırlıyor musunuz?

Sahaflar Çarşısı'na beni ilk kez rahmetli babam götürmüştü. Oraya birlikte sık giderdik. Ortaokul yıllarımdı sanırım, sahaflar şeyhi Merhum Muzaffer Ozak'ı da orada görürdüm. Öyle heybetli ve azametli otururdu ki dükkânın içine girmeye korkardım. Ne nasipsizlik. Keşke girip sohbetlerinden istifade edebilseymişiz.

Sahaftan aldığınız ilk kitap?

Yine rahmetli babamın tavsiyesiyle İsmail Hakkı (Baltacıoğlu)'nın 1934'te basılmış *Sanat* adlı kitabını aldığımı hatırlıyorum. Dilini anlamakta zorlanmış, ama içinde önemli şeylerin yazıldığını hissetmişim. Bu kitap beni epeyce etkilemiştir. Hâlâ arada bir karıştırır büyük bir keyifle sayfalarını incelerim.

Sahaf sevginizi belirleyen şey ne sizce?

Sahaflar Çarşısı'na gitmem için mutlaka bir sebebimin olması gerekmezdi. Kitaplarla dolu mekânlar ruhuma iyi gelirdi, hâlâ da gelir. Sonra hocalarımızın bahsettikleri kitaplara sahip olma duygusu ve biraz daha ileri giderek kendimize küçük çaplı da olsa bir kütüphane kurma, kurabilme düşüncesi ve fikri beni sahaflara hep çekmiştir. Bendeniz yine kitap biriktirmeye devam ediyorum. Kitapların sayfalarını büyük bir hazla çevirmenin mutluluğu bambaşkadır.

ALİ RIZA ÖZCAN

Hattat

Hiç aklınızda olmayan, görünce size başka kapılar arayan sayfalar, apayrı dünyalar sunan varakların verdiği keyif başka bir şeyde yoktur kanaatimce. Dijital sayfalara pek alışamadım.

En sık gittiğiniz sahaflar?

Lise ve üniversite yıllarımda Beyazıt'ta Beyaz Saray adıyla bir pasaj vardı. Enderun Kitabevi de oradaydı. Sahibi rahmetli İsmail Özdoğan beydi. Oraya uğrar sanat kitapları alırdım çoğunlukla. Bugün hâlâ Beyazıt Sahaflar Çarşısı, Beyoğlu Sahaflar, Kadıköy Sahaflar çok sık olamasa da her zaman gitmekten memnun olduğum yerler. Müstakil bir sahaf yok öyle düzenli gittiğim.

Sahaf kültürüyle ilgili düşünceleriniz nedir?

Dedim ya, dijital sayfalara alışamadım ben. O yüzden kâğıdın benim dünyamda apayrı bir yeri vardır. Kitabın cildi, kokusu, kâğıdı benim koku dünyamda ayrı bir yere sahiptir. Kitabın muhtevası kadar fiziki yapısı da beni çok etkiler. Sahaf kültürü; kitap ve dünyasıyla bambaşka bir dünyadır. Derin, uçsuz bucaksız ve bir o kadar keyiflidir. Dinimizin ilk emri olan “okumak” fiiline kapı aralayan bu kültürü çok elzem buluyorum. Zira sahaflar kitapların bir arada ve geniş bir yelpazede okuyucuya sunulduğu mekânlar olarak önemlidir. Bu mekânlar, buralara devam eden entelektüel ve münevver insanları tanıma şansınızın olduğu yerlerdir. Üst düzey kültür ve zevk sahibi müdavimleri olan bir çevredir sahaflar.

GÖRGÜN TANER

Yönetici

İlk gittiğiniz sahafı hatırlıyor musunuz?

Beyazıt Sahaflar Çarşısı'nda Arslan Kaynardağ. 70'lerin sonunda ilk oraya gittiğimi hatırlıyorum.

Sahaftan aldığınız ilk kitap?

Hatırlamıyorum. Ama aklımda kalan içeri girerken biraz çekingen davrandığımdı...

Sahaf sevginizi belirleyen şey ne sizce?

Merak. Geçmişe, tarihe ve harcâlem olmayan şeylere merak.

En sık gittiğiniz sahaflar?

Şimdilerde daha çok müzayedelerden alım yapıyorum, ama Turkuaz Sahaf Emin Nedret İşli ve Zeyrek Sahaf Necati Hoca ve Burak. Onlardan her zaman yeni bir şey öğreniyorum.

Sahaf kültürüyle ilgili düşünceleriniz nedir?

Sahaflar aslında kitaplar üzerine konuşabileceğiniz daldan dala atlayan, araştırmacılara yardımcı olan, kaynak sunan, başka hiçbir yerde bulamayacaklarınızın bulunduğu, resmî tarih söyleminin dışındaki her şeye ulaşabileceğiniz noktalardır. Bu bir konser afişi veya trolleybüs bileti bile olabilir. Bir nevi ayaklı Google! 📖

İNCİ AYAN BİROL

Akademisyen, Sanatçı

İlk gittiğiniz sahafı hatırlıyor musunuz?

Gençliğimde Bayezid Camii'nin yanındaki sahaflara giderdim. Sanıyorum sahafla tanışmam da ilk kez orada olmuştu.

Sahaftan aldığınız ilk kitap?

İtiraf etmeliyim ki 80 yıllık ömrümü düşündüğümde bunu hatırlamak epey zor. Ancak bulunması zor kitapları alırdım genellikle. En son Marcus Aurelius'un *Kendime Düşünceler* adlı kitabını aramıştım.

Sahaf kültürüyle ilgili ne düşünüyorsunuz?

Sahaflardaki eserlerde yalnızca bilgiler, yazılar yer almıyor aslında. Yıllar öncesinden bir anı, yaşanmışlıklar da yer alıyor. Yayınlardaki geçmişten gelen bu izler, sahafları kitapçılardan ayıran en belirgin özellik. Bu yüzden sahafların kültür hayatımızdaki yeri çok önemli.

B A Ş R O L D E

SAHAFLAR

NEREDEN GELDİĞİMİZİ HEMEN
UNUTUP NEREYE GİTTİĞİMİZİ
MERAK BİLE ETMEDEN,
GÜNÜBİRLİK YAŞAYARAK,
ÇOĞU KEZ BİRBİRİNİN AYNISI
OLAN ŞEYLER YAPTIK; BİR
DÜNYADAN GELİP DİĞERİNE
GİTTİK. BİRBİRİMİZLE MÜCADELE
ETMEKTEN SÜRÜYE GÜCÜMÜZÜ
KANITLAMAYA ÇALIŞMAKTAN
DAHA BAŞKA YAŞAM NEDENLERİ
OLDUĞUNU ÖĞRENMEK İÇİN KAÇ
YAŞAMDAN GEÇMEK ZORUNDA
KALDIK FİKRİN VAR MI?
RİCHARD BACH

EDA SELİMOĞLU

Kıtaplarla olan hikâyem bu pasajdan
sonra başlamıştı.
Birbiri ardına dizilmiş kelimelerden
anlamlandırdıklarımı; zihnimde
çizdiğim resimlerle oradan oraya
sürükleyebiliyor dünyaya bir kuşun gözünden
bakabildiğimi hissedebiliyordum. Hiçbir
zaman tanışmayacağım insanlarla, hiçbir
zaman bulunmayacağım o mekânlarda;
tadamayacağım deneyimler yaşayabiliyordum.
Bu deneyimlerin anısında kendimden bir
parça bulduğum da olmuştur sakil kaldığımı
düşündüğüm de. Sınırlar benim elimde neyse ki,
muzip bir gülümsemeyle aralarından istediğim
her an ayrılabilirdim.

Sinemayla tanıştıgımdaysa yukarıda
bahsettiğim kendini yerine koyma duygusunun
bir hikâyeden ve en nihayetinde bir dertten
beslendiğini anlamam çok da uzun sürmemişti.
Her şeyin bir hikâyesi vardır. Kitaplarda ve
sinemada iskeleti oluşturan senaryo; sadece
endüstriyel bir materyaldi. Asıl sanatsal üretim
hikâyenin ve anlatılmak istenen derdin tam da
kendisiydi.

Bu yazıda anlatım biçimleriyle kendine kitap
kokuşu duymayı dert edinen filmlerden
bahsedeceğiz. Siz de Alejandro Amenábar'ın
Agora'sında İskenderiye Kütüphanesi'nin
yakuluş sahnelerini izlediğinizde içi de o
kitaplara birlikte yananlardansanız gelin
sinemada kitap kokusunu duyumsama meselesi
nasıl işlenmiş birlikte göz atalım.

**THE LAST BOOKSHOP – SON SAHAF
2012 / RICHARD DADD – DAN FRYER**

*Gitmek istediğin her yere, istediğin zamana
gidebilirsin.*

Senaristliğini ve yönetmenliğini Richard
Dadd'in üstlendiği *The Last Bookshop* (Son
Kitapçı) bir kısa film; gelişen teknolojiyle
birlikte kitapların da tarih olduğu bir geleceği
anlatıyor.

Gelişmiş teknolojinin dünyayı kitapsız bıraktığı
bir çağda, dükkânında umudunu yitirmeden
kitapsever birilerini bekleyen bir sahafın,
dükkâna tesadüfen giren çocuk kahramanımızla
olan hikâyesine şahit oluyoruz bu filmde. Uzun
süren bir bekleyişi anlamamıza yardımcı olacak

sekansların ardından, çocuğun sahaf dükkânına girmesi
ve kitapları karıştırmaya başlamasıyla 25 yıllık özlem
sona erer. Sonunda Halls'un sahaf dükkânındaki kitaplar
bir okuyucuyla buluşmuştur.

Çocuk kahramanımız, tesadüfen keşfettiği bu dükkânda
raflara sıra sıra dizilmiş tuhaf nesneleri önce şaşkınlık
içinde izler. Çocuğun anlamlandıramadığı o nesneler
dünyada kalan son kitaplar, o eski dükkân da dünyadaki
son kitapçıdır.

Eline aldığı kitaplardan birine dokunmatik ekran
muamelesi yaparak iki parmağıyla yazıları büyültmeye
çalışan çocuğun bu eylemi filmin en çarpıcı
anlarından. Acaba evine götürdüğü kitaplarla ne
yapacak sorusu eşliğinde merakla izlediğimiz film
kahramanımızın dünyanın son kitapçısına kendi
hazırladığı kitabı bırakmasıyla son bulur ve yüreğimize
şöyle bir su serper.

11'E 10 KALA

2009 / PELİN ESMER

İstedüğimiz yere gitmekte ya da istediğimiz yerde bulunmakta özgürüz.

İnsan toplayan biriktiren bir varlık. Görüntüleri, izlenimleri, şahitlikleri belli bir düzenle istiflemekle kalmaz bir yandan da nesnelere aşırı anlamlar yükleyip tutkuyla yığar yaşadığı mekânlara. Önceliği “şimdi”ye verse de geçmişin yükünden kurtulamaz. Kurtulmak da istemez çoğu kez.

11'e 10 Kala sahaflıktan ziyade bir biriktirme hikâyesi. Mütevazı ve bir o kadar da keyif veren film, 80 yaşlarındaki Mithat Bey’in hayatını kaydetme tutkusunu işliyor.

Mithat Bey’in uğruna eşini feda ettiği bir koleksiyona sahip. Bu koleksiyonda neler yok ki; saatler, kitaplar, dergiler, kataloglar, resimler, eski model daktilolar, tedavülden kalkmış radyolar, dürbünler... Yediği ekmeklerin üzerindeki etiketler bile. Koleksiyonda nesneler bozuk ve işlemez olarak saklanmıyor; saatten radyoya her birinin fonksiyonunu icraya devam etmesi için başvurulacak, şehrin son tamircilerinin geniş bir listesi var Mithat Bey’in elinde. Dergiler eksik sayıları, kitaplar noksan ciltleri tamamlandıktan sonra kaldırılıyor rafa. Bölgedeki tüm sahaflar Mithat bey’in emrine amade.

Filmde ana karakterin dışında dikkat çeken bir başka karakter de, Mithat Bey’in koleksiyonunun devamlılığını sağlama amacıyla yakınlaştığı apartman görevlisi Ali. Hayatı Emniyet Apartmanı ve çevresinde geçen, dünyası bununla sınırlı biri. Mithat beyin koleksiyonundaki eksik parçaların tamamlamasına yardım ediyor.

Mithat Bey, komşularına ve çevresindeki insanlara rağmen, kendi kurduğu dünyasını yaşayabilmek için mücadele verirken, hiçbir şey satmadan, sadece hayatı belgelemek ve delillendirmek arzusuyla yaşamaktadır. Ancak yeğeni amcasının sakladıklarını açtığı sahaf dükkânında satarak bir fırsata çevirmek istemektedir. Ne var ki Mithat Bey’in bu kararlı tavrı yüzünden istediğini elde edemez.

Mithat bey, depreme dayanıklı olmayan eski binanın yıkılıp yeniden yapılması için apartman sâkinleri ittifak hâlindeyken imzayı atmıyıp boşalan binada biriktirdiklerini koruma uğruna tek başına savaş verebilen bir tutku insanı. Gerçekliklerin kaymetini bilen, kimseye aldırmadan doğru bildiği yolda ilerleyen bir kaydedici. *11'e 10 kala* tutkularımızla hırslarımız arasındaki çatışmayı içtenlikle işlemiş bir film.

THE BOOKSHOP - SAHAF

2017 / ISABEL COIXET

Artık yaşamak için bir sebebiniz olmalı; öğrenmek, keşfetmek, özgür olmak...

Sessizliğe gömülmüş bir kütüphanede geçen o eşsiz zamanın dinginliği tarif edilemez. İngiliz yazar Penelope Fitzgerald'ın aynı adlı eserinden uyarlanan *The Bookshop (Sahaf)*; kitapların ruha iyi geldiğini savunanların, en iyi dostlarımızın kitaplar olduğunu bilenlerin filmi.

Eşini kaybettikten sonra yeni bir hayat kurmaya karar veren Florence, Hardborough adlı kasabaya yerleşip bir kitapçı dükkânı açar. Ancak kendisi de hevesli bir okur olan Florence'ın karşısına oldukça katı bir kasaba gerçekliği dikilir. Birtakım engellerle

karşılaştığı kasabada, nihayet kütüphanesinin bulunduğu bina elinden alınmak istenir; o da kendine yeni bir yer bulmak zorundadır. Bütün bu olanları kabul ederek boyun mu eğecek, yoksa mücadele mi edecektir? Artık karşımızda, problemlerle baş etmek için nahif duruşundan vazgeçmek zorunda kalan bir kadın vardır.

Gerek film gerekse ana karakter kitap ve sahaf tutkunlarının çok iyi çözümleyebileceği bir duygula kurgulanmış. Okuduğu kitapların, hikâyelerin içine dalanlara; kitaplarını bir eve, bir filme dönüştürmesini bilenlere güzel bir tavsiye.

Not: Yazıdaki alıntılar *Martı Jonathan Livingston* kitabından yapılmıştır. ▲

EN BÜYÜK KİTAPLIĞIMIN ÖNÜNDE AYAĞA KALKTIĞIM AN,
BEN BUNA KONTROLLERDE OLMAK DİYORUM,
KENDİMİ KAPTAN KÖŞKÜNDE BİR KAPTAN YA DA
WURLİTZER'DEKİ SANDY MACPHERSON GİBİ HİSSEDİYORUM.
STEPHEN CARRİE BLUMBERG

KİTAP: Dostlar ve Deliler

◆ FEHMİ ERDEM AYBULUT

Kıtap, bir bağlamda insana dâhil bir kavram. Dünyada insan “şahit olmak için bulunmaktadır” dense yanlış olmaz herhâlde. Keşfedecek, deneyimleyecek, sonunda öğrenecek ve hayatı bir gün sona erecektir. Bu kısıtlı zaman aralığında öğrenmenin, tecrübe edinmenin en başat ve aynı zamanda en kolay yoludur kitap. Kimine göre bir rehber, bir arkadaşır. Bazen sadece bağ kurulan bir eşya, bir deneyimdir. Ancak herkesin hayatında uzak yakın, belirleyici ya da sınırlı bir yer işgal etmektedir. Ve mutlaka onunla kurulan ilişki doğal olarak insanın hayatına bir şekilde yansımaktadır.

Yeni bir eve taşınırken önce zihnimizde döşeriz o evi. Boş, yeni boyanmış, sentetik kokulu tertemiz bir odaya bakar, hangi kısmına hangi eşyamızı koyalım diye düşünür, heyecanlanırsınız. Ama bir an vardır, bir yere takılır gözlerimiz, göz kararı hesaplarız ve içimizden geçiririz mutlaka; “tam şuraya da bir kitaplık”... Önünde bir koltuk, ceviz ağacından bir küçük masa, tam arkasında uzunca bir gövdenin üzerinde, yalnızca masayı aydınlatan sarımtırak bir lamba... Kimisi önce kitaplığı yerleştirir odaya. Hangi kitapların hangi raflara yerleşeceğini, hangi rafların hangi duvarda sabitleneceğini hayal eder, sonra diğere eşyalara bir yere bulur elbette! İnsan hayatında mutlak yeri olan kitap, bir merak unsurudur aynı zamanda. Bu merak ona karşı ilgiyi, bu ilgi de onun kişinin zihnindeki yerini ve yaşamındaki konumunu belirler.

1893 yılında, Türk Dili Tarihi Kürsüsü’nün ilk profesörü ünvanına sahip bir kitap âşığı olan Necib Âsım (Yazıksız) tarafından yayımlanan *Kitab* isimli eser, kitaba dair yazılmış en kıymetli metinlerden biri kabul edilir. Ona “Kitapların Kitabı” yakıştırmaları dahi yapılmaktadır. Eski yazı ile yazıldığı için İletişim Yayınları tarafından 10. kuruluş yılı vesilesiyle günümüz Türkçesine uygun şekilde yeniden düzenlenerek bastırılan bu önemli eser insanın kitapla ilişkisine dair oldukça nitelikli ve çarpıcı bir içeriğe sahip. Kadıköy’deki ilk sahaf dükkânı Dil-Tarih Sahaf’ın kurucusu, *Kitab*’ın önsözünü de yazan Sami Önal’ın da altını çizdiği üzere Necib Âsım kitap meraklılarını iki sınıfa ayırır: “Muhibbân-ı Kütüb” (kitap dostları) ve “Mecânîn-i Kütüb” (kitap delileri). Fransızcadan dilimize yerleşen bibliyofil ve bibliyoman kavramları da benzer anlamda kullanılmaktadır.

KİTAP DOSTLARI

Kitap dostları muhtevası, kokusu, sayfaları, cildi, kapağı olmak üzere onu topyekûn bir olgu olarak görür. Kendi zevkine, ilgisine göre, belirli bir sebebe içkin olarak ciddiyetle yaklaşır. Bu ilişki kıskançlık barındırmaz. Bilakis olabildiğince paylaşımcıdır, özellikle diğer kitap dostları söz konusu olduğunda. Kendi kütüphanesine verdiği önem kadar, onu başkalarının faydasına sunmaya dair hassasiyet taşır kitap dostu. Dağıtır, bağışlar. Mütefekkirler, araştırmacılar, kitapları okuyup ondan yararlanmak için satın alan okuyucular,

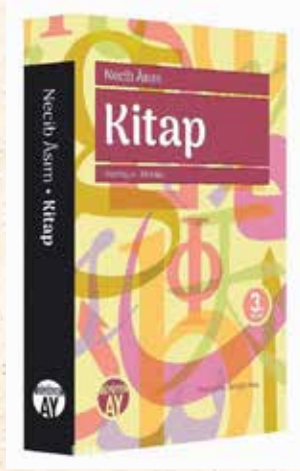
hülasa kitaplara büyük kıymet veren, onları insana ait bir değer olarak görenler kitap dostlarıdır.

Ömrünü Fatih’te kendi kurduğu Millet Kütüphanesi”nde geçiren bir kitap dostu olan Ali Emiri Efendi kitap sevdasını şöyle anlatıyor;

"dilber-i nevhatta bakmam var iken hatt-ı sutûr / yâr-ı cânımdır habib-i nâzeninimdir kitâb."

(Gizlenmiş çizgileri barındıran hat önümde dururken yüzümü yeni çizgilere sahip güzele çeviremem, benim yar-i canım, narin dostumdur kitap)

Hâlik'a hamd ü sena olsun Emîrî rûz u şeb / Kurratûlayn – i halatım hemnişimimdir kitâb. (Emiri kulunu yaratan Allah'a (sonsuz, şükürlerin en güzeliyle) şükürler olsun, gece ve gündüz, en güzel halim (en güzel anım), en yakın dostumdur kitap)

Necib Âsım (Yazıksız)

Evreni bir kitap, cenneti ise kütüphane olarak betimleyen, görme yetisini okuma uğrunda kaybeden Jorge Luis Borges'in, Borges'e görmediği kitapları okuyan, “Okumanın Tarihi”ni yazan Alberto Manguel'in, hayranı olduğu, “kullanmadığı kelimelere” hasret ölen Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, farklı zamanlarda, farklı coğrafyalarda yaşayan tüm kitap dostlarının ortak yönü, insan olmalarından itibarla kitaplara verdikleri değer in büyüklüğüdür.

KİTAP DELİLERİ

Mecânin-i kütüb; hastalık derecesinde kitaba düşkün (mecnûn) olanlara denir. Keza bibliyomani Yunanca “biblion” (kitap) ve “mania” (hastalık) kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. İlgisini çeken her kitabı elde etmeye uğraşan, bunlara sadece sahip olmaktan zevk alan, sahip olduğunda onu herkesten saklayanlardır kitap delileri. Yani kitapla dostluğun sınırlarının aşılması, yolundan çıkması hâlidir. Necib Âsım, “Kitap delileri, kitap muhiblerine (kitap dostları) benzemezler. Bunlar yalnız kitap toplamak isterler. Bunlarla, mesela posta pulu, kundura, çubuk, yumurta toplama merakında olanlar arasında bir fark yoktur.” şeklinde anlatır. Bir hastalık olarak tanımlanması, bu durumun kişilerin hayatına etkisinden ileri geliyor. Okumayacağı / okuyamayacağı kitaplara sahip olmak için hayatını riske atmaya kadar ileri gidebilen bu hâl, kişiyi bir nesneye, muhtevastından bihaber, esir ediyor.

BİR KİTAP HAYDUTU

Stephen Carrie Blumberg, 1990 yılında 327 kütüphaneden 23.600'den fazla kitap çaldığı için tutuklandıktan sonra “Kitap Haydutu” olarak tanınmıştır. Çaldığı kitaplar toplam 20 milyon dolar değerindeydi. Amerika’nın en eski süreli yayınlarından *Harper’s Magazine* isimli derginin Ocak 1994’te çıkan sayısında Philip Weiss imzalı “The book thief: a true tale of bibliomania – Stephen Blumberg case” başlıklı yazı (aynı zamanda kapak konusuydu), tarihin bu en bilinen kitap hırsızının hikâyesini anlatmakta, şahısla yapılan görüşmelerden anekdotlara yer vermektedir. Blumberg

şaşırtıcı bir adanmışlıkla, türlü yöntemlerle kitap çalmakta ve biriktirmekteydi. 670 kitap çaldığı Harvard kütüphanelerine ya da 780 kitap çaldığı Claremont kolejlerine girmek için, lise mezunu biri olmasına rağmen profesör kılığına girmişti. İyi bir planla hareket ederdi. Alarm sistemlerinden kaçınır veya birkaç kez çalıştırarak eylemi öncesi deneyimler ve güvenlik reaksiyonunu izlerdi. Bir keresinde servis asansöründeki bir paneli çıkarmış ve asansör çalıştığında tırmanmaya başlamıştı. Ezilmemek için kendini duvardaki bir teknik bölmeye sıkıştırmak zorunda kalmış, ölümden dönmüştü.

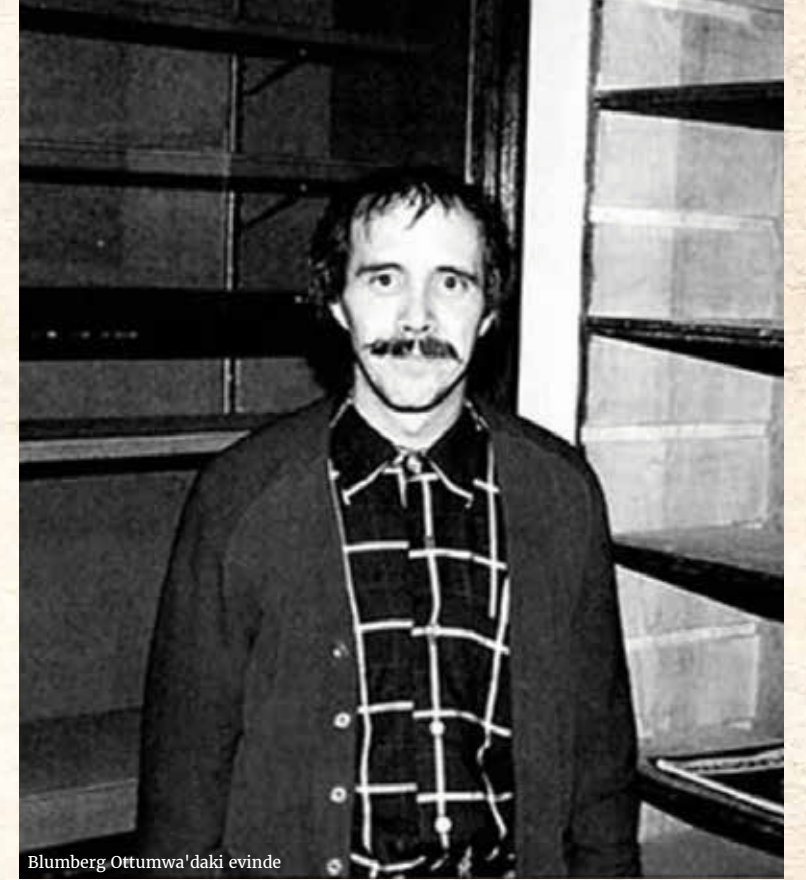
Blumberg kendini bir hırsız olarak görmezdi. “Çalmak” kelimesini kullanmaz, bir koleksiyon inşa ettiğini söylerdi. Daha önce bibliyomanlar hakkında bir şeyler okurken (elbette kütüphanede) kütüphane nefretiyle karşılaşmıştı. Kütüphanelere güvenilemezdi! Mahkemeye çıkarıldığında savunmasında; “unutulmuş bir dünyayı, onu ihmal eden bir sistemden (kütüphaneler) kurtarmaya çalıştığını” söylüyordu. “Bilgi sahibi olmaya gerçekten kimin hakkı var?” diye sormuştu, tüm kibri ve umursamazlığıyla. "Kitapları severdi, genellikle okumayı değil, onları raflarında görmeyi, koklamayı bile." diyor Weiss.

İlk baskısına sahip olduğu bir kitabın orijinal el yazmasını çaldığından ve kütüphanesine yerleştirdiğinden bahsettiğinde Weiss soruyor:

“Okudun mu?
“Sadece birkaç bölüm okudum.”

Zaten okumak için fazla zamanı olmamıştı. Ülke içinde dolaşmakla, aniden uğramak istediği bir kütüphaneyi hatırladığı için saatlerce bir yönde araba kullanmakla çok meşguldü. “Biraz burada, biraz orada.”

Tüm bunların yanında kitaplarını satmaz, onları bir meta olarak görmezdi, hayli maddi değer taşıyor olsalar da para kazanma hevesine sahip değildi. Bir kitap hırsızıydı, bir cani, bir kaçakçı veya insanlara zararı dokunan bir suçlu değildi. Tüm tedirgin ediciliğine rağmen Weiss'in belirttiği üzere, “Blumberg’in

Blumberg Ottumwa'daki evinde

anlattıkları acıyla, hayretle doluydu; ama hiçbir zaman küfür, hakaret içermeyen sözlerinde incelik pırıltıları vardı.” Her ne kadar kitapların muhtevastından faydalanmayı öncelemediği aşikâr olsa da onlarla kurduğu ilişkiydi belki de onu ondan beklenmedik düzeyde nezaket sahibi yapan.

Kitaba dair duyulan, okunan, tecrübe edilen her şey mutlaka insana çok şey kazandırmaktadır. İster kitapları hayatının merkezine koyanlar, ister onu alelade bir yere konumlandıranlar olsun, kitapla hemhâl olan her kimse yaşamın anlamsal değerini artıracaktır. Maksim Gorki’ye kulak verelim: “Pek çok değersiz kitap okudum, ama onların bile yararı oldu bana. İnsan, yaşamın güneşli yönlerini olduğu kadar, çirkin yönlerini de bilmelidir. İnsan, olabildiğince çok bilgi edinmelidir. İnsanın deneyimleri ne denli çeşitli olursa, görüş alanı o denli büyük, yapısı o denli sağlam olur.”▲

Hoca Rüstem Camii'nin bulunduğu yerin günümüzdeki durumu

DİVANYOLU'NDA YOK EDİLEN BİR MABED HOCA RÜSTEM CÂMİİ

Caminin Alman Mavileri'nde gösterilen yeri

◆ AHMED NEZİH GALİTEKİN

Hoca Rüstem Mescidi, Hoca Rüstem Câmii, Beylikçi Halil Efendi Câmii' adlarıyla da anılan mabed, yüzyıllar boyunca Hoca Rüstem Mescidi Mahallesi'nde iken² 1934 yılındaki yeni teşkilâtta Fatih ilçesi Alemdar Mahallesi'ne katıldı. 47 ada, 19 parselde bulunmakta idi. Eserin bânisi ve vâkıfı Hoca Rüstem Efendi isminin başındaki Hoca (Hâce) unvanından da anlaşıldığı üzere tüccardır.³ Kabri bilinmemektedir.⁴

Merhumun bu mescidinden başka Edirne'de Cami-i Atik Mahallesi'nde, 873 [1468/1469] tarihli vakfiyesi bulunan bir muallimhânesi (mektebi) vardır.⁵ Mahmud Paşa Câmii'ne de bir kürsihan vazifesi koymuştur.⁶ Mescidin kesin yapılma tarihi bilinmiyor. Vakfiyesinin tescil tarihi evâil-i R 890 [17-26.04.1485]'dir ki, o civarda bir tarihte yapılmış olmalıdır.⁷

Vakfiyede belirtildiği üzere mescid civarında

22 hücre ve 2 dükkân; Tavukpazarı civarında 15 hücre ve 6 dükkân, bir değirmen; Zindankapı iskelesi yakınında 6 hücre ve değirmen; Eski Atpazarı'nda başhane (şehirde kesilen hayvanların baş ve ayaklarının toplanıp satıldığı yerler) vakfın akarıdır. Vakfın tevliyeti sağlığında kendisinde vefatından sonra nesil nesil oğullarının en salih olanına, oğulları kesilince kızının oğlu Pîrî Dede'ye ve onun en salih oğullarına şart eylemiştir.⁸

Mescidde önceleri üç vakit namaz kılınmakta iken İstanbul kâdisına gönderilen 29 C 991/20.07.1583 tarihli bir fermanla beş vakit namaz cemaatle eda edilmeye başlanmıştır.⁹ Ayvansarayî Hafız Hüseyin, mescid civarında oturmakta olan hâcegândan Yeniçeri Efendisi Subhi Mehmed Efendi b. Halil'nin mescide minber koyarak camiye çevirdiğini yazıyor.¹⁰

Ancak arşiv belgelerinde Beylikçi Fehmi Halil Efendi tarafından minber konulduğu belirtilmektedir.¹¹ Yine arşiv kayıtlarından ve diğer kaynaklardan anlaşıldığı üzere Yeniçeri Efendisi Subhi Mehmed Efendi, Beylikçi Halil Fehmi Efendi’nin oğludur.¹² Ayvansarâyî kaydı doğru ise vakfın kurucusu Halil Fehmi Efendi olup oğlu Mehmed Subhi Efendi’nin mütevelliliği zamanında mescide minber konulmuş olmalıdır. Camiye dönüşme tarihini gösterir bir kayda rastlayamamış isem de eldeki verilerden 18. yüzyılın ikinci yarısı başlarında olduğunu söyleyebiliriz.

Mehmed Subhî Efendi, yazdığı *Subhî Tarihi*¹³ ile tanınan vak’anüvislerden olup beylikçilik makamına kadar yükselmiş Bâbüâlî ricalindendir. Erhan Afyoncu’nun arşiv defterlerinden tesbitlerine göre şu tarih sırasına göre görevlerde bulunmuştur: Nezaret-i Sergi; Vak’anüvislik; Tezkirecilik-i Maliye; Emanet-i Şa’ir (Arpa eminliği); Kitabet-i Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî; Muhasebecilik-i Evvel; Emanet-i Şa’ir; Emanet-i Darbhâne-i Âmire; Kitabet-i Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî; Defter Emâneti; Kitabet-i Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî.¹⁴

Hoca Rüstem mescidine Hoca Rüstem vakfından başka Beylikci Halil Fehmi Efendi, Hancı Ali Bey¹⁵, El-Hac Ebubekir Ağa¹⁶ vakıflarından vazifeler tayin olunmuştur. Hoca Rüstem Mescidi evkâfından müteveli günlük 4, kâtip 2, câbi 2, nâzır 1, imam 4, Yasinhân 3, müezzin 2, kayyum 2, aşırhan 2, cüzhan 2 akçe vazife almaktadırlar.¹⁷ Halil Efendi vakfından yevmî 4 akçe hitabet, 1 akçe müezzin, 1 akçe muarrif, 2 akçe devrhan vazifesi verilmektedir. Hacı Ebubekir Ağa vakfından de 12.5 akçe ile şeyhü’l-kurra, 15 akçe ile dersiâmlık vazifeleri tevcih olunmuştur. Ayrıca Hancı Ali Bey diye meşhur Ali Ağa vakfından yevmî 1 akçe ile kitabet, 2 akçe ile cüzhan vazifeleri tayin olunmuştur.

Mescidin bulunduğu bölge birkaç kez yangın felâketine maruz kalmış ise de zarar görüp görmediği hakkında bir kayda rastlayamadık. 29 Z 1236 [27.09.1821] tarihli bir hatt-ı hümayûnda caminin yandığı ve 16.898 kuruş harcanarak müceddeden inşa olunduğu ifade ediliyor.¹⁸ Mescidin yanması herhâlde 16.11.1808’de Divanyolu etrafını yakıp, hemen karşısındaki Süleyman Paşa Hanı’na ilerleyen Alemdar Paşa Vak’asında çıkarılan yangında olmalıdır.¹⁹ 1848’de caminin bazı yerleri tamire muhtaç olduğundan Evkâf Vekâleti tarafından onarılmıştır.²⁰ Cami 1865 Hocapaşa harik-i kebirinde yanmış ve 1874 kışı çok şiddetli geçtiğinden duvarları eriyip yıkılmaya yüz tuttuğu için onarılmıştır.²¹ Daha sonra 1896 yılında Hazine-i Hassa tarafından cami tamamen ihya edilerek ibadete açıldığı belgelerden anlaşılmaktadır.²² Hayrât-ı Şerife İstanbul Defteri, 1/9-12’de “Derûnunda eda-yı salât olunmaktadır. 15 Ağustos 1338 (1922)” kaydı bulunmaktadır.²³ Cami ibadete açık iken pek çok cami gibi 1932 ve 1935 tarihli kararnamelerde belirtilen gerekçelerle tasnif dışı ve kadrosuz bırakılarak, bakımsızlıktan harabe hâline gelmiş ve satışa çıkarılmıştır. Yandaki 9 Mart 1937 tarihli Akşam gazetesi kupüründe satış ilânı görülüyor. Caminin yeri hâlen şahıs mülkiyetinde olup üzerinde ticarî bina bulunmaktadır. ▲

Caminin Goad haritasında gösterilen yeri

İstanbul Vakıflar Dirketörlüğü İlanları			
Kıymeti	Pey parası		
Lira K.	Lira K.		
1916 00	143 00	Divanyolu:	Cağaloğlu Alemdar mahallesinde çatal çeşme so. de tramvay caddesindeki Bozkurt krraathanesinin arkasında 2/2 No. 1i ve 239 metro arası olan Hoca Rüstem camii ve mezarhanesi. 1181
946 53	71 00	Fatih:	Haraççı Muhiddin mahallesinde türbe fırın ve sandıkçılar cad.de el-yevm enkazcının işgalinde ve tramvay caddesine 2 dakikalık mesafede iki tarafa da yürü olan 315,5 metre arsa 367.
639 17	48 95	Cibali:	Haraççı Kara Mehmet mahallesinde Hissar altı sokağında cami yanında 65 No. 1i evin tamamı. 631.
193 79	14 50	Lüleli:	Balaban ağa mah. de eski derbend yeni kurultay sokağında eski 21 No. 1i ve 37 metre arsa. 10526.
135 26	10 25	Edirne K.	Neaîşah sultan Mah. de çınarlı çeşme so. da 8 No. 1i hane 5015.
142 06	10 65	Aksaray:	İğne bey mah. de Mirahor hamamı cad. eski 99,97 No. 1i ve 39 metre arsanın tamamı. 2000

Akşam Gazetesi, 9 Mart

1 Mescide minber koyup bâni-i sâni olduğundan belgede görüldüğü gibi nadiren de olsa bu isimle anılmıştır. Bkz. BOA. HAT, No: 1502-4.

2 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İşkân ve Nüfusu*, Vakıflar Umum Müdürlüğü, Ankara 1958, s. 26; Ömer Lütfi Barkan, E. Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 853 (1546)*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1970, s. 22; Mehmet Canatar, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 1009 (1600)*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2004, s. 26.

3 Hoca: aslı Farsça “Hâce” olan kelime, efendi, sahip, kâtip, tüccar, muallim, zengin, büyük gibi çeşitli anlamlarda kullanılan bu kelime Osmanlı devrinde tüccar ve hoca anlamında kullanılmıştır (Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011, s. 280; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Tarih ve Hukuk İstılahları Kâmusu*, İstanbul 2018, s. 444). Merhum M. Tayyib Gökbilgin, Rüstem’in Edirne tacirlerinden ve devrinin ehemmiyetli şahsiyetlerinden olduğunu kaydediyor (*XVI. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İşaret Yayınevi, İstanbul 2007, s. 124, 349).

4 Ayvansarâyî Hafız Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmî*, Hazırlayan: A. Neziğ Galitekin, İşaret Yayınevi, İstanbul 2001, s. 143.

5 M. Tayyib Gökbilgin, *age*, s. 349. İstanbul ve Edirne’deki vakırları hakkında Osmanlı arşivinde çok miktarda belge bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde bulunan TS.MA.e, No: 49-57-1-2’de kayıtlı vesika her iki şehirdeki eserlerin aynı Hoca Rüstem Efendi’ye ait olduğunu gösteriyor. Anılan vesikanın çevrimyazıları şöyledir: *Mahrusa-i İstanbul’da merhum Hâce Rüstem mescid-i şerifi evkâfına 1107 senesi Muharrem’i guresinden [12.08.1695] sene-i mezbûre Zilhicce’si gâyetine [30.07.1696] gelince mütevellisi olan Mehmed Ağa kullarının bir yıllık muhasebesinin irad ve masarifatıdır ki zikr olunur.*

Mahsul-i vakfdan bir senede 12.886 akçe makbuzu olup, meblâğ-ı mezbûrun 10.080 akçesin mescid-i şerif huddamlarının birer yıllık tamamen vazifelerin eda olunup ve 2492 akçesi dahi mescid-i şerife alınan revgan-ı zeyk ve sâir ihracat-ı muayyeneye harc ve sarf edildikten sonra 314 akçe der kise-i vakf zuhur eylediği arz ve i’lâm olunur. (TS.MA.e, 49-57-1) *Edirne’de Câmî-i Atik kurbünde vâkî’ merhum Hâce Rüstem Efendi vakfına hâlâ müteveli olan Abdullah Ağa kullarının 1110 senesi Ramazan-ı şerifi guresinden [03.03.1699] 1111 senesi Şaban’ı dhirine [19.02.1700] gelince görülen bir yıllık muhasebesinin irad ve masarifatıdır ki zikr olunur. Bir senede mal-ı müşaharatdan 20.352 akçe makbuzu olup meblâğ-ı mezburdan 19.080 akçesi huddam-ı vakfın tamamen birer yıllık vazifeleri için eda olunup ve 1222 akçesi dahi muallimhâneye alınan kömür ve bardak ve mukataa-i zemin ve sâir masarîf-i muayyene harc ve sarf olunmağın bu takdirce mumâileyh kullarının iradıyla masarifi hesabı beraber geldiği arz ve i’lâm olunur.* (TS.MA.e, 49-57-2).

6 Ömer Lütfi Barkan, Ekrem Hakkı Ayverdi, *age*, s. 22; Mehmet Canatar, *age*, s. 46.

7 Ömer Lütfi Barkan, Ekrem Hakkı Ayverdi, *age*, s. 22; Mehmet Canatar, *age*, s. 46.

8 Ömer Lütfi Barkan, Ekrem Hakkı Ayverdi, *age*, s. 22; Mehmet Canatar, *age*, s. 46.

9 TS.MA.d, 7048.

10 Ayvansarâyî Hafız Hüseyin Efendi, *age*, s. 143-144 ve buradan naklen Bekir Kütükoğlu, “Subhî” maddesi, *İA*, c. 10, MEB, İstanbul 1966, s. 769.

11 Meselâ bkz. BOA.C.EV, No: 8-370; C.EV, 399-20212.

Hoca Rüstem vakfından cibayet ciheti berati

12 BOA.AE.SAMD.II, No: 112-11057’de kayıtlı muamele görmüş arzuhâlde “Mehmed Subhi veled-i Şakîr Halil Fehmi-i Beğlikci” denilmektedir. Bekir Kütükoğlu, *İA*, c. 10, s. 769.

13 Vak’anüvis Mustafa Sâmî, Hüseyin Şâkir, Mehmed Subhi taraflarından yazılan ve *Târih-i Sâmî ve Şâkir ve Subhî* adıyla 1198’de İstanbul’da basılan kitap Mesut Aydınar tarafından tenkitli metin olarak hazırlanarak 2007 yılında İstanbul’da Kitabevi tarafından basılmıştır. Eser daha çok *Subhî Tarihi* adıyla anılmaktadır.

14 Erhan Afyoncu, “Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcihat Kayıtları I”, *Belgeler*, sayı: 24, TTK, Ankara 2000, s. 99-101. Ayrıca bkz. Bekir Kütükoğlu, agm, s. 769-771; Mesut Aydınar, *Subhî Tarihi Sami ve Şakir Tarihleri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, Kitabevi, İstanbul 2007, s. LVII-LXVII; Ömerül Faruk Bölükbaşı, 18. Yüzyılın İkinci Yarısında *Darbhâne-i Âmire*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2013, s. 32-34, 36. Mehmed Subhi Efendi’nin Çorlu Vize’de; Selânik Yenice-i Vardar’da (AE.SAMD.III, 112-11057) zeamete tasarruf etmekte olduğunu (BOA.İ.E.TZ, 10-1003); Eyalet-i Haleb ve tevâbii kahve resmi mukataası uhdesinde olduğu belgelerde görülüyor (AE.SOSM.III, 69-5297; AE. SMST.III, 354-28402; AE.SMST.III, 21-1436).

Ayvansarâyî Subhî Efendi’nin Dergâh-ı Âli Yeniçerileri kâtibi iken İsakçı’da ordu-yı hümayunda seyf-i gâlib 1183’de vefat ettiğini yazıyor. Seyf-i gâlib’in ebced hesabıyla değeri 1183 çıkıyor. Merhum Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu da Subhî Efendi’nin son günleri hakkında şu bilgileri verir: “Ülfet ve sohbetle düşkünlüğü ile tanınan Subhî Efendi, muhteris dostlarının töhmet, tezvir ve iftiralarna maruz kalarak, hayatının son senelerini tamâmiyle küskün, dıçar olduğu çeşitli hastalıklardan muzdarip olarak geçirmiş ve yeniçeri kâtibi sıfatı ile bulunduğu Babadağı kışlağında, 1182 sonlarında vefat etmiştir. Ölüm haberi Edirne’den serhadde hareket eden serdar-ı ekrem ordusuna, Hacıoğlu Pazarı’ndan sonra, Kurnalidere menziline konulduğu 1 Muharrem 1183 (7 Mayıs 1769) pazar günü gelmiştir.” der (Bekir Kütükoğlu, agm, 769-770).

Subhî Efendi’nin vefatı üzerine kaydedilen muhalefat defteri BOA. D.BŞM.MHF, No: 52-36’dadır.

15 BOA.C.EV, No: 422-21393.

16 BOA.C.MF, No: 79-3922; A.MKT.UM, No: 36-9; AE.SMST.III, 135-10574.

17 Ömer Lütfi Barkan, Ekrem Hakkı Ayverdi, *age*, s. 22; Mehmet Canatar, *age*, s. 46; onlarca BOA. EV.MHM. defterlerindeki İstanbul’da Hoca Rüstem evkafının mahsulât ve ihracat muhasebesi kayıtları ve bazı müteferrik arşiv vesikaları.

18 BOA. BOA. HAT, No: 1557-31; C.EV, No: 422-21393. *Hadîkatü'l-Cevâmî*’nin bir yazma nüshasında “Ba’de’l-harik Haremeyn hazinesinden bina olunmuştur sene: 45 (1829/30)” kaydı görülüyor (Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, No: 2247, v. 48/B).

19 Mustafa Cezar, *Türk San’atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, Güzel Sanatlar Akademisi, İstanbul 1963, s. 367.

20 EV.HMH, No: 271.

21 EV.MH, No: 1748.

22 BOA.ML.EEM, No: 212-58; ML.EEM, No: 223-37-3.

23 Mustafa Özdamar, *İstanbul Vakıfı, Hayrat ve Ziyaret Rehberi*, Kırk Kandı Yayınları, İstanbul 2016, s. 231.

Aşk, Hanım Karaduman

Yürümeyi Sevdiren ROTALAR

MÜZELER ADASINI KEŞFET!

Turumuza Sultanahmet bölgesinin en şaşıla, gizemli ve ilginç yapılarından Topkapı Sarayı'yla başlıyoruz. Üç kıta dört asır boyunca bu saraydan yönetildi. Türklere özgü göçebe hayat kültüründen izler taşıyan mimari yapısıyla dikkati çeken saray ait olduğu değerler evrenini en güzel şekilde yansıtır. Eğitimden, idari teşkilatlanmaya, saray mutfağından sanat faaliyetlerine kadar Osmanlı hanedanına dair pek çok bilgiyi burada bulabilirsiniz. Saray, iki ana bölüme ayrılıyor. Bunlardan ilki, hizmet bölümü Birun; diğeri ise iç örgütlenme yapılarını kapsayan Enderun. Tüm bölümler kendi içerisinde Osmanlı mimarisinin, sanat ve zanaatının nadide örneklerini görmeyi mümkün kılıyor. Yapıların ince işçiliği, özellikle Topkapı Sarayı çinilerinde kendini belli ediyor.

İSTANBUL'UN KÜLTÜREL DİNAMİKLERİ AÇISINDAN FATİH OLDUKÇA KUŞATICI BİR YER, AYNI ZAMANDA MİSAFİRLERİNİ EN İYİ ŞEKİLDE AĞIRLAYAN CÖMERT BİR EV SAHİBİ. HER GÜN ON BİNLERLE İFADE EDEBİLECEĞİMİZ BİR İNSAN KALABALIĞI SUR İÇİNE DAĞILMIŞ ŞEKİLDE, TARİHİN İZİNİ SÜREREK KEYİFLİ BİR GEZİNİN TADINI ÇIKARIYOR. BİZ DE YEDİTEPE FATİH'TE ŞEHRİN GEÇMİŞİNİ BÜTÜN İHTİŞAMIYLA ORTAYA KOYAN SEMTLERİMİZDE DOLAŞIRKEN İHTİYACINIZ OLAN ROTALARI YERİ GELDİKÇE TANITMAYA, ANLATMAYA ÇALIŞIYORUZ. FATİH'İN RENKLİ ROTALARI ÜZERİNDE; MÜZELER, İBADETHANELER, ÇARŞILAR, KÜLTÜR SANAT MEKÂNLARI VE DAHA BİRÇOK DURAK VAR...

Darphane-i Amire tarafından çıkış yaptığımızda arnavut kaldırımın Osman Hamdi Bey yokuşundan aşağıya iniyoruz. Bu rampanın 100 m sonunda Türkiye'nin ilk müzesi olan İstanbul Arkeoloji Müzeleri karşımıza çıkıyor. Burada tarihin ilk yazılı antlaşmasını, en eski aşk şiiri tabletini, dillere destan güzellikteki İskender Lahdi'ni, Mısır mezar buluntularını, bunlar gibi dünya ve ülkemiz açısından hayli önem arz eden daha pek çok eseri görebilirsiniz.

Henüz Gülhane Parkı'nın içindeyken asırlık ağaçların arasında verdiğimiz küçük bir moladan sonra, sıra dışı bir müzeye uğrayabiliriz. İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi, bilim tarihimiz açısından son derece önemli bir yerde durmakla birlikte, doğuyla batı medeniyetini birleştiren bir köprü niteliğinde. Müzenin üst katı, astronomi, saat teknolojisi,

denizcilik, savaş teknolojisi ve tıp bölümlerine; aşağıya ise madenler, fizik, matematik-geometri, şehircilik ve mimari, optik, kimya ve coğrafya bilimlerine ayrılmış. Her bölümde o konuyla ilgili özel maketler, haritalar vs. sergileniyor. Çıkardığı bu ilginç yolculukta müze tüm ziyaretçilerine medeniyet, özellikle de doğu medeniyeti bağlamında özgün bir yaklaşım sunuyor.

Buradan İslam sanatının nadide örneklerini sergileyen Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ni gezmek için Sultanahmet Meydanı'na doğru yöneliyoruz. Dünyaya "Muhteşem" unvanıyla nam salmış Kanuni Sultan Süleyman'ın İbrahim Paşa'ya hediyesi olan saray yapısı, bugün Türk ve İslam eserlerine ev sahipliği yapıyor.

Ziyaretçiler burada 40 binden fazla eserle karşılaşacakları için oldukça şanslılar. Ayrıca Sultanahmet meydanına bakan terasında verilen kısa molalar müze gezisini şüphesiz daha eğlenceli hâle getiriyor.

Burası Roma dönemi “İmparatorluk Sarayları” bölgesi içinde yer alıyor. Burada yapılan araştırma kazıları sonucu toprak altından çıkarılan 1400 yıl öncesine ait muhteşem mozaikler de mutlaka görülecekler listesine eklenmeli.

10 BİN ADIMDA SANAT ÜRETİM MERKEZLERİ

Fatih’in bu bölgesinde neredeyse her sokakta bir sanat atölyesine denk gelmek mümkün. Biz de Sultanahmet – Kıztaşı hattındaki yürüyüşümüz esnasında birçok sokağa girdik, atölyelerin kapısını çaldık. Bu yerlerden en önemlisi, klasik sanatlarımızın usta ellere emanet edildiği İstanbul Sanatları Çarşısı. Sultanahmet’in kalbinde konumlanan bu çarşı, irili ufaklı dükkânlarıyla geçmişten devraldığı üretim ruhunu en güzel şekilde yansıtmayı başarıyor. Geleneksel teknik ve usullerle icra edilen hat, tezhip, ebru, çini, kat’ı sanatlarını, kitle bebek, porselen ve kumaş boyama gibi zanaat işlerini burada inceleyebiliriz.

Sultanahmet’ten Çemberlitaş’a doğru yürüdüğümüzde uğramamız gereken önemli bir adres daha var. Barın Han! 50 yıllık cilt evi, şimdilerde gençleri ağırlayan bir sanat merkezine dönüştürülmüş. Türkiye’nin önde gelen hat ve cilt sanatçılarından Prof. Emin Barın’ın uzun yıllar kullandığı Barın Han geçirdiği tadilatlardan sonra günümüzde genç sanatçıların eserlerinin sergilendiği bir sanat merkezi olarak faaliyet gösteriyor. Sanatçı ve sanatçı gruplarının eser üretimlerine destek veren han, belirli aralıklarla genç sanatçıların sergilerine de ev sahipliği yapıyor.

Şerefiye Sarnıcı’nın önünden geçerek Küçük Ayasofya’ya doğru ilerlediğimizdeyse Küçük Ayasofya Camii’ndeki Hüseyin Ağa Medresesi’nde yer alan Sanatçılar Çarşısı’na uğrayabiliriz. Bu medresenin odaları farklı disiplinlerde faaliyet gösteren sanat atölyeleri olarak işlevlendirilmiş. Ayrıca tarihin önemli olaylarına tanıklık eden bu sokaklarda,

Topkapı Sarayı

Topkapı Sarayı

Kalenderhane Camii

geleneksel ahşap konut mimarisinin en zarif örneklerine rastlamak mümkün. Bu civarda gezinirken karşınıza adım başı bir sanat atölyesi çıkacaktır. Onlardan biri ressam Cemal Toy’a ait. Burada, sessiz sakin, insana huzur veren bu atmosferde sanatçı tuvaline bir şeyler çizerken; siz de atölye duvarlarını süsleyen tabloları seyredebilirsiniz.

Yolumuza devam ediyoruz, şimdi sırada Pembe Kapı Geleneksel Türk Sanatları Atölyesi var. Burada kadim Türk süsleme sanatlarının inceliklerini görme fırsatına sahipsiniz. Sanatla iç içe olacağınız bir başka durak da Kadırga’daki İstanbul Tasarım Merkezi. Bu

İskender Lahdi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri

İslam Eserleri Müzesi

Zeyrek

SULTANAHMET’TEN ÇEMBERLITAŞ’A DOĞRU YÜRÜRKEN UĞRAMAMIZ GEREKEN ÖNEMLİ BİR ADRES DAHA VAR. BARIN HAN! 50 YILLIK CİLT EVİ, ŞİMDİLERDE GENÇLERİ AĞIRLAYAN BİR SANAT MERKEZİNE DÖNÜŞTÜRÜLMÜŞ.

12 BİN ADIMDA FATİH’İN DEVŞİRME CAMİLERİ Zeyrek, mahalle kültürünün hâlâ devam ettiği İstanbul’un en eski ve en özel semtlerinden biri. Kiliseden camiye dönüşen yapılar turunun ilk durağı semtin gözbebeği, eşsiz güzelliğiyle Molla Zeyrek Camii. Daha içine girmeden görkemiyle bizi etkilemeyi başaran bu mabet, fetihten önce Ortodoksların ve imparatorluğun en değerli merkezlerinden Pantokrator Manastırı’ydi. Öyle ki bazı Bizans imparatorlarının cenazeleri buraya defnedilmiş. Ziyaretimiz caminin ilginç tarihine doğru derinleşirken yapının muhteşem bir manzaraya sahip terasında soluklanmayı ihmal etmiyoruz.

Sırada Vefa var. Fatih’in sokak aralarına gizlenmiş bir hazine daha! Bizans döneminde Aziz Theodoros’a adanan bir kiliseyken fetihten sonra Molla Gürani Camii’ne dönüştürülen o muhteşem yapı Süleymaniye’den Vefa’ya inen dar sokakların arasından karşımıza çıkıyor. Tarihî caminin 700 yıllık mozaikleri görülmeye değer doğrusu.

Buradan Vezneciler istikametine doğru yol alıyoruz. Şimdi ise yine kiliseden camiye çevrilen görkemli bir yapının önündeyiz. Kalenderhane Camii adıyla bildiğimiz bu mabet, esasında İstanbul’un fethinden sonra, fetihde büyük başarı kaydeden Kalenderi tarikatı dervişlerine bizzat Fatih Sultan Mehmet tarafından zaviye olarak bağışlanmış. Yapının içinde yer alan göz alıcı mermer kaplamalar ve mozaik desenler görenleri hayrete düşürecek cinsten.

Bu gezide son olarak geride yine bir fetih yadigarı önemli bir sembol yapı kaldı. İstanbul’un Haliç’e bakan yamacında, Çarşamba’da bulunan Fethiye Camii’ne yöneliyoruz. Burası, başta Teotokostis Pammakaristos Manastırı’nın kilisesiyken fetihten sonra Fatih Sultan Mehmed’in emriyle bir süre Patrikhane olarak faaliyet yürütüyor. Yapının Fethiye adıyla camiye dönüştürülmesi ise Gürcistan ve Azerbaycan’ın fethini takiben 3. Murad devrinde gerçekleşiyor. ▲

FATİH' TE ART NOUVEAU MİMARİSİ

◆ MÜJDE DİLA GÜMÜŞ

Vlora Han

“Yeni Sanat” anlamına gelen Art Nouveau, 19. yüzyılın sonlarında Avrupa’da doğmuş bir sanat akımıdır. Tarihsel üslupların canlandırılmasına dayanan akımlara ve sanatın bu doğrultuda katı kurallar çerçevesinde ele alınmasına karşı bir harekettir. Tarihselciliğe karşı yeni ve çağdaş olanı önermiş, kendine klasik-akademik kaynaklardan farklı biçimsel kaynaklar aramıştır: Japon ve Çin sanatı, İslam ülkelerinin sanatları, Girit ve Minos sanatı gibi... Bunların dışında, kıvrımlı ve girift formlarıyla barok ve rokoko kaynaklı ilhamlar da Art Nouveau sanatçılarının yaratım süreçlerinde önemli yer tutmuştur. Katı klasisizmden farklı olarak asimetrik düzenlemeler, kıvrımlı hatlar (üsluba özgü olan kırbaç motifi bu bağlamda özellikle önemlidir), yukarıda saydığımız farklı kültürlerin sanatlarından ilhamlı bitkisel ve geometrik kompozisyonlar, Art Nouveau üslubundaki eserlerde sıklıkla karşımıza çıkar. Grafik tasarımdan mimariye sanatın pek çok dalında yansıma bulmasının yanı sıra, günlük kullanım objelerini de hedef almış; dönemin mobilyalarına, aydınlatma elemanlarına, tabak-çanaklarına, süs eşyasına sıklıkla uygulanmıştır.¹

Art Nouveau, Avrupa ile neredeyse eş zamanlı olarak İstanbul’da yankı bulmuştur. Öncelikle dönemin gazete ve dergi gibi süreli yayınlarında yayımlanan çizim ve fotoğraflar ile görünürlük kazanmış, ardından ise ithal edilen günlük kullanım objeleri (ilerleyen yıllarda bu objelerin benzerleri İstanbul’da da üretilmeye başlanmıştır) ve inşa edilen mimari eserlerle üslup İstanbul’da yayılmıştır.

¹ Art Nouveau üslubu ve İstanbul’daki yansımaları için bkz. Afife Batur, “Art Nouveau Mimarlığı ve İstanbul/Art Nouveau Architecture and Istanbul,” *Avrupa’dan İstanbul’a Yeni Sanat, 1890-1930/ Art Nouveau from Europe to Istanbul, 1890-1930*, ed. Yıldız Salman, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, s. 141-164.

Art Nouveau mimari akımının İstanbul bağlamında en dikkat çekici örneklerine 2. Abdülhamid döneminde rastlanır. Padişah, Yıldız Sarayı bünyesindeki kimi yapıları ve Beşiktaş’taki Şeyh Zâfir Külliyesi’ni Art Nouveau üslubunda inşa ettirmiştir. İtalyan mimar Raimondo D’Aronco’nun tasarladığı bu eserler, 20. yüzyılın ilk yıllarına tarihlenirler. Aynı yıllarda, saray terzisi Jean Botter’in inşa ettirdiği Beyoğlu’ndaki Botter Apartmanı ve Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa’nın annesi Emine Hanım’ın Bebek’te inşa ettirdiği Hıdiva Sarayı (günümüzde Mısır Arap Cumhuriyeti Başkonsolosluğu) gibi nitelikli yapılarla Art Nouveau İstanbul’un farklı semtlerine yayılmıştır.

İstanbul’daki örneklerin neredeyse tamamı konut yapılarından oluşmaktadır. Üslup özelliği taşıyan kâğır apartmanlar en yoğun biçimde Beyoğlu’nda, daha seyrek olarak da Kadıköy ve Şişli bölgelerinde görülmektedir. Ahşap köşk ve yalılar ise Arnavutköy, Kuruçeşme, Sarıyer, Göztepe, Erenköy ve Büyükaada gibi dönemin sayfiye semtlerinde tercih edilmiştir. Maalesef İstanbul’ın ahşap Art Nouveau mirasının önemli bir kısmı günümüze ulaşamamıştır.

Art Nouveau mimari örneklerine Fatih’te de erken tarihlerden itibaren rastlanmaktadır. Ele alacağımız üç eserden biri Sirkeci’de, diğer ikisi Mercan’da bulunmaktadır. Sirkeci ve Mercan semtlerinin büyük oranda ticaret bölgesi niteliği taşımalarına bağlı olarak, üç örneğimiz de iş hanıdır.

Sirkeci’de bulunan Vlora Han, İstanbul’un en nitelikli ve görkemli Art Nouveau’ları arasında şüphesiz önemli bir yere sahiptir. Hanın mimarı, yapılan araştırmalarda tespit edilemediğinden bilinmezliğini korumaktadır. Kimi kaynaklarda Raimondo D’Aronco’nun adı geçse de bu iddia herhangi bir belgeye dayanmaz.²

Yapının özgün ismi Ferouh (Ferruh) Bey Hanı’dır. Vlora Han ismi ise 1921 senesinden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. 1904 Şark Ticaret Yıllıkları’na (*Annuaire Oriental*) göre, hanın inşası en geç 1904 senesinde tamamlanmıştır.³ Dolayısıyla Vlora Han, İstanbul’un erken tarihli Art Nouveau’ları arasında yer almaktadır. Mimari kalitesi oldukça yüksek bir Art Nouveau eserin Sirkeci’de inşa edilmiş olması, üslubun şehir içinde erken tarihlerden itibaren yayıldığını göstermektedir.

Vlora Han

Vlora Han’dan pencere detayı

Yüz on beş metrekarelik üçgen biçimli bir parselde oturan Vlora Han’ın giriş katıyla birlikte beş katı, bir de kısmi bodrum katı vardır.⁴ Yapının sokaktan algılanabilen üç cephesinden dar olanı Büyük Postane Meydanı’na, geniş olanları Büyük Postane Caddesi ile Muhzırbaşı Sokak’a bakar. Kitle tasarımı özenlidir; köşelerde yer alan dairesel biçimli balkonlarla yumuşak köşe dönüşleri sağlanmış ve özgün bir görünüm yaratılmıştır. Büyük Postane Meydanı’na bakan dar cephe ile Büyük Postane Caddesi’ne bakan geniş cephe oldukça zengin ve özenli süslemele programlarına sahiptir. İki cepheye de incelikle işlenmiş gül motifleri hakimdir. Stilize edilmiş dallarla birbirlerine bağlanan güller, birinci ve ikinci katta pencerelerin iki yanına yerleştirilmiştir. Üçüncü katta ise hem pencere üstlerinde hem de balkon duvarlarında çok daha coşkulu bir biçimde

² D’Aronco’nun İstanbul’daki eserlerine ilişkin kapsamlı döküm için bkz. Diana Barillari, “Modern Kozmopolit Mimariler: Raimondo D’Aronco’nun İstanbul’daki Eserleri,” “Osmanlı Mimarı” D’Aronco 1893–1909 İstanbul Projeleri, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010), s. 32–123. Mimarın arşivindeki özgün belge ve çizimlere dayanan bu çalışmada Vlora Han’a ilişkin herhangi bir belge bulunmamaktadır.

³ Hacer Görkem Kurt, “Eminönü Vlora Han Restorasyon Projesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2018, s. 17–18.

⁴ Kurt, agt, s. 21.

Aslan Fresco Han’ın inşa kitabesi

Aslan Fresco Han’ın dış cephe süslemeleri

kullanılmışlardır. Dördüncü kattaki balkon parapeti de yine güllerden oluşan yoğun bir bezemeye sahiptir. Dördüncü kat balkonunu taşıyan konsolollar, ağızlarında iç içe geçmiş teğet çemberler taşıyan aslan başları biçimindedir. Hanın balkon korkulukları, cephelerdeki bitkisel süslemelerden farklı olarak geometrik motiflerle donatılmıştır.

Kitle tasarımı ve zengin cephe süslemelerinin yanı sıra, Vlora Han’ın ahşap pencere doğramaları da oldukça dikkat çekicidir. İstanbul’daki çok az sayıda Art Nouveau yapının pencereleri geleneksel dikdörtgen biçiminin dışında şekillendirilmiştir. Vlora Han, bu bağlamda şehirdeki en özgün uygulamaların başını çeker.⁵

Ele alacağımız diğer iki örnek Mercan’da ve birbirlerine çok yakın konumlarda bulunurlar. Bunlardan Aslan Fresco Han, 1910 yılında

inşa edilmiştir. Hanın banisi, Musevi tüccar Aslan Fresco Efendi’dır.⁶ Yapının sokaktan algılanabilen iki cephesi vardır. Bunlardan dar ama oldukça süslü olanı, bitkisel bezemelerle ve kıvrımlı çizgilerden oluşan silmelerle donatılmıştır. Beşinci kattaki balkon kapısının iki yanından yükselen kıvrımlı ve dikenli dallardan çıkan güller, kapının üstünü tamamen dolduracak yoğunlukla yerleştirilmişlerdir. Bu güllerin biçimleri, Vlora Han’ın üst katlarında kullanılmış olanlara çok benzer. Aslan Fresco Han’ın kırbaç motifleri ve geometrik biçimlerle süslü balkon ve teras korkulukları da Art Nouveau üslubundadır. İnşa kitabelerinin bulunduğu geniş cephedeki dekoratif unsurlar ise, dalgalı ve düz çizgilerden oluşan silmelerle sınırlıdır.

Sonuncu örneğimiz, Vasıf Çınar Caddesi ile Fincancılar Caddesi’nin kesiştiği noktada konumlanır. Yapının özgün adı şimdiye kadar yapılan çalışmalarda tespit edilememiştir. Üç cepheli bir köşe yapı olan hanın inşa tarihi bilinmemekle birlikte, 1904 tarihli Goad Haritaları’nda bulunmaması, bu tarihten sonra inşa edildiğini gösterir. Komşusu Aslan Fresco Han ile yakın zamanlarda inşa edilmiş olması muhtemeldir. Her üç cephede de üçüncü ve dördüncü katların pencere aralarına gül ve yaprak motifleri, üçüncü kat pencere üstlerindeki birbirine dolanan kurdeleleri andıran motifler ve geometrik düzenlemeler yerleştirilmiştir. Köşe cephedeki çıkmayı taşıyan konsol ise kırbaç motifleri, stilize dallar ve yapraklardan oluşan zengin bir kompozisyona sahiptir.

Yazının başında da belirttiğimiz gibi, Art Nouveau İstanbul’da en yoğun olarak konut mimarisinde uygulanmıştır. Beyoğlu, Şişli, Kadıköy, Boğaz semtleri ve Büyükaada’da hâlen çok sayıda Art Nouveau üslubunda apartman, köşk ve yalı görmek mümkündür. Sirkeci ve Mercan’daki iş hanları ise üslubun İstanbul’da ticaret yapılarına uygulanışını örneklemeleri bakımından önemlidir. Vasıf Çınar Caddesi ile Fincancılar Caddesi’nin kesiştiği noktada bulunan han günümüzde bakımlı bir durumdadır. Öte yandan, Vlora Han ve Aslan Fresco Han maalesef restorasyona muhtaç hâldedir. İstanbul’un kıymetli iki Art Nouveau eserinin ileriki yıllara korunarak ve özgün özelliklerini kaybetmeden taşınabilmeleri dileğiyle... ▀

⁵ Diana Barillari ve Ezio Godoli, *İstanbul 1900: Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 139.

⁶ Said Naum Duhanî, Mösyö Fresko’yu, Asmalımescit’teki Fresko Pasajı’nın sahibi ve 2. Abdülhamid devri Bahriye Nazırlarından birinin bankeri olarak tanıtır. Said N. Duhanî, *Eski İnsanlar Eski Evler: 19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu’nun Sosyal Topoğrafyası*, çev. Ahmet Parman, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul 1984), s. 33.

LEO LUNATIC

**NEDEN KIZDIĞINI
ÖĞRENİNCE
GÜLÜMSEMESİNİN ÇOK ZOR
OLDUĞUNU ANLADIĞIM,
İSTANBUL'UN BİRÇOK
SOKAĞINDA KARŞIMIZA
ÇIKABİLECEK PANDANIN
TASARIMCISI, THE
GUARDIAN OKUYUCULARI
TARAFINDAN DÜNYANIN
EN İYİ 15 GRAFİTİ
SANATÇISINDAN BİRİ
SEÇİLEN: LEO LUNATIC.
EMİNÖNÜ-GALATA ARASI
İZ BIRAKTIĞI DUVARLARI
GEZERKEN SOKAK SANATI
HAKKINDA TÜM MERAK
ETTİKLERİMİZİ LEO'YLA
KONUŞTUK.**

PELİN AVCI

Nerede büyüdüün, grafitiye nasıl başladın?

Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde doğdum. Orada konsoloslukta Türk okulunda okuyordum. Lise döneminde Türkiye'ye kesin dönüş yaptık. Tabii yeni geldiğimiz için fazla arkadaşım yoktu. Ben de resim yapmayı seviyordum. Vaktimin büyük bir kısmını resim yaparak geçiriyordum. Grafitiye 11-12 yaşında izlediğim bir filmin etkisinde kalarak başladım. Street Meet filminde sokak sanatçıları görmüştüm. İnsanların kâğıt dışında farklı bir zemin kullanmaları ilgimi çekmişti. Trenlere, duvarlara, yakalanması zor olan yerlere resim yapıyorlardı. Onlardan çok etkilendim ve ben de başladım.

Ailen nasıl karşıladı? Sanatla ilgilenmene sevinmişlerdir, fakat bu işin sokakta olmasına tepkileri ne oldu?

Epey bir zorluk çektim. Ağabeylerim çalışıp eve gelirlerdi. Normalde akşam yedi dedin mi herkes evde olurdu. Ben herkesten sonra eve gelirdim. Başta karşı çıktılar. Spreylerimi ve kalemlerimi

saklamaya çalıştılar. Ben de okul harçlıklarım ile kendimi bir süre idare ettim, bu tutkumu herkesten gizleyerek sürdürdüm.

Gizlilik bu sanatın bir parçası mı?

Evet, kesinlikle. O an yaşadığım adrenalin bu işin olmazsa olmazı. O zamanlar çok zordu. Sağ ve sol olayları hâlâ sürmekteydi. Yaşım küçük olduğu için sağ sol meselelerinden anlamıyordum. Yaptığım işin grafiti olduğunu biliyordum, ancak nasıl yapıldığını bilmiyordum. Sokakta duvarlarını boyadığım insanların, esnafın tepki gösterdiği çok oldu. Aslında sokakta her yerde bir tasarım görüyoruz. Billboard da bence bir grafiti. Onlar da bir duyuru veya reklam için sokakları kullanıyorlar. Sokak sanatçıları da aynı görünürlük derdini taşıyor. Benim amacım boyamak, sokağı renklendirmekti. Duvarlara kendimden bir iz bırakmaktı. Elimden geldiğince buna devam ediyordum. İz bırakmayı seviyorum.

“GRAFİTİYE 11-12 YAŞLARIMDA İZLEDİĞİM BİR FİLMİN ETKİSİNDE KALARAK BAŞLADIM. O FİLMDE SOKAK SANATÇILARI VARDI. KÂĞIT DIŞINDA FARKLI BİR ZEMİN KULLANMALARI BANA İLGİNÇ GELDİ.”

Fatih Belediye Başkanı M. Ergün Turan, Zeyrek Akademi Grafiti Etkinliği'nde

Bu iş için hiç eğitim aldın mı?

Hiç eğitim almadım. Üniversiteye de devam etmedim. Ama üniversitede ders vermeme bile istediler.

Peki ne yaptın?

Ders veremem dedim. Bunun bir dersi yok, sokakta öğreniyorsun çünkü. Kendin yapabilirsin. Kendi stilini kendin oluşturabilirsin. Bu işin kendine ait, özgür bir ruhu var. O ruha sahip değilsen eğitim bir şey ifade etmez.

Yaklaşık 20 yıldır bu sanatı devam ettiriyorsun. İlk zamanlar ile şimdiki zaman arasında nasıl bir fark var? Diğer sokak sanatçıları ile ilişkileriniz nasıl?

İlk zamanlar daha tutucuyduk. Küçük bir kitle vardı. Bazıları grafitinin zorluklarına dayanamadı. Bir de okullu sanatçılar vardı. Daha çok Kadıköy tarafında. Onlar grafitinin sanat olduğunu kabul etmiyorlardı. Çünkü

literatürde yeri yoktu. Daha sonra literatüre girince kabul ettiler. Sokaktaki insanların ilgisi artınca bu işi zorluklarından dolayı bırakanlar tekrar yapmaya başladı. Yani popüler olduktan sonra, hatta bu işten para kazanacaklarını anladıktan sonra grafitiye kıymet verdiler. Bu durumdan dolayı sokağın içinden gelenler diğerlerini pek ciddiye alamıyor. Ben hep sokaktaydım, hep sokakta olmayı tercih ettim. Açıkçası bu muhabbetler çok da umurumda değildi. Popüler olmak gibi bir kaygım da hiç olmadı.

Yaptığın grafitinin üstünün boyanmış olduğunu görünce ne hissediyordun?

Bu olası bir şey. Herhangi bir sanatçının tablosunun yırtılması veya satılması gibi. İşte bir sanatçının tablosunu alıyorlar ve bir eve koyuyorlar ya da bir depoya kaldırıyorlar. Ben öyle düşünüyorum. Benim işim de kapanabilir. Sokakta bu devamlı olabilir. Oraya bina yapılabilir ya da bina yıkılabilir. Normal bir durum.

Kızgın Panda ne zaman ortaya çıktı?

Kızgın Panda 2013'te ortaya çıktı. O zamanlar panda haberleri çok çıkıyordu. Nesillerinin tükenmesinde insanların sebep

olduğu birçok etken vardı. Çevre kirliliği gibi... Ben de bir karakter yapacaksam bu panda olmalı diye düşündüm. Pandalar çok sevimli. Ancak bize, yani insanoğluna çok kızgın olmalıydılar. İnsanlar sadece pandaların nesillerinin tükenmesine kayıtsız değil, birçok konuda bilinçsiz ve zarar verici. Çevre kirliliğine, orman yangınlarına, küresel ısınmaya... Yani birçok sebebi var kızgınlığının. O yüzden yüzü hiç gülmeyecek gibi. Bu dünyada mutlu olamayacağız, bunu biliyorum, bunun farkındayım o yüzden sanırım hep kızgın kalacak o panda.

İbrahim yerine neden Leo'yu tercih ettin?

Leo'yu tercih etmemin sebebi, akılda kalıcı ve az harfli olmasıydı. Bu önemli, çünkü çabucak yapıp kaçabilmeliydim. Çünkü sokakta yapılan bu işte oldukça kısıtlı bir süre vardır. Bu kısa sürede ne kadar güzel yapabilirsen o kadar iyidir. Leo'yu insanlar kanıksadı, bazen ailem bile bana Leo diye sesleniyor.

**“LEO'YU
TERCİH
ETMEMİN
SEBEBİ,
AKILDA
KALICI VE
AZ HARFLİ
OLMASIYDI.
BU İSMİ
İNSANLAR
KANIKSADI.
AİLEM BİLE
BAZEN BANA
LEO DİYE
SESLENİYOR.”**

Grafiti yapacağın yeri öncesinde gidip tespit ediyor musun?

Genelde doğaçlama oluyor. O an orada ne hissediyorsam o yani. Daha önceden tasarlayarak gittiğim bir yer yok. Ama Panda öyle değil. Panda'yı direkt çiziyorum, tasarlıyorum ona göre buluyorum yeri. Leo'yu yaptığım zaman elimdeki imkânlarla göre, tamamen o an elimde ne renk varsa, o an orada hissettiğim şeyi duvara yansıtıyorum.

İstanbul'da iz bırakmadığın bir semt var mıdır?

1-2 semt falan vardır.

Yüksek Kaldırım'dan Eminönü'ne uzanan bir grafiti hikâyesi var. Biraz bahseder misin?

İlk olarak Yüksek Kaldırım'ı boyamaya başladık. Beyoğlu'nda Galata, Galata'dan Karaköy, Karaköy'den Eminönü'ne kadar boyaya boyaya geldik. Bizim yanımızda ağabeylerimiz vardı. Onlar da yol gösteriyordu. Tekinsiz yerleri de boyadık. Şu an insanlar biraz da bu sayede o sokaklarda rahat gezebiliyor. Biz Karaköy'ü renklendirdiğimizde civarda bir tane kafe yoktu. İnsanlar gelip fotoğraf çekitmeye başlayınca orası turistik hâle geldi. Karaköy'ün Karaköy olmasında grafitinin önemi çoktur. İnsanlar renkten korkmuyor. O yüzden güven duygusunu pekiştirmek için sokakları renklendirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Fatih Belediye Başkanı M. Ergün Turan, geleceğin grafiti sanatçılarıyla birlikte

Hangi ülkelerin duvarlarında senin imzanla karşılaşabiliriz?

Brezilya, Almanya, Rusya, Suudi Arabistan, Hollanda, İspanya, ABD ve Portekiz... Unuttuklarım olabilir.

Suudi Arabistan'a 2017'de gittiğinde yaptığın grafitinin bir anlamı var mı senin için?

Tabii ki. Suudi Arabistan'da kaldığımız zamanlar küçüktüm. Grafitiye yeni başlamıştım, küçük olduğum için de sokağa çıkamazdım. Uzun zaman sonra doğduğum şehre tekrar gittiğimizde duvar boyarken ağabeyim de benimle geldi. Başladığımda hiç destek olmayan ağabeyimin o gün yanımdaydı. Bu duygu benim için paha biçilemez. Doğduğum şehre bir iz bırakmaktan çok mutluyum.

Dünyanın en iyi 15 grafiti sanatçısı arasına girdikten sonra, bu durum işini nasıl etkiledi? Artıları ve eksileri neler?

Artıları şöyle; birçok kişi tanıdı beni. Türkiye'deki dergilere, gazetelere manşet oldu. İşlerim çok kişi tarafından bilindi. Ama bir taraftan da bu diğer sanatçıların pek hoşuna gitmedi. Kıskançlıklar oldu. Kendi kendime de “evet, en iyi 15 arasına girdin ama -ee?” dedim. Güzel fakat geçici. Asıl gaye sürekli daha iyisini üretebilmek.

Dünyada örnek aldığın grafiticiler var mı?

Dünyada örnek aldığım Amok var. O Almanya'da en iyi grafiticilerden biri. Almanya'ya grafiti tarzını öğreten kişi bir Türk. Amok ağabeyi çok seviyorum.

Peki şimdiki hayalin ne?

Hayallerimin çoğunu gerçekleştirdim diyebilirim. Şu anki hayalim yeni hayalimin olması.

En çok tercih ettiğin renkler?

Siyah ve beyaz.

Grafiti dışında ilgilendiğin özel bir şeyler var mı?

Klasik araba koleksiyonum var. Bir de koleksiyon amacıyla eski spreyleri topluyorum.

Sergilerin de yapıldı. Bu, senin görünürlüğün için artı bir durum. Çünkü insanlar sokakta denk gelmedikleri takdirde eserlerini görme şansına sahip değiller. Ama yine de sokaktan galeriye geçmek yaptığın işin ruhuna aykırı değil mi sence?

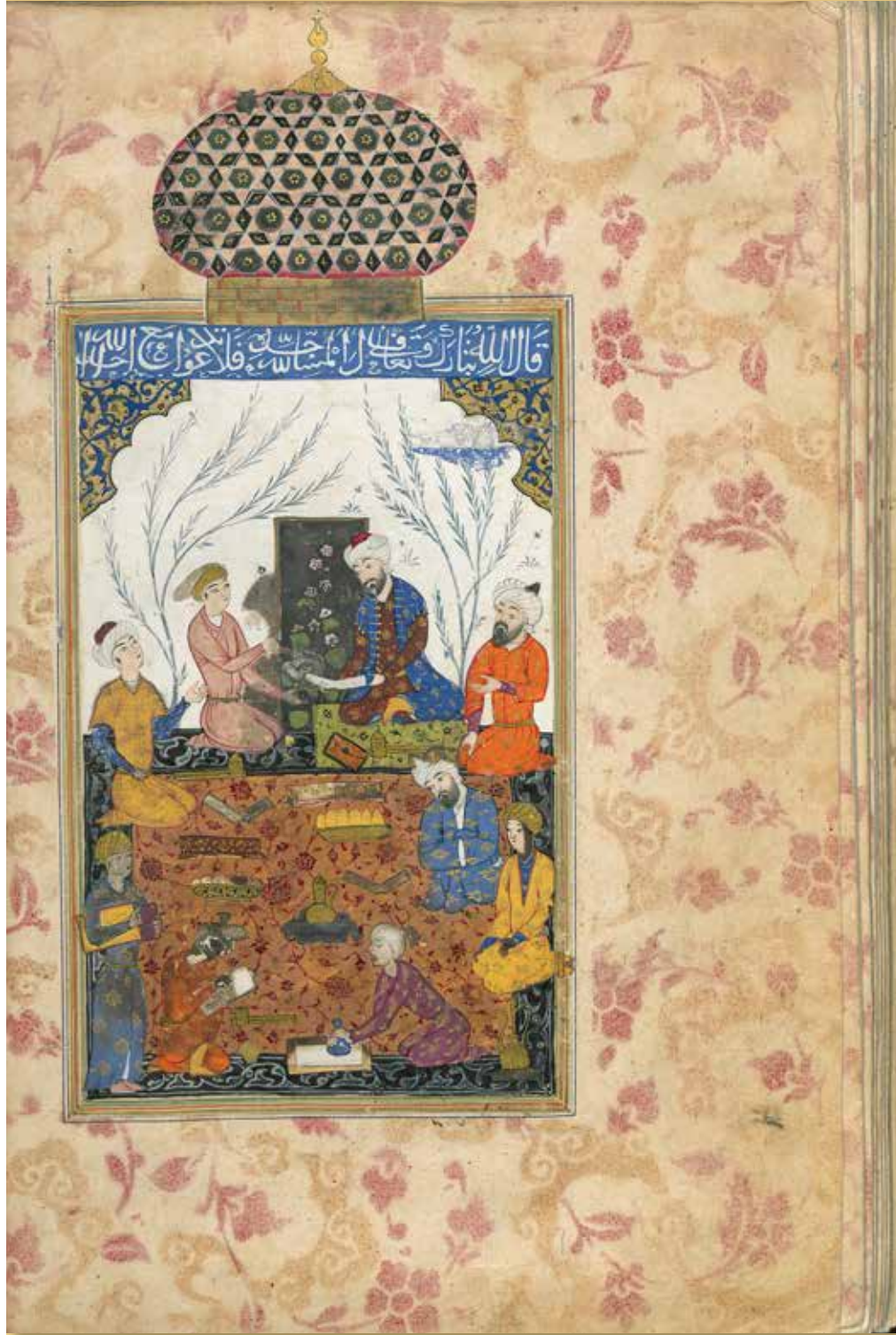
Evet, aykırı ama bu eserlere sahip olmak isteyen insanlar da var. Aslında ben de bir çelişki içindeyim. Sokakta kalması tabii ki benim açımdan daha iyi, ancak sizin dediğiniz gibi bir durum da var. Böyle olması da üzücü aslında. Dolayısıyla beni çelişkide bırakan bir muamma bu.

Sosyal sorumluluk projelerini hiç katıldın mı?

Evet, Mardin'de bir okul boyadım mesela. Sonra Suriyeli çocuklar için burada Fatih'te bir meydanda İHH ile birlikte savaş çocukları için resim yaptık. Yine, Dünya Su Günü münasebetiyle Gazze için bir etkinlik gerçekleştirdik. ▲

**YAZILI METİNLERİN
KAYDEDİLDİĞİ
MECRALAR TARİH
BOYUNCA DEĞİŞİM
GÖSTERMİŞTİR.
KİL TABLETLER,
PAPİRÜSLER,
HAYVAN DERİLERİ,
PARŞÖMENLER, İPEK
GİBİ KUMAŞLAR
DERKEN BUGÜN
KÂĞIT, SÖZÜ YAZIYA
DÖNÜŞTÜRMEK İÇİN
HÂLÂ EN ÇOK TERCİH
EDİLEN MEDYUMDUR.
MATBAANIN İCADINA
KADAR ELLE ÜRETİLEN
KİTAPLAR, KÜLTÜR
HAYATIMIZIN ÖNEMLİ
UNSURLARINDAN
SAHAFLARIN DA ANA
SERMAYESİDİR. HER
BİRİ ZANAATKÂR-
SANATKÂR İŞ
BİRLİĞİNİN ÖZGÜN
ÜRÜNLERİ OLAN
YAZMA ESERLERİN
HAZIRLANMA
SÜREÇLERİNE İLİŞKİN
AZ SAYIDA GÖRSEL
MALZEME GÜNÜMÜZE
ULAŞMIŞTIR.**

Görsel 1: Medrese ortamında eğitim ve üretim, Nîşâbü'rî, *Kısas-ı Enbiyâ*, tarihsiz (muhtemelen 16. yüzyılın son çeyreği), TSMK H. 1228, y. 167b.

Sahafların Hazinesi EL YAZMALARI NASIL HAZIRLANIRDI?

ASLIHAN ERKMEN¹

“Tasvir Okumaları” köşesinde şimdiye kadar tanıtılan ve bundan sonra tanıtılacak olan resimler, Türk-İslam coğrafyasında üretilen kitapların eşlikçisi olan minyatürlerdir. Günümüze ulaşan musavver (resimli) el yazmalarındaki tasvirlerde, eserlerin konularının çeşitliliğiyle yarışacak kadar geniş yelpazede temalar, mekânlar, portreler bulunur. Söz konusu resimler hem içinde üretildikleri kültürün üslubunu ve imgelerini içerir hem de dönemin âdetleri, giyim-kuşamı, mekân tefrişatı, araç-gereçleri, vb. konulara ilişkin verileri günümüze taşır.

Birer maddi kültür ögesi olan ve sanat eseri niteliği taşıyan el

yazma kitaplar kâğıt, mürekkep, cilt, boya gibi temel malzemeler bağlamında da zanaat üretimleridir. Kitabın metninin hazırlanmasından, sanatlı bir emtia olarak ortaya çıkmasına kadar geçen süreçte kâtip (hattat, yazar), müzehhip (tezhipleri, bezemeleri yapan kişi), mücellit (ciltçi), nakkaş (ressam) gibi sanatkarlar ile âhârcı², mühreci, cetvelkeş, altın hazırlayıcısı gibi zanaatkarlar esere emek verirler. Kitaplar kadar “Albüm” olarak bilinen, çeşitli hat, tezhip, tasvir örnekleri içeren *murakka*’lar da aynı süreçlerden geçerek üretilir ve okuyucuya ulaşır. Sayıca az olmakla birlikte, bazı eserlerde kütüphanelerin; ellerinde kitap tutan âlim, şeyh, müderris gibi eğitilmiş kişilerin; rahle, yazı masası, hokka,

divit gibi okuma-yazma ile ilgili araçlar ile mobilyaların yanı sıra kitap üretiminin aşamaları ve kitapla ilişkili sanatkar ve zanaatkarların betimlerine de rastlanır.

Kitabhâne, *nakkaşhâne* gibi mekânlarda, medresede veya bir mecliste gösterilen el yazma üretim süreçlerinin görsele yansıdığı örneklerden biri Nîşâbü'rî’nin (ölm. 11. yüzyılın sonu) yazdığı *Kısas-ı Enbiyâ*’da (Peygamber Hikayeleri) bulunan betimdir (**Görsel 1**). Peygamber tarihlerinin en popüler örneklerinden olan ve çok sayıda resimli nüshası hazırlanan *Kısas-ı Enbiyâ*, Hz. Adem’den başlayarak, Hz. Muhammed’e kadar olan peygamberlerle ilgili bilgiler aktarır. Arap, Fars, Türk dünyasında çeşitli

¹ Doç. Dr., Sanat Tarihçisi, İstanbul Teknik Üniversitesi, erkmena@itu.edu.tr

² Âhâr: Kâğıt yüzeyine sürülen, genellikle yumurta akı ve nişastadan oluşan özel karışıma âhâr, bunu uygulayan kişiye âhârcı denir. Malzeme kâğıda parlaklık ve düzgünlük verir. Kalemın kolay hareket etmesini sağlar, boyanın/mürekkebin dağılmasını önler.

yazarlarca tekrar tekrar kaleme alınan türün Nîşâbü'rî'nin yazdığı versiyonunda ilk dört İslam halifesinin siyasi faaliyetlerine de yer verilir. Farsça yazılan bu eser bu türün gelişmiş bir örneği kabul edilir.

Kısas-ı Enbiyâ'nın sonunda, çift sayfa kapanış tasviri olarak tasarlanan ve epeyce yıpranmış, kimi yerlerinde boya dökülmeleri ve silintiler olan betimin sağ sayfasında, muhtemelen bir medresedeki ilim ortamı gösterilir. Burada çini kaplı soğan kubbeli, medresenin dershanesi olabilecek bir iç mekân tasvir edilmiştir. Tasvirin merkezinde, pencerenin yanında oturmuş, elinde bir sayfa tutan sakallı bir adam ve karşısında iki delikanlı bulunur. Adamın arkasında ve altında ise iki sakallı figür daha vardır. Ortamdaki diğer tüm figürlerin genç olmasından dolayı sakallı kişiler medresenin hocaları, kalanlar da öğrencileri olarak yorumlanabilir.

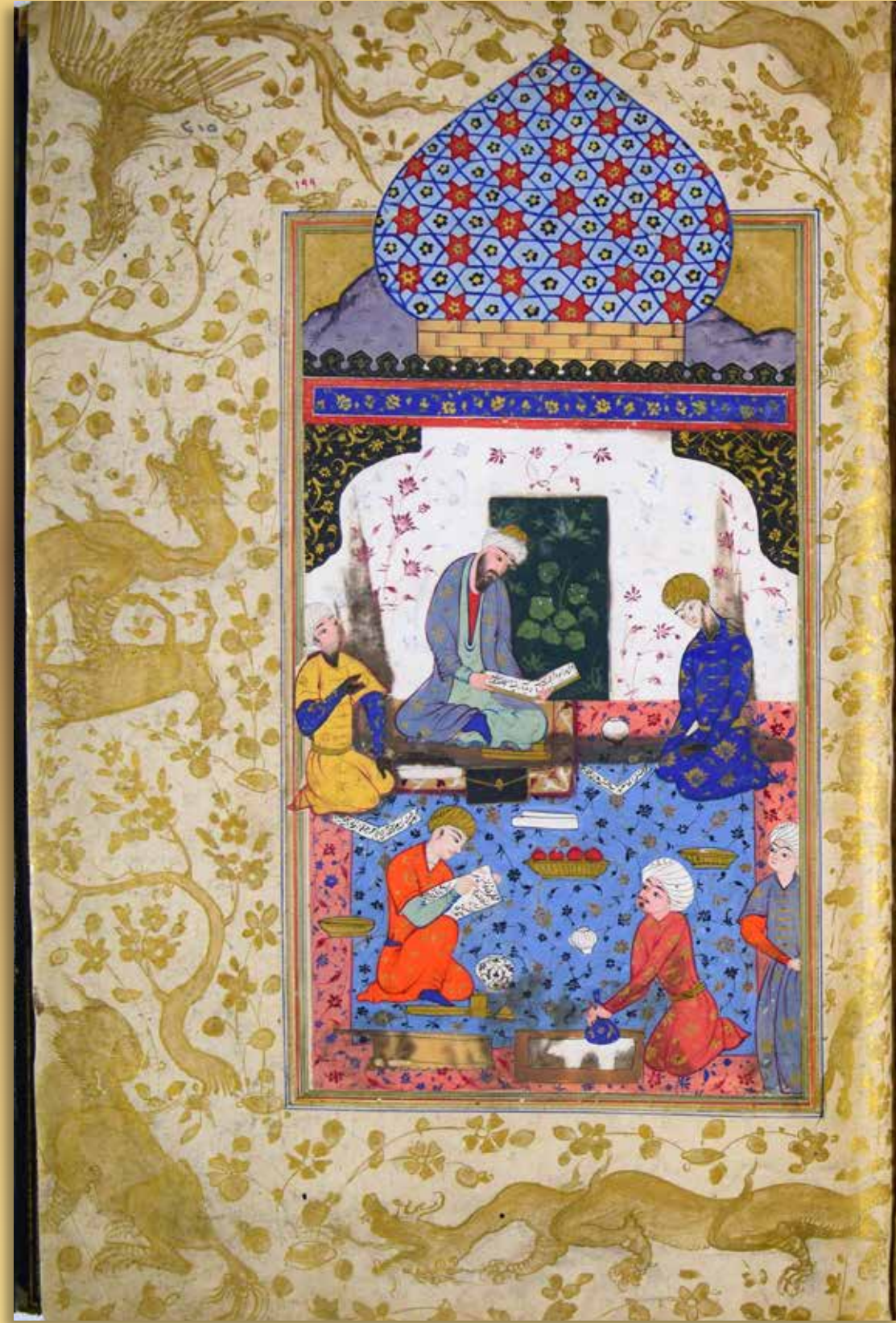
Tasvirin alt kısmında, elindeki cam mühre³ ile kâğıt yüzeyini mühreleyen bir genç; onun karşısında yanında hokkası ve divit olduğu halde, dizine dayadığı bir desteğin üzerindeki kâğıda yazı yazan kâtip; kâtibin arkasında, kolunun altında renkli ciltler tutan bir başka genç dikkati çeker. Sayfanın genel kompozisyonu içinde kişilerin önlerinde açılmış cüzler, merkezdeki sakallı figürün yanında ciltli bir kitap, hokka ve divit, mekânın işlevi ile uyumlu diğer nesnelerdir. Bu tasvir el yazma üretimine ilişkin günümüze ulaşan kaynakların aktardıklarını görsel imgeye dönüştürmesiyle dikkat çekici bir referanstır. Bir yandan eğitim yapılan ortamda eğitim için gereken malzemenin üretimi de sürdürülmektedir.

Geçmişte yazma eser üretimi sadece özgün te'liflerden oluşmuyordu. Önemli metinler de medrese öğrencileri veya kitaba ilgi duyan entelektüeller tarafından kopyalanarak (istinsah edilerek) çoğaltılıyordu. Hatta bu faaliyet medreselerin müfredatlarının bir parçası olarak düzenli olarak yürütülüyordu. Tasvirdeki yazı yazma ve kâğıt hazırlama işlemlerinin yaygın bir pratik olduğu, farklı eserlerde benzer ikonografinin tekrar etmesinden anlaşılr. Söz gelimi, 1540'lara tarihlendirilen *Şah Tahmasp Şahnâmesi*'deki, nakkaş Mir Seyid Ali imzalı medrese sahnesinde (Arthur M. Sackler Gallery, S1986.221); Molla Câmi'nin *Heft Evreng* adlı eserinin 1571 tarihli nüshasının ketebe sayfasında (TSMK H. 1483, y. 37b); yine Topkapı Sarayı'nda bulunan, ele alınan tasvirle çağdaş bir *Kısasü'l-Enbiyâ* nüshasının kapanış tasvirinde (TSMK H. 1227, y. 205a) kâtip ve karşısında kâğıt mühreleyen kişi betimlenir. Diğer *Kısasü'l-Enbiyâ*'daki tasvir, ortamdaki figürlerin sayıca azlığı, kâğıtların üzerinde yazıların olması gibi bazı farklılıklar dışında aynı kompozisyon şemasına sahiptir (**Görsel 2**).

Elbette Safevî dünyası dışında Hindistan'da ve Osmanlı coğrafyasında da kitap üretim süreçlerini, aletleri, ekip üyelerini görselleştiren tasvirler bulunuyordu. Bâbürlü hükümdarı Cihângîr'in (s. 1605-1627) hazinesinden çıkan ve *Cihângîr Albümü* diye anılan eserin tasvirlerinin derkenarlarında kâğıt hazırlayan, mühreleyen, murakka' yapan ve ciltle uğraşan zanaatkârlar (Staatsbibliothek zu Berlin, Libri picturati A 117, y. 1b, 13b, 18a) görülür. Seyyid Lokmân (1601'de sağ) ve Nakkaş Osman işbirliğinin ürünü olan *Şehnâme-i Selim Hân* adlı eserle ilgili toplantının görsel kaydı

da hem eserin II. Selim'e (s. 1566-1574) sunulan nüshasında (TSMK, A. 3595, y. 9a) hem de müsveddesinde (Londra British Library, Ms. Or. 7043, y. 7b.) kendine yer bulur.

Bugün müzeler ve kütüphanelerde korunan, sahaflarca ticareti yapılan el yazmaları, üstat sanatkârlar ve usta zanaatkârlar tarafından yapılmış olsun veya olmasın benzer süreçlerden geçen ve güncel ifadeyle bir "takım çalışması" içinde hazırlanan özel eserlerdir. Yüzyıllar boyunca özenle korunan ve üzerinde çok kişinin emeği olan bu değerleri geleceğe taşımak da herkesin görevi olmalıdır. ▲

Görsel 2: Medrese ortamında eğitim ve üretim, Nîşâbü'rî, *Kısas-ı Enbiyâ*, tarihsiz (muhtemelen 16. yüzyılın son çeyreği), TSMK H. 1227, y. 205a.

³Mühre: Kâğıt, kumaş gibi yüzeyleri düzeltmeye yarayan yuvarlakça veya yumurta biçimindeki araç. Cam, boncuk, kemik, akik, yeşim gibi malzemelerden yapılır.

Seçilmiş Kaynakça:
And, Metin, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008)
Çağman, Filiz ve Tanındı, Zeren, *Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri* (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1979).
Erünsal, İsmail E, *Osmanlılarda Sahaflık ve Sahaflar*. (İstanbul: Timaş, 2013).
Milstein, Rachel, Karin Rührdanz ve Barbara Schmidt, *Stories of the Prophets. Illustrated Manuscripts of Qisas al-Anbiyâ* (Mazda Publishers, 1999).
Özönder, Hasan, *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü*. (Konya: 2003).
Şahin, M. Süreyya, "Kısas-ı Enbiyâ," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002), c. 25, ss. 494-495.

ŞEHRE YAKIŞAN BİR MEKÂN

TOPKAPI KALEİÇİ MEYDANI

◆ ESRA GENÇAY

MEYDANLAR, TARİH BOYUNCA EKONOMİK VE KÜLTÜREL FAALİYETLERİN YÜRÜTÜLDÜĞÜ, İNSANLARIN SOSYALLEŞTİĞİ, BULUNDUĞU YERİN RUHUNU, DEĞERLERİNİ YANSITAN KAMUSAL MEKÂNLAR OLMUŞLARDIR. YILLAR İÇİNDE TOPLUMUN İHTİYAÇLARINA VE KENTİN DOKUSUNA UYGUN OLARAK DEĞİŞİP ŞEKİLLENEREK, ZAMANIN AKIŞINA AYAK UYDURMAYI BAŞARABİLEN MEYDANLAR, YAŞAYAN MEKÂNLAR OLARAK VARLIKLARINI SÜRDÜRÜYOR. ANCAK TARİHTE BÜYÜK ÖNEM TAŞIMALARINA RAĞMEN GÜNÜMÜZDE ÇARPIK KENTLEŞMENİN BİR SONUCU OLARAK MEYDAN OLMA İŞLEVİNİ YİTİRMİŞ BİRÇOK MEKÂN MEVCUT. İÇLERİNDE BİRİ VAR Kİ, TARİHİN AKIŞINI DEĞİŞTİREN BİR ZAFERE, İSTANBUL'UN FETHİ'NE TANIKLIK ETMİŞTİR. EVET, GEÇMİŞTE ŞEHRİN EN İŞLEK GEÇİŞ NOKTALARINDAN BİRİ OLARAK KULLANILAN TOPKAPI KALEİÇİ MEYDANI'NDAN BAHSEDİYORUZ.

**"ÖNCELİĞİMİZ
TARİHİ İZLERİ
BELİRGİNLEŞTİR-
DİKTEN SONRA
YEŞİL BİR MEYDAN
OLUŞTURMAK
YÖNÜNDEYDİ.
MEYDANI TASAR-
LARKEN FATİH
BELEDİYESİ'NİN
KARA SURLARI
MİLLET BAHÇESİ
PROJESİ'YLE EN-
TEGRE OLMASINI
PLANLADIK."**

Topkapı Kaleiçi Meydanı, UNESCO'nun Dünya Miras Listesi'ndeki "Kara Surları Koruma Alanı" bölgesinde ve günümüzde İETT peronu ve depolama alanı olarak kullanılıyor. Fatih Belediyesi tarafından burada başlatılan geniş kapsamlı kamulaştırma çalışmasıyla, söz konusu bölgenin güvenli hâle getirilerek kentsel zenginliğinin ortaya çıkarılması ve yeşil alanların çoğaltılması amaçlanıyor. Bu kapsamda meydanın tarihî ve kültürel değerinin ortaya çıkarılmasını hedefleyen bir kentsel tasarım yarışması da düzenlendi.

"AMACIMIZ KENTE ÇAĞDAŞ BİR MEYDAN KAZANDIRMAK"
Yarışmanın jüri başkanlığını üstlenen Prof. Dr. Zekiye Yenen, bu yarışmayla birlikte, kente çağdaş anlamda bir meydan kazandırmayı amaçladıklarını ifade ediyor:

Yarışmanın hazırlık çalışmaları esnasında yapılan tüm toplantılarda hedef, alanın ve yakın çevresinin kalkındırılması, kamusal kullanım değerinin yükseltilmesi, böylelikle sosyal yapıda olumlu dönüşümün yolunun açılması olarak belirlenmiştir. Meydanın kentsel bütünlük içinde ele alınması gereği yarışmayı benzerlerinden

ayıran önemli özelliklerdendir. Yarışmanın bir özelliği de yarışmacılara incelenmesi ve dikkate alınması beklenen kapsamlı doküman verilmesidir. Böylelikle, yarışmanın uygulama aşaması ile proje alanındaki ve yakın çevresindeki Kara Surlarının, anıt eserlerin ve sivil mimarlık örneklerinin görünürlüğünü sağlamak, ziyaretçilerle buluşturmak, kentin kentsel donatı ihtiyacını karşılamak yolunda sağlam bir adım atılmasının mümkün olabileceğine inanılmıştır.

Yirmi projenin değerlendirmeye alındığı yarışmada mimar Batu Kepekçioğlu ve ekibi birinci olurken, mimar Ozan Yalçın ve ekibi ikincilik, peyzaj mimarı Emre Kul ve ekibi ise üçüncülük ödülüne layık görüldü. Yarışmanın kazanımlarını daha iyi anlayabilmek adına ilk 3'e giren ekiplerin temsilcileriyle projelerini konuştuk.

Birincilik ödülünü alan ekibin temsilcisi Mimar Batu Kepekçioğlu'yla meydanın yanı başındaki Topkapı Kütüphanesi'nde buluştuk. Proje hazırlığından final aşamasına kadar kendileri açısından tüm süreçleri değerlendiren Kepekçioğlu, projeye yaklaşımlarını şöyle anlatıyor:

Ekiple yaptığımız işlerin çoğunda ya yeni bir bağlam üretiyoruz ya da var olan bağlamı okumaya çalışıyoruz. Bağlam mefhumunu mimari bir terim olarak düşünebilirsiniz. Bu bağlamı anlamaya, ona entegre olmaya çok özen gösteriyoruz. Topkapı Kaleiçi Meydanı'nın çok güçlü bir geçmişi var. Şu duvar mesela, 1500 yıllık bir yapı. Bir Mimar Sinan eseri olan Gazi Ahmed Paşa Camii burada. Bütün bunlar bölgenin önemine dair bize bir sürü ipucu veriyor zaten. Ama bizim açımızdan daha da önemli bir şey daha var: tarihî yarımada'nın sokak dokusu. Yangınlar yüzünden yok olmayan kısımlar haricinde bu sokak dokusu çok eskiye dayanıyor. Aslında tarihî değeri büyük sokakları kentin genetik kodu gibi düşünebiliriz. Bizim çıkış noktamız da bu genetik kodu okumak üzerineydi ve ilk işimiz haritaları incelemek oldu. Birçok harita inceledik farklı dönemlere dair. Bilimsel olan haritalar da vardı, minyatüre yaklaşan haritalar da... Nihayet kartografik anlamda geçerli olan ve bugünkü dokuyla örtüşen 1875 yılı haritası bizim asıl çıkış noktamız oldu. Bizce söz konusu alanın sorunu, işaret ettiğimiz dokunun bozulmasıyla alakalıydı. Dolayısıyla da biz ürettiğimiz projeye oradaki doku bozulmasını onarmaya çalıştık. Geleneksel kent dokusu kendiliğinden, organik gelişir ve geometrik olarak kolay disipline edilemez. 1950'lerde yapılmış peronları görüyorsunuz. O peronlar gelirken burada birden fazla yapı adası yıkılmış ve doku tamamen bozulmuş. Bu harita, o dokunun geçmişte nasıl olduğunu analiz edip o izlere oturacak bir tasarım çıkarmamıza yardımcı oldu.

**"TARİHLE İÇ İÇE
YEŞİL BİR MEYDAN TASARLADIK"**
Ciddi bir insan kaynağının ayrıldığı tasnif ve araştırma aşaması dâhil olmak üzere, yaklaşık üç ayda projeyi hazırladıklarını söyleyen Kepekçioğlu, şu sözlerle devam ediyor:

Projede ilk olarak tarihî dokusuyla örtüşmeyen unsurları ortadan kaldırmak istedik. Bunların başında İETT peronları geliyor. Onlardan kurtulmak ve açığa çıkan boşluğa da alanın kendi hafızasında olan geometrik parselizasyonu yerleştirmek... Bundan sonra işin yaratıcı kısmı başlıyor aslında. Biz mekânı daha çok yeşil öğelerle kurmaya çalıştık. Bunun sadece kozmetik değil ekolojik bağlamda faydaları var. Modern şehircilik anlayışında ve tasarımında sürdürülebilirlik, dayanıklılık gibi temalar önemlidir. Mavi yeşil sistemlerin, yağmur hasadının, ısı adası etkisini düşürmenin bu anlamda dayanıklılığı, sürdürülebilirliği arttırdığı düşünülmekte ve bu yönde uygulamalar yapılmaktadır. Bizim önceliğimiz de tarihî izleri belirginleştirdikten sonra yeşil bir meydan tasarlama yönündeydi. Bizim tasarımımız aynı zamanda Fatih Belediyesi'nin yaptığı Kara Surları Millet Bahçesi Projesi'yle entegre bir iş. Öncelikle tarihî yarımada'nın her metrekaresinin büyük bir hassasiyetle

“YARIŞMALARIN ETKİLİ VE DOĞRU BİR YOL OLDUĞUNA İNANIYORUZ”

Ozan Yalçın ve Bulut Bora'nın ortak temsilciliğiyle ikincilik ödülüne layık görülen projede Ozan Yalçın, tarihî açıdan büyük öneme sahip bir alanda yarışma düzenlenmesinin kendileri için hem sevindirici hem de heyecan verici olduğunu ifade ederek şunları söylüyor: Öncelikle ifade edeyim, yarışmaların, mimarlık yapma biçimi olarak etkili ve doğru bir yol olduğuna inanıyoruz. Projemizde ana yaklaşımımız; tarihî katmanları ortaya çıkarma, tanımlı ve erişilebilir bir kamusal alan oluşturmaya dayanmakta. Bu nedenle hazırladığımız meydan tasarımıyla; mevcut tarihî yapıların kendi aralarındaki ilişkiyi korumayı, sürekliliği sağlamayı ve alan içerisindeki tarihî yapıları ön plana çıkarmayı amaçladık. Bu doğrultuda tarihî aksla tanımlanan meydanı çeşitli etkinliklere izin verebilecek şekilde tasarladık.

"YARIŞMALARIN, MİMARLIK YAPMA BİÇİMİ OLARAK ETKİLİ, DOĞRU BİR YOL OLDUĞUNA İNANIYORUZ. YAKLAŞIMIMIZIN ÇERÇEVESİNİ TARİHÎ KATMANLARI ORTAYA ÇIKARTARAK TANIMLI, ERİŞİLEBİLİR BİR KAMUSAL ALAN OLUŞTURMA FİKRİ BELİRLEDİ."

tasarlanması, değerlendirilmesi yönünde bir tarih ve şehir bilincinin geri kazandırılmasına hizmet etmek istedik. İkinci olarak projemizin Fatih özelinde kentsel tasarımın nasıl olabileceği, korumanın hangi ölçeklerde, hangi bağlamda yapılabileceği gibi konularda kültürel ve ekolojik hassasiyet bağlamında bir örnek teşkil edebileceğini düşünüyorum. Genelde kentlere yapılan tasarım müdahalelerinde daha çok fotojenik ve heykelsi yapılar öne çıkarılmak istenir. İçinde bulunduğumuz bölgenin böyle müdahalelere ihtiyacı yok, zaten kendi bünyesinde çok kıymetli anıtsal yapılar barındırıyor. Dolayısıyla burada tasarımın daha mütevazı olması; yani mevcut eserleri bir araya getirip ilişkilendirilmelerini sağlaması, onları öne çıkartması gerekir. Üçüncüsü ekolojik hassasiyet... Belirttiğim gibi ısı adası etkisi, yağmur suyu hasadı gibi unsurların lokal uygulamalarda etkili oldukları biliniyor. Bütün tarihî yarımadada uygulandığında çok daha etkili olacakları görülecektir.

"ALANIN TAŞIDIĞI TARİHÎ MİRASI ZEDELEMEEYCEK, AKSİNE KUVVETLENDİRECEK ÇÖZÜMLERE ODAKLANDIK. KORUMACI BİR YAKLAŞIMLA TARİHE SAYGIYI, DİĞER TARAFTAN TARİHE DOKUNABİLMİYİ, ONUNLA İÇ İÇE OLABİLMİYİ HEDEFLEDİK."

Ekibin diğer temsilcisi Bulut Bora, projenin hazırlık aşamasında çıkış noktalarını şöyle anlatıyor: Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları tarafından yüzyıllarca kullanılan geçiş aksının yok olması gerçeğinden yola çıktık. Bu durum bizi bu tarihî aksın tekrar açığa çıkarılması gerektiği düşüncesine yöneltti. Surun diğer tarafından alana geçtiğimizde bir boşluğa düştüğümüzü, güvenliği ve rotası olmayan bir yer ile karşılaştığımızı görünce bu fikir zihnimizde daha da netleşti. Aksı ve Topkapı'yı açığa çıkaracak yapısal unsurları düşünmeye başladık. Topkapı Parkı'ndaki yeşil dokuyu sur ve meydanla ilişkilendirmek için tarihî aksı tanımlayan ağaç sırası ile birleştirdik. Bu sayede aks ve onunla birlikte şekillenen meydan yeşil dokuyla birlikte kurgulanmış ve ağaç altı kullanım tanımlamış oldu.

“TARİHÎ MİRASI ZEDELEMEEYCEK ÇÖZÜMLERE ODAKLANDIK” Yarışmada üçüncülük ödülü kazanan ekibin temsilcisi peyzaj mimarı Emre Kul, projelerini hazırlarken odak noktalarını Kara Surlarının mevcut durumunu nasıl daha etkili hâle getirebilecekleri düşüncesinin oluşturduğunu belirtiyor: Tasarımda öne çıkartmak istediğimiz husus aslında alanın içerisinde bulunan ve bölgenin kimliğinin yansıması olan surların önüne geçmemekti. Projemizin üçüncü boyutunda alanın taşıdığı tarihî mirası zedelemeyecek, aksine kuvvetlendirecek çözümlere odaklandık. Korumacı bir yaklaşımla tarihe saygıyı, diğer taraftan tarihe dokunabilmeyi, onunla iç içe olabilmeyi hedefledik. Korumacı yaklaşımı sadece surlarla sınırlandırmadan mevcut yeşil alanı da içine alacak şekilde bir tasarım geliştirdik. Yani özetle; korumacı, mekânın belleğini geri planda bırakmayan ve tarihî koruma katmanının kültürel koruma katmanına dönüşümünü sağlayan bir proje ortaya koymayı amaçladık. ▲

NAMIDIĞER BİSİKLETÇİLER ÇARŞISI HAŞİM İŞCAN GEÇİDİ

◆ GÜLYAPRAK YALÇINDAĞ

KORNA VE ASFALT SESLERİNE BOĞULMUŞ RENKLİ
VİTRİNLERİN, ÇEŞİT ÇEŞİT BİSİKLETLERİN
YER ALDIĞI HAŞİM İŞCAN GEÇİDİ BİRÇOK ÇOCUĞUN
İLK BİSİKLETİNE KAVUŞTUĞU YERDİR.
BURASI YALNIZ ÇOCUKLAR İÇİN DEĞİL,
ÇOCUKLUKLARINDA İLK BİSİKLETLERİNİ
BURADAN ALAN ANNE BABALAR İÇİN DE
ÖZEL BİR ANLAM TAŞIR.

1963-1968 yılları arasında İstanbul Belediye Başkanı olarak görev yapan Haşim İşcan

Fatih ilçesinin temellerinin atıldığı, Osmanlı’da kurulan ilk semt olma özelliğini taşıyan Saraçhane, “Merkezi Atatürk Bulvarı ile Şehzadebaşı Caddesi’nin kesiştiği nokta olan; Bozdoğan Kemerı’nin çevresinde ve kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda Zeyrek ile Aksaray, doğu-batı doğrultusunda ise Şehzadebaşı ile Kızıtaşı arasında kalan semti teşkil etmektedir.” Bu semtin merkezi olarak tarif edilen, Atatürk Bulvarı ile Şehzadebaşı Caddesi’nin kesiştiği yerde, inşasına 2 Eylül 1964 tarihinde başlanan Saraçhanebaşı Geçidi, 28 Temmuz 1966 tarihinde hizmete açılır. Trafik yükünü azaltmak ve sürücülerin akaryakıttan tasarruf etmelerini sağlamak amacıyla dönemin İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan tarafından yaptırılan geçidin adı, 1968 yılında ölümünden sonra Haşim İşcan Geçidi olarak değiştirilir.

Geçit, Aksaray’la Unkapanı’nı alttan, Beyazıt ile Edirnekapi’yı üstten birbirine bağlar. 6 bin m²’lik kısmı geçide ayrılan bu saha toplam 1.500 m²’yi kaplamaktadır. Yayaların giriş çıkışı için toplam 8 girişi bulunan geçitte iki kat üzerine toplam 44 dükkân açılır. Başta restoran olarak kurgulanan bu dükkânlar, egzoz dumanı ve gürültü gibi dış etkenler sebebiyle restoran

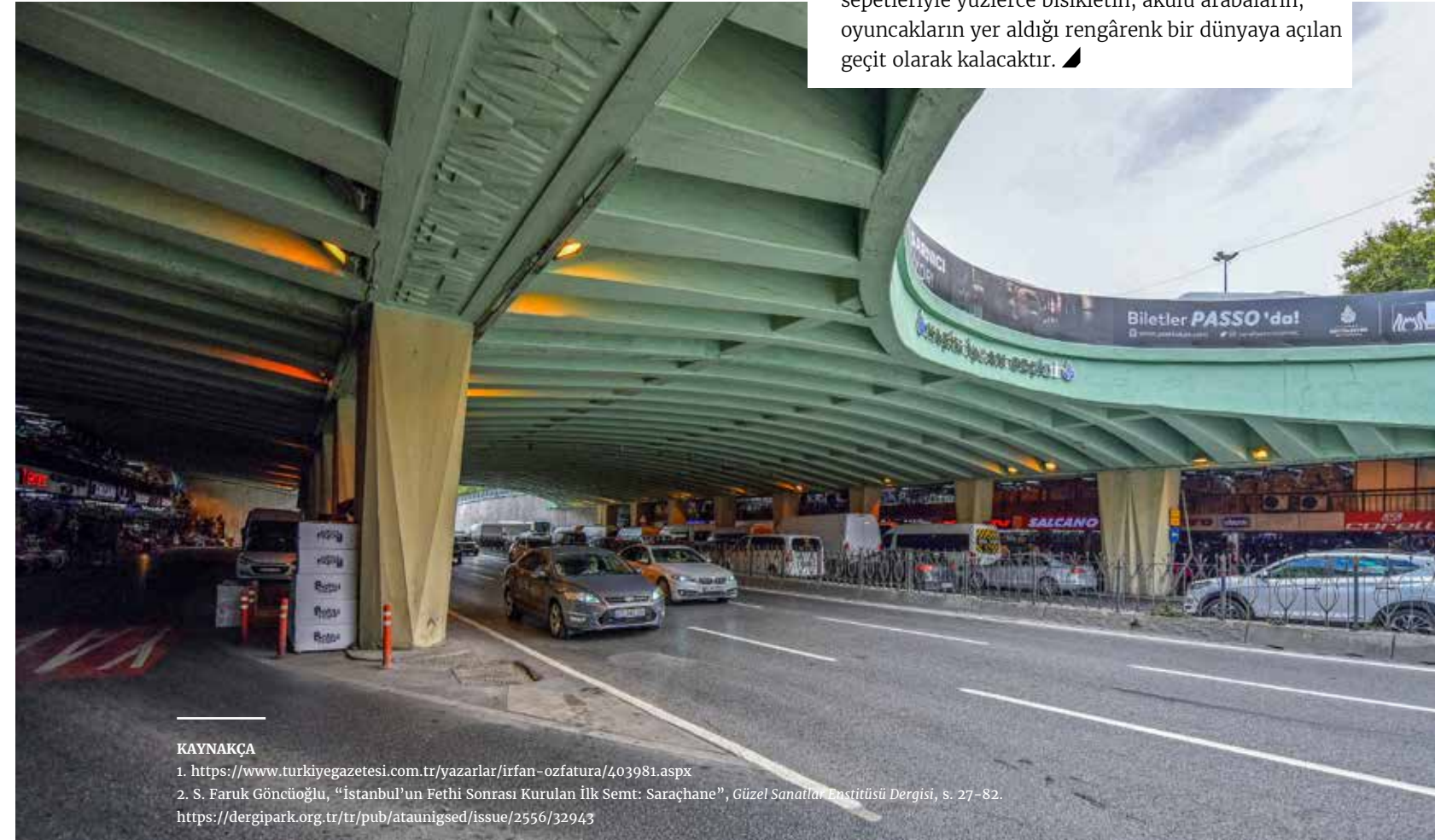
Haşim İşcan Geçidi inşaat hâlinde, 1963

işletmecilerinden talep bulamaz ve yerini kısa süreliğine plakçılara bırakır. İstanbul Manifaturacılar Çarşısı bloklarının yapılmasıyla birlikte, yeni yerlerine taşınan plakçılardan sonra ise bisikletçiler buradaki dükkânlara yerleşir. Günümüzde “Bisikletçiler Çarşısı” olarak da bilinen bu geçidin, birçok insanın çocuk anılarında önemli bir yeri bulunmaktadır.

Rengârenk vitrinlerin, çeşit çeşit bisikletlerin yer aldığı Haşim İşcan Geçidi, birçok çoğunun ilk bisikletine kavuştuğu yerdir. Rüyalarındakine göre fazlaca egzoz dumanı ve korna sesi barındırsa da eve dönüşte eğer istenilen bisiklet alındıysa, bu kaos yerini mutlu bir anıya kolayca bırakır. Gürültü görüntüye yenik düşer; mavi, pembe, kırmızı, mor bisikletlerin arasında kaybolan çocukların kulaklarındaki uğultuyu hayalleri bastırır. Artık tek bir odak noktası vardır, o da en güzel bisikleti alabilmek. Mahallenin en “havalı” bisikletinin geçen hafta buradan alındığı bilgisinin yayılmasıyla anne ve baba birkaç gündür “hadi gidelim” ısrarlarıyla boğuşmuştur. Sonunda uygun gün ayarlanmış ve geçidin bir yerinde, yüzlerce bisiklet arasında sahibini bekleyen “o bisiklet”e doğru yola çıkmıştır. Annenin sıkıca tuttuğu el hayatta hiç bu kadar zorlayıcı olmamıştır. Bir an önce o elden kurtulup bisikletlere doğru koşmak istenir.

Haşim İşcan Geçidi, 60’lı yıllar

KAYNAKÇA

1. <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/irfan-ozfatura/403981.aspx>
2. S. Faruk Göncüoğlu, “İstanbul’un Fethi Sonrası Kurulan İlk Semt: Saraçhane”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, s. 27-82. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsed/issue/2556/32943>

Yalnız çocuklar değil, çocukluklarında ilk bisikletlerini buradan alan anne babalar için de Haşim İşcan Geçidi’nin önemli bir yeri vardır. Zamanın akışına engel olamasalar da kendi çocuklarına bisiklet alırken en azından bir süreliğine geçmişe dönerler. O yüzden yalnızca çocukları değil ebeveynleri de bu geçitte akülü araba denerken görmek mümkündür. Teknoloji ilerlemiş, artık çok daha “havalı” bisikletler çıkmışsa da kendi anılarındaki bisikletin benzerlerini aramaktan vazgeçmezler.

Bu geçitteki esnafların çoğu yıllardır oradadır. Hatta Haşim İşcan Geçidi’nde bisiklet satmak bazılarının baba mesleğidir. Çocukluğunda babanın bisikletçi olması kuşkusuz paha biçilemez bir mutluluktur. Bütün bisikletler babanın, dolayısıyla da seninmiş gibi gelir. Arkadaşların imrenerek bakar. Şimdi ise kendi çocukları bu hayal dünyasında baş rolü oynar. Yıllar sonra da belki onlar aynı duyguyu kendi çocuklarına yaşatacaktır. Çocukluğunda Haşim İşcan’dan geçen herkes için orası anılarında çiçekli sepetleriyle yüzlerce bisikletin, akülü arabaların, oyuncakların yer aldığı rengârenk bir dünyaya açılan geçit olarak kalacaktır. ▲

K

Kocamustafapaşa'nın

EDEBİYATÇILARI

TAHSİN YILDIRIM

SURİÇİ OLARAK TARİF EDİLEN VE İSTANBUL'UN MERKEZİ SAYILAN FATİH'E BAĞLI KOCAMUSTAFAPAŞA SEMTİNDE BİZANS'TAN, OSMANLI'DAN KALMA BİRÇOK TARİHÎ YAPI MEVCUTTUR. DOĞUSUNDA CERRAHPAŞA, AKSARAY, GÜNEYİNDE YEDİKULE, BATISINDA SİLİVRİKAPI VE BELGRATKAPI BULUNUR. YAHYA KEMAL, “KOCA MUSTAPAŞA” ŞİİRİNDE BU SEMTİ ŞÖYLE ANLATMIŞTIR:

Öyle sinmiş bu vatan semtine milliyetimiz
Ki biziz hem görülen, hem duyulan, yalnız biz.
Mânevi çerçeve beş yüz senedir hep berrak;
Yaşıyanlar değil Allâh'a gidenlerden uzak.

Bizans döneminin önemli bir dinî merkezi sayılan semtin adı, Ayios Andreas Manastırı Kilisesi'ni 1489 yılında camiye çeviren ve 1512 yılında idam edilen Sadrazam Koca Mustafa Paşa'dan gelmektedir. Halvetiye tarikatının önemli şeyhlerinden olan Sümbül Sinan Efendi'nin tekkesinin burada olması dolayısıyla semtin dinî önemi Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Bizans döneminden itibaren yerleşim olan ve fethin ardından da yerleşimin devam ettiği bölgedeki bazı önemli yapılar Cerrahpaşa Camii Koca Mustafa Paşa Camii ve Sümbül Efendi Tekkesi, Ramazan Efendi Camii, Hekimoğlu Ali Paşa Camii ve Külliyesi ve Davut Paşa Camii ve Külliyesi'dir. Kocamustafapaşa yıllar boyu birçok ehl-i kalemî misafir etmiştir. Tespit ettiklerimizin bir kısmı aşağıdadır.

ABDULLAH EFENDİ

12 Mart 1584 ile 27 Ekim 1660 tarihleri arasında yaşamış olan hattat, şârih, nâsir, divan şairi Abdullah'ın mahlası Abdî'dir. Kendisine “*Sarı Abdullah*” denildiği ifade edilmektedir. Sarı Abdullah Efendi, erken yaştan itibaren çeşitli tarikat erbabıyla temas etmiş ve esaslı bir tasavvuf terbiyesi içinde yetişmiştir. Sarı Abdullah Efendi'nin birçok eseri bulunmaktadır.

ADNAN BİNYAZAR

7 Mart 1934'te doğan okula gidebilmesi için on dört yaşındayken nüfus kâğıdı çıkarılan öğretmen, romancı, öykücü, araştırmacı Adnan Binyazar babasının ailesini bırakıp kayıplara karışmasıyla türlü sıkıntılarla dolu bir çocukluk geçirmiştir. Dicle Köy Enstitüsü'nün ardından Gazi Eğitim Enstitüsü'nden mezun olan Binyazar, değişik eğitim kurumlarında Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır. İlk yazısı “*Şimşek'ten Anılar*” 1960'ta Varlık'ta yayımlanmıştır. Binyazar'ın yazıları çeşitli süreli yayınlarda neşredilmiştir. Kocamustafapaşa'da, türlü maddi ve manevi sıkıntılar içinde yaşama mücadelesi veren Binyazar yokluk içinde okuma alışkanlığı edindiğinden kitap sevgisi bu dönemde başlamıştır. Kocamustafapaşa'da yoksul ailenin çocuğu olarak ailesine katkı sunmak için bir iş yerine çirak olarak giren Binyazar o günleri Mehmet Seyda'nın Edebiyat Dostları kitabında şöyle anlatmıştır: “*Çok hareketli, herkesle dövüşen bir çocuktum. Bu yaramazlık nedeniyle birkaç kez polise şikâyet bile edildim. Beni günde birkaç kez döven ustama da bir oyun oynamalıydım. Bir gün ocaktaki sıcak suyu kafasına boşaltıverdim. Sıcak diyorsam, kaynardı su. O da kafasını usturaya vermişti. Allaha, tam tepesine akmadı su yoksa soyulmuş tavşan gibi çıkardı ortaya. Ben önde, o arkada bütün Kocamustafapaşa'da kovaladı beni. Aksaray'ları, Topkapı'ları dolaştık. Tutamadı.*”

AFET ILGAZ MUHTEREMOĞLU:

2 Ocak 1937’de Çanakkale, Ezine’de doğan öğretmen, yazar Afet Ilgaz 16 Ocak 2015 vefat etmiştir. Babasının mesleği gereği farklı illerde yaşayan Afet Ilgaz okula Iğdır’da başlamış, İstanbul’da bitirmiştir. İstanbul’a yerleşen Ilgaz’ın çocukluğu ve gençliği Müslüman Türk’ün her şeyi ile mührünü vurduğu Kocamustafapaşa semtinde geçmiştir. *“Başörtülüler”*’de bu semtten şöyle bahseder: *“Ben çocukluğumdan beri bu havayı soludum. Muhafazakâr insanlardan oluşan bir ailede büyüdüm. Yazılarıma yasadıklarım aksetti. Semtin bende uyandırdığı intibalar ve ruhumda oluşturduğu düğümlerin çözülmesi gerekiyordu. Başörtülüler’de böyle bir girişim vardır.”*

ARİF NİHAT ASYA

7 Şubat 1904 ile 5 Ocak 1975 tarihleri arasında yaşamış şair, yazar Arif Nihat Asya Cumhuriyet dönemi Türk dinî şiirinin önemli temsilcilerindendir. Sade bir üslupla millî değerleri ve dinî heyecanları işleyen şiirler yazmıştır. TBMM’de milletvekili olarak görev yapmıştır. Babaannesinin ölümünden sonra onun bakımını üstlenen halası ile birlikte Balkan Savaşı’ndan kısa bir süre önce İstanbul’a gelerek Kocamustafapaşa’ya yerleşmiş burada mahalle mekteplerinde öğrenim görmüştür.

DERVİŞ MUSA

Mevlevî neyzen, şair ve bestekârlarından olan İstanbullu Derviş Musa’nın doğum tarihi belli değildir. Kocamustafapaşa civarındaki evinde 1140/ 1727-28’de vefat etmiştir. Dönemin önemli neyzenlerinden olan Musa Dede, tasavvufi sahada hem aruz hem de heceyle divan ve tekke şiiri tarzında şiirler yazmıştır.

DOĞAN HIZLAN

İstanbul Samatya’da doğan gazeteci, yazar Doğan Hızlan Kocamustafapaşa’daki 28. İlkokul’da öğrenimine başlamış lise yıllarında edebiyat dünyasına girmiştir. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne başlamış, ancak edebiyat tutkusu bu fakültedeki başarısını engellemiştir. İlk yazısı öğrencilik yıllarında cep harçlıkları ile çıkardıkları Yankı dergisinde çıkmıştır. Arkadaşlarıyla birlikte a dergisini çıkaran Doğan Hızlan’ın, edebiyat ve basın dünyası dışında bir çalışma hayatı olmamıştır. Farklı yayınevleri ve gazetelerde çalışan Hızlan, uzun yıllardır Hürriyet’te yayın danışmanı ve köşe yazarı olarak çalışmaktadır. Doğan Hızlan görev aldığı gazete ve yayınevleri dışında *Yankı*, *Pazar Postası*, *Varlık*, *Türk Dili*, *Dönem*, *Yelken*, *Şiir Sanatı*, *Papirüs*, *Soyut*, *Yeni Edebiyat* gibi dergilerde eleştiriler ve inceleme yazıları kaleme almıştır. Doğan Hızlan, Mehmet Seyda’nın Edebiyat Dostları kitabında doğduğu ve yaşadığı semti şöyle anlatmıştır: *“1937 yılının Aralık ayının 22.sinde, Çarşamba saat 7.30 da dünyaya gelmişim. Geliş o geliş. Doğduğum semt Kocamustapaşa, büyüdüğüm yer de orası. Bir evin tek oğluyum, o zaman da öyle idim. Ailenin durumu ve kuruluşu gereği, yalnız ana-babamın değil, teyzelerimle halalarımın da tek çocuğu benim. Çok analı bir cocuktum anlayacağınız.”*

KONUR ERTOP

2 Nisan 1936’da İstanbul’da dünyaya gelen Konur Ertop İstanbul Erkek Lisesi’ni bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne bir süre devam ettiyse de bitirmeden ayrılmıştır. Farklı yayınevleri ve süreli yayınlarda çalışan Ertop’un ilk yazısı *“Atatürk ve Dil”* 1955 yılında Türk Dili dergisinde yayımlanmıştır. Eserleri *Varlık*, *Türk Dili*, *Yeditepe*, *Dost*, *Türkçe*, *Değişim*, *Ataç*, *Kitap-Belleten*, *Yeni Dergi*, *Soyut*, *Şiir Sanatı*, *Yordam*, *Papirüs*, *Yeni Edebiyat*, *Yeni a*, *Gösteri* ve *Milliyet Sanat* dergilerinde yayımlanmıştır. Çocukluğu Kocamustafapaşa’da geçen Ertop cumartesileri Kocamustafapaşa’daki evlerinin yanında kurulan pazar yerindeki kitap sergisinin devamlı müşterisi olarak iflah olmaz bir kitap sevdalısı olmuştur.

MEHMET EFENDİ

Kocamustafapaşa semtinde Mart 1680’de doğan Üsküdarî İlmî Mehmed Efendi olarak şöhret bulan divan şairi Ekim-Kasım 1721’de vefat etmiştir. Bazı tezkirelerde hünerli bir kişi olduğundan devlet büyüklerinin taltifine mazhar olduğu yazılan Mehmet Efendi’nin şiirleri döneminde dikkat çekmiştir.

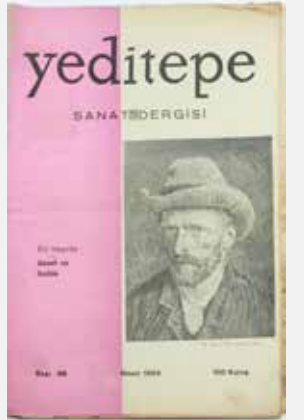

LATİF DEMİRCİ

31 Ocak 1961’de İstanbul’da doğan karikatürist, yazar Latif Demirci daha çok çizer olarak tanınmıştır. Eğitim öğretim hayatı İstanbul’da olan Latif Demirci İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (Mimar Sinan Üniversitesi) Seramik Bölümüne başlamasına rağmen bitirememiştir. 1970’li yıllardan itibaren Altan Erbulak ve Oğuz Aral etkisiyle çizmeye başlamış ve zamanla kendi özgün üslubunu bulmuş, birçok karakteri mizah dünyamıza kazandırmıştır. Çocukluğu İstanbul Altımermer’de, Kocamustafapaşa’da geçen Latif Demirci’nin eserlerinde Kocamustafapaşa’nın yokuşları, Altımermer’in sokakları yer bulmuştur.

MEHMET HÜSAMETTİN BOZOK

20 Şubat 1916 ile 28 Ekim 2008 arasında yaşamış olan eleştirmen, denemeci, yayıncı Mehmet Hüsamettin Bozok İstanbul’da doğmuş ve Kocamustafapaşa İlkokulu’nda okumuştur. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Kimya bölümünü bitiren Bozok, bu mesleği icra etmemiş öğretmenlik ve yayıncılık yapmıştır. Eserleriyle birçok ödül alan Hüsamettin Bozok’un ilk yazısı 1936’da Yeni Adam’da çıkmış; deneme, eleştiri, tiyatro tarihi ve kitap tanıtım yazıları *Servet-i Fünun-Uyanış*, *Ses*, *Sokak*, *İnsan*, *Adımlar*, *Yürüyüş*, *Yığın*, *Pınar*, *Küllük*, *Yeni Edebiyat* ve *Yeditepe* gibi dergilerde yayımlanmıştır. Hüsamettin Bozok, birçok ünlü yazar ve şairi bir araya getiren *Yeditepe Dergisi* ve *Yeditepe Yayınları*’nı kurmuştur. Kocamustafapaşa’daki 28. İlkokul’un üçüncü sınıfına sınavla giren Bozok, Mehmet Seyda’nın *Edebiyat Dostları* kitabında doğduğu ve yaşadığı semti şöyle anlatmıştır *“Baba’nın Kocamustapaşa’daki dükkânı işlettiği ilk yıllarda, aile birkaç yıl gene Haseki’de oturmuş, 1920’lerde Kocamustapaşa’ya göçmüş, burada iki üç ayda bir kira evi değiştirmiş, sonunda Yeni Çeşme Mahallesi Abdullah Dede Sokağı’ndaki iki katlı, tahta evi 700 liraya satın alıp, artık bu evde yerleşmiştir.”*

MEHMET ŞERAFETTİN YALTKAYA

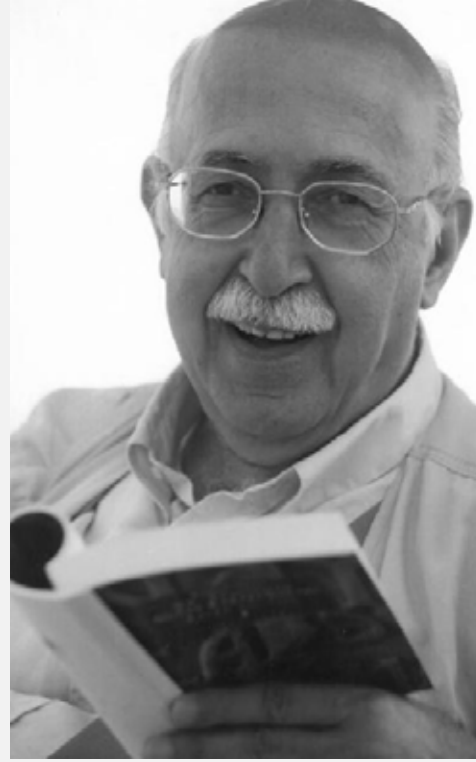
17 Kasım 1880’de İstanbul Kocamustafapaşa’da doğan Yaltkaya aslen Ürgüplüdür. Din adamı, bürokrat, şair, yazar Yaltkaya 23 Nisan 1947’de Ankara’da vefat etmiştir. Eğitim öğretim hayatı İstanbul’da geçen Yaltkaya eserlerinin bir kısmı dinî sahada olmasına karşın şiire de duyarsız kalmamış ve gerek kendi şiirleri gerek tercüme ettiği şiirlerle sanatçı kişiliğini göstermiştir. Hamasi bir üslupla kaleme aldığı şiirlerinde mazi hasreti, mazideki kahramanlıklar, Osmanlının şanlı günleri belirgin bir iz olarak kendini hissettirir. Arapçaya vukufiyeti olan Yaltkaya, Muallakat-ı Seb’ a’nın Türkçe çevirisini de yapmış, çocuklar için küçük çaplı manzum bir ilmiyal kitabı telif etmiştir.

MEHMET ŞÜKRÜ

19. yüzyıl yazarlarından olan Karagümrük Cerrahi Tekkesi’nin son şeyhlerinden İbrahim Fahreddin Erenden’e zâkirbaşılık yapan Mehmed Şükrü Efendi Kocamustafapaşalıdır. Cemaleddin Server Revnakoğlu’nun naklettiğine göre iptila derecesinde bir tekke müdavididir. Mehmed Şükrü Efendi’nin bibliyografik kaynaklarda zikredilmeyen üç eseri vardır: *İstanbul Hankahları Meşâyihî, Silsilenâme-i Sûfiyye, Mecmûa-i İlâhiyyât*.

NAMIK KEMAL

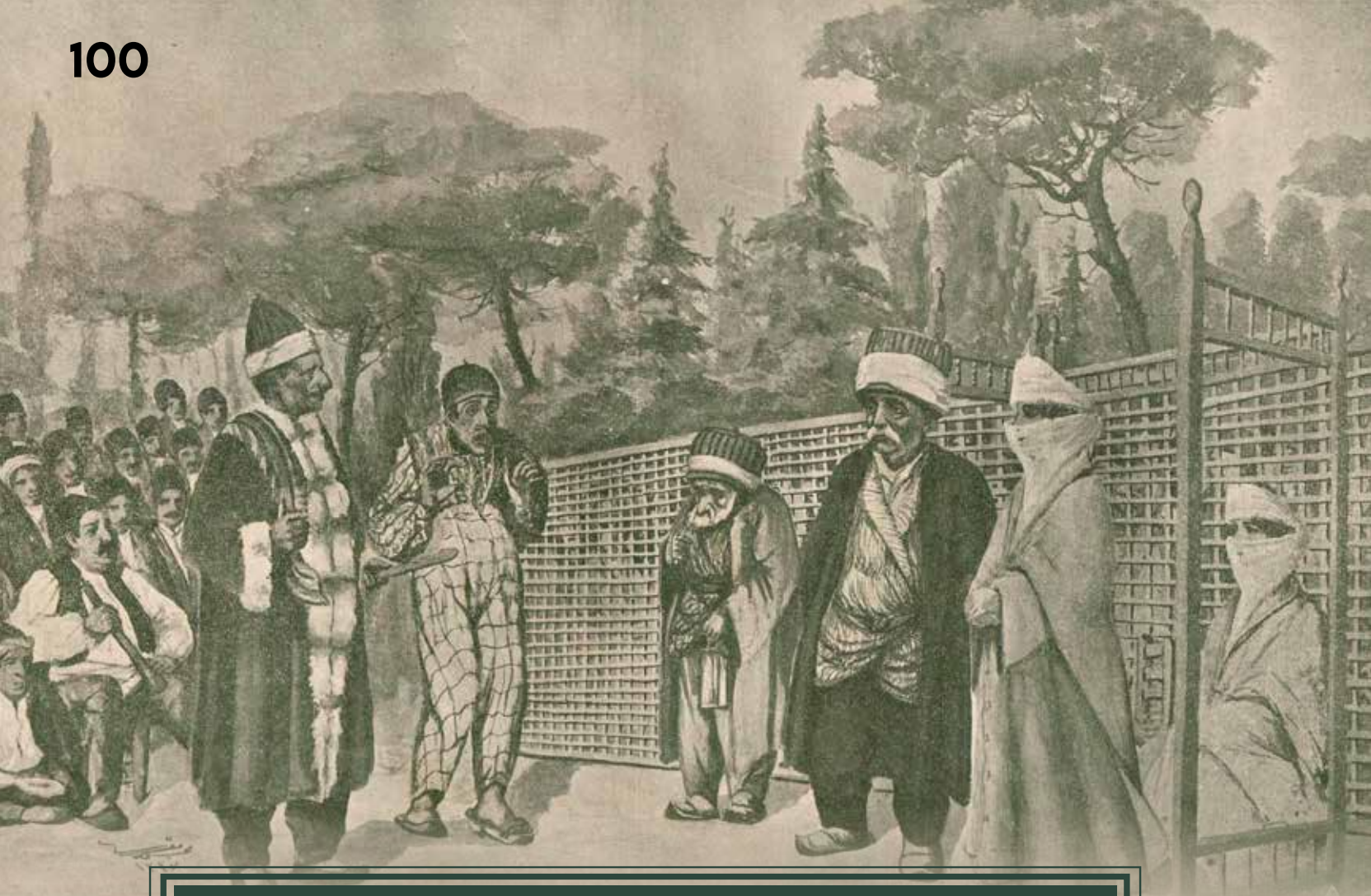
Uzun yıllar Osmanlı Devleti’nin çeşitli kademelerinde hizmetlerde bulunmuş kültürlü bir ailenin çocuğu olarak Tekirdağ’da 21 Aralık 1840’da doğan şair, oyun yazarı, romancı, yazar, gazeteci, düşünce adamı Namık Kemal 2 Aralık 1888’de genç yaşta Sakız adasında vefat etmiştir. Gerek şiirlerinde gerekse nesirlerinde millî hisleri en yüksek perdeden anlatan Namık Kemal Türk edebiyatında hakkında en fazla çalışma yapılan yazarlardan biridir. Namık Kemal bir dönem babasının ikinci evliliğini yaptığı Düriye Hanım’ın Kocamustafapaşa’daki evinde yaşamıştır. Avni Özgürel, Portreler kitabında bu durumu şöyle anlatmıştır: *“Namık Kemal, annesini çok küçük yaşta kaybettiği için Abdülhamid’e yakın bir kişi olan babası Mustafa Asım Bey’den ziyade, dedesi Abdülatif Paşa’nın yanında büyümüştü. Ata ocağına emanet edilmesinin tek sebebi annesinin vefatı değildi elbette, babasının yeni eşi Düriye Hanım onun yanlarında kalması konusunda istekli davranmamıştı.”*

İLHAMİ BEKİR TEZ

1906’da Trablusgarp’ta doğan Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi anlayışın temsilcilerinden birisi olan İlhami Bekir Tez, daha çok şair kimliği ile tanınmıştır. Şiirlerinde çalışan kesimin sesi olan, özgürlük temasını işleyen İlhami Bekir Tez’in birçok şiir kitabı yayınlanmıştır. Bazı kaynaklarda yayımlandığı ifade edilen *Asfalt* isimli romanı dışında iki romanı vardır: *Taşlıtarladaki Ev* ile *Herhangi Bir Roman*. Ömrünün büyük kısmını Kadıköy’deki Elif Otel’inde geçiren İlhami Bekir, 1980’de bu otelin yıkılması üzerine Haydarpaşa’daki Marmara Otel’ine taşınmıştır. Daha sonra da dostları tarafından Bağcılar Huzurevi’ne yerleştirilen şair, 29 Mart 1984 tarihinde burada vefat etmiştir. İstanbul’un varoşlarını mesken tutan, küçük yaşlarda annesini kaybeden İlhami Bekir, dayısıyla birlikte 1911 yılında İstanbul’a gelmiş, önce Kocamustafapaşa’ya taşınmış ve buradaki mahalle mektebinde okumuştur. Savaş mağduru neslin mensubu olan İlhami Bekir yokluk içindeki evini Refik Durbaş’a şöyle anlatmıştır:

“O zamanki evimizde 13-14 kişiyiz. Anneannem, dayım Ahmet, dayımın kızı, yine ana tarafından bir akrabam, sonra bir bacı vardı, sonra dayımın karısının kardeşi Mehmet, o da dayım gibi subay, kayınpeder, yengemin annesi Lütfiye anne, dayımın karısının kızkardeşi Hayriye. 1916 yılında bu 13-14 kişilik aileden yalnızca iki kişi kaldı hayatta: Ben ve Hayriye. O da şimdi öldü mü, kaldı mı, varlığı hakkında hiçbir bilgim yok.” Ailenin bu şekilde dağılmasından sonra İlhami Bekir Darüleytam’a verilmiştir. İlhami Bekir’in anılarında bahsettiği Türkiye Cumhuriyeti tarihinde sansür edilmiş ilk roman olan ve otobiyografik özellikler taşıyan onun yaşadıklarını da yansıtan *Taşlıtarladaki Ev* 1938’lerde tefrika edilmiş, 1944’te kitap olarak yayımlanmıştır. Eserde 1. Dünya Savaşı ve bu savaşın İstanbul’da yarattığı büyük yıkım anlatılmış, Cumhuriyet sonrasında Bulgaristan göçmenlerinin yerleştirildiği Suadiye taraflarındaki Taşlıtarla’nın tozlu topraklı, ıssız mahalle ve buranın yoksul halkı tanıtılmıştır. ▀

REVNAKOĞLU TEMAŞA VE TİYATRO

CEMALEDDİN SERVER REVNAKOĞLU’NUN ARŞİVİ, GEREK TİYATRO TARİHİMİZ VE BİZZAT TANIKLIK ETTİĞİ DÖNEMİN TİYATROSU HAKKINDA GEREKSE KENDİ SAHNE DENEYİMLERİ AÇISINDAN BİZE SON DERECE DEĞERLİ BİLGİLER SUNAR.

◆ NİLGÜN FİRİDİNOĞLU

Tavus'un Sahne Hayatı adlı köşesinde yayımlanan "Darülbeyat ve sanatkârları" başlıklı yazı, 1925, SALT Arşivi

Mustafa Koç, Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun devasa arşivinden çok büyük bir emekle hazırlanan *Revnakoğlu'nun İstanbul'u, İstanbul'un İç Tarihi: Fatih* adlı eserin giriş yazısında “koca bir şehrin, hafızasını toplamaya çalışan”¹ bir ilim insanı olarak tanımlar onu. İstanbul'un belleği demek Osmanlı ve Türkiye tiyatrosunun da belleği demek. Bu bakımdan bu eser bizi Revnakoğlu'nun tiyatro üzerine kaleme aldıklarıyla buluşturduğu, Koç'un sözleriyle onun *uğultular içinde duyulmayan sesini* tiyatro tarihçilerine duyurduğu için çok ama çok kıymetli.

Peyami Safa'nın *Yedigün*'de yayımladığı tiyatro eleştirisinden, çizim Münif Fehim'e ait, 1940, SALT Arşivi

Mustafa Koç, *Revnakoğlu Tiyatroda başlığı* altında kültür tarihçisi Cemaleddin Server'in tiyatroyla alakasını şu sözlerle anlatır: *Okul yıllarında ve okul yıllarından itibaren kendisini büsbütün tiyatronun içinde buldu. Direklerarasında ve Direklerarası kayboluncaya kadar o operet, tuluat ve modern tiyatronun kulisinde, kadrosunda bazen de sahnesinde bulundu. Halkevi rejisörlüklerini gönüllü olarak üstleniyordu.*²

Revnakoğlu'nun tiyatro pratiğine ilişkin deneyimlerinin yanı sıra tiyatromuz ve tiyatro tarihimiz üzerine eleştirel yazılarının dönemin gazete ve dergilerinde yayımlandığını görürüz. Bu yazının sınırları dâhilinde, Revnakoğlu'nun tiyatro üzerine yazdıklarına ve tiyatro düşüncesine bakmaya çalışacağım.

Tiyatro, Revnakoğlu'nun yetiştiği ve ölümüne değin yaşadığı muhitin (Fethiye ve çevresi) bir parçasıydı. 19. yüzyılın son çeyreğinde başlayan hareketlilikle sonradan İstanbul'un tiyatro yaşantısının merkezi hâline gelecek

¹ *Revnakoğlu'nun İstanbul'u, İstanbul'un İç Tarihi: Fatih*, c. 1, Hazırlayan: Prof. Dr. Mustafa Koç, Fatih Belediyesi Kültür Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2014, s. 13.

² *age*, s.77.

Manakyan Tiyatrosu ve Seyircileri, Ressam Salih

bir muhitti burası. Bir yanda operetler, vodviller ve Darülbedayi, bir yanda orta oyunu ve tuluat kumpanyalarıyla “buraya” has bir deneyimi ortaya çıkarması açısından Fatih, eski ve yeninin hem gerçek hem de metaforik anlamda “sahne” bulduğu bir semtti. Revnakoğlu’nun tiyatroyla kurduğu ilişkiyi daha iyi anlamak adına onun “tiyatro” kelimesiyle neyi kastettiği ya da kastetmediğini kavramamız gerekiyor. Yazarın kendine özgü bir sınıflandırması/ tanımlaması olduğunu görüyoruz: “temaşa” ile geleneksel gösterim sanatlarını, yani Karagöz, orta oyunu ve tuluatı, “tiyatro” ile de Batı tarzı yazılı tiyatroyu kasteder Revnakoğlu.

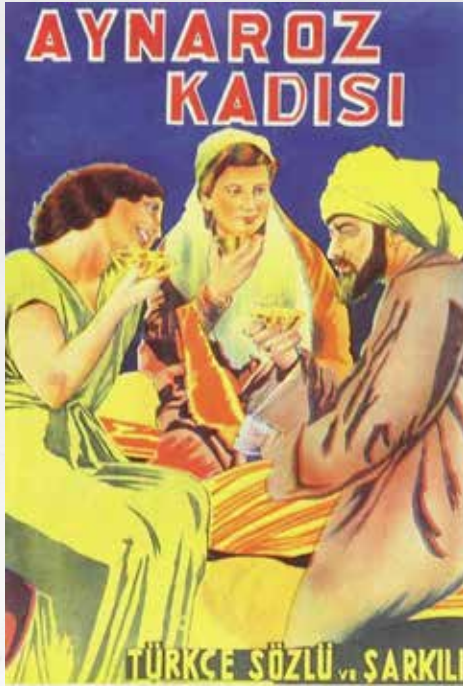
Bu tanımlama “temaşa”yı alaya alan bir tutuma karşı yazdıklarında keskin bir biçimde gösterir kendini: “*Görüyor musunuz: Temaşa ile iştigali, âdiyet sanan bu irfansız herif şark sahnesi olan ‘Temaşa’nın (tiyatro)dan daha Türk olduğunun farkında değil.*”³

³ Cemaleddin Server, *Servet-i Fünun (Uyanış)*, No:2241-556.

⁴ *Revnakoğlu’nun İstanbul’u, İstanbul’un İç Tarihi: Fatih*, c. 4, Hazırlayan: Prof. Dr. Mustafa Koç, Fatih Belediyesi Kültür Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2014, s. 1577.

⁵ İlber Ortaylı, “Siyasal Hikayeci Olarak Musahipzade Celal Bey”, *Gelenekten Geleceğe*, Ufuk Kitaplığı, İstanbul 2001, s.138.

Revnakoğlu’nun tiyatro yazılarının ağırlıklı gündeminde temaşa ile tiyatronun bir sentezi olan tuluat ve onu küçümseyen bakışlara karşı giriştiği savunmalar yer alır.⁴ Revnakoğlu’nun oyunculuk deneyimi de buna paralel bir görüntü arz etmektedir. Kendi sahne deneyimi için Batılı (yazılı dramatik metin) ve geleneksel (açık biçim) tiyatro formlarını bir arada kullanan eski bir orta oyunu sanatçısı olan Musahipzade’yi seçer. İlber Ortaylı’nın söylediği gibi “*Manakyan Tiyatrosu’na giden, ama orta oyunu amatörlüğü yapan*”⁵ Musahipzade Celal’in *Aynaroz Kadısı* adlı oyununda Âdem rolüne çıkar. Tuluatta devrim yaptığını, türü çağın gerekleriyle/ yenilikleriyle buluşturduğunu düşündüğü Naşid Özcan ile paylaşır bu oyunda sahneyi. Revnakoğlu için sahne tam da yukarıda bahsettiğimiz gibi eski ve yeninin, şarkın ve garbın bir araya gelebildiği, özgün bir deneyimin potansiyel mekânı hâline gelir: Geçmiş ve şimdiyi bir arada deneyimleme imkânı sunan bir uzam/mekân.

Aynaroz Kadısı, 1938

Tiyatro sanatçısı Manakyan Efendi (1839 – 1920). Osmanlı Dram Kumpanyasındaki çalışmaları ile tanınır, 1912, SALT Arşivi

REVNAKOĞLU, MUSAHİPZADE CELAL’İN

AYNARÖZ KADISI ADLI OYUNUNDA ÂDEM ROLÜNE ÇIKAR VE TULUATTA DEVRİM YAPTIĞINI DÜŞÜNDÜĞÜ NAŞİD ÖZCAN İLE SAHNEYİ PAYLAŞIR.

Musahipzade Celal Beyefendi, 1923, SALT Arşivi

Revnakoğlu, tiyatroyu yükseltmek için temaşayı batıranlar olarak nitelendirdiği tuluatı aşağılayanlara şu sözlerle karşı çıkar: *Şaşıyorum, sahnede başkalarının sözlerini tekrarlamak sanat da – yaradana sığınıp– saatlerce çene yarıştırmak neden sanat değil? Kitaba, suflöre, rejisöre bağlı sanatkâr kıymet ve hüvviyet taşıyor da kafasından ve zekasından başka bir şeye metelik vermeyen tuluatçı neden bir şahsiyet olamıyor? Bu ezeli suali halletmiş bir adama rastlayamadım.*⁶

Revnakoğlu’nun yukarıdaki tespitleri ilgi çekicidir. Batıda özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tiyatro kuramı ve pratikleri bağlamında tartışılmaya başlayan yazılı metin ve doğaçlama arasındaki, ilkinin lehine olan, hiyerarşiyi kendi gösterim deneyimlerimiz üzerinden tartışmaktadır yazar. Burada dikkati çeken unsur, Revnakoğlu’nun meseleye salt nostaljik bir duygulanımla yaklaşmıyor olmasıdır. Yazarın, aynı zamanda icra/ performans üzerinden bir değerlendirme yapması da oldukça önemlidir.

Yine aynı çalışmada Revnakoğlu, tuluat sevgisinin bu sanata karşı tarafsızlığının önünde engel olamayacağını ifade eder. Fatih Halkevi’nde verdiği konferanslarda ileri

⁶ *Revnakoğlu’nun İstanbul’u, İstanbul’un İç Tarihi: Fatih*, c.4, Hazırlayan: Prof. Dr. Mustafa Koç, Fatih Belediyesi Kültür Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2014, s. 1577.

⁷ *Revnakoğlu’nun İstanbul’u, İstanbul’un İç Tarihi: Fatih*, c. 4, Hazırlayan: Prof. Dr. Mustafa Koç, Fatih Belediyesi Kültür Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2014, s. 1579.

⁸ Cemaleddin Server, “İlk Türk Aktörü Ahmed Necib”, *Servet-i Fünun (Uyanış)*, yıl: 51, cilt: 91, No: 2369, 4 Aralık 1941, s. 36.

Türk tiyatrosunun ünlü tuluat ustası Naşid Özcan, SALT Arşivi

sürdüğü argümanlarının yerli kaynaklar kadar yabancı kaynaklara da dayandığını söyler. Bu yazıda Ignac Kunos, Helmut Ritter vb. gibi birçok önemli araştırmacının isimlerini zikrederek muarızlarına bunları da okumalarını salık verir.⁷

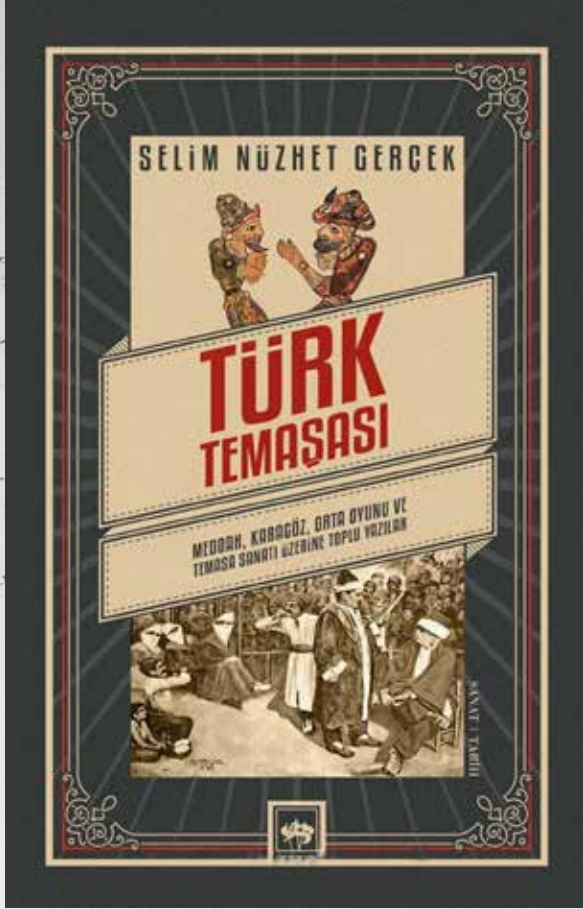
Revnakoğlu bazı seslerin duyulmadığı ya da duyulmak istenmediği gerçeğini çok iyi bilen birisi olduğu için “öteki sesleri” kaydediyor. Tiyatro tarihimiz üzerine yapılan çalışmalarda Revnakoğlu’na pek sık rastlamayışımız garip bir tesadüf değil kanımca. Çünkü Revnakoğlu ilmi motivasyonu ile beraber şeylerin/kişilerin/ kurumların tarihten silinmesi tehlikesine karşı bir refleks olarak da çalışmalarını ortaya çıkarmış bir araştırmacı. Kendi tabiriyle tiyatro tarih yazımında karşılaştığı “*hasis hislerin ve kasden yapılan tahrif ve tarafkırılık gibi haksızlıkların*”⁸ önünü kesmek gibi önemli bir amaçla çıkıyor yola. Neden yapılır kıskançlık, tahrifat ve taraflılık tiyatronun tarihi yazılırken? Bu nedenleri ve niçinleri doğrudan açıklamaz belki Revnakoğlu, ancak yazılarına, tiyatro anlayışına, muhitine, araştırma konularına bir bütün olarak baktığımızda fikir yürütmek

mümkündür: Politik belirlenimler, geçmişten kopmakla ondan doğmak arasında yaşanan gerilimler, reddiyeler, kültür müteşebbislerinin estetik beğenilerinin hegemonik konumlanışı... Kısacası başka bir yazının konusu olacak önemli tartışmalar.

Dolayısıyla “*tarihte olmayan neler var ki yaşıyor*” diyen Revnakoğlu tarihin dışında kalanlara ya da bu potansiyeli taşıyanlara odaklanıyor ağırlıklı olarak yazılarında. Bu bağlamda yazılan tiyatro tarihi kitaplarını da eleştirir; kimi zaman âdeta bir serzeniş tonundadır onun bu eleştirileri.

(...) Maamafih pek de hayret etmeyelim. Mesleğinde hayatının yarım asrını eskiten sanatkâr için Bakınız biz de bu sanatın ilk eseri olan “Türk Temaşası” bile: “Bu mesleğin eskilerinden olan şefik safı beyi bütün İstanbul zevkle dinlemiştir.” gibi sudan diyeceğimiz 12 kelimelik ve ancak bir buçuk satırlık bir kayıtla iktifa ediyor. Ve kıs aleyhil bevaki.⁹

Selim Nüzhet Gerçek’in 1930 yılında yayımlanan *Türk Temaşası: Meddah, Karagöz, Ortaoyunu* başlıklı çalışmasına yöneliktir yukarıdaki eleştiri. Ahmed Necib üzerine *Servet-i Fünun* dergisinde kaleme aldığı bir başka yazı dizisinde ise Ahmet Fehim’in ilk Müslüman-Türk aktör olarak anılması hususundaki tarihsel yanlışya değinir. “*Talebeliğimden beri tiyatro tarihimiz hakkında araştırma yapmaktan tat duyduğum için bu bariz galatı gördükçe güler geçerdim.*”¹⁰ der. Ancak zamanla bu ve benzeri galatların gerçeğin yerine geçme tehdidi onu harekete geçirir. Unutulmamak/unutmamak için yazmanın, belgelemenin, kaydın, arşivin önemini hayatının amacı hâline getirmiş olan Revnakoğlu, Ahmed Necib’i “kayda/tarihe geçirmek” adına çeşitli yazılarında ve Halkevlerindeki konferanslarında bu “yanılgıyı” düzeltmeye çalışır. “*Meçhul kalan bir ‘Şeref’in tarihi ve hakiki hüvviyetini nisyandan kurtarmak gibi küçücük bir hizmetim geçerse ne mutlu!*”¹¹ şeklindeki sözleri onu harekete geçiren motivasyonu örneklendirmek için yeterlidir kanımca.

Revnakoğlu’nun tiyatronun tarihinde “yazılmayan”a yönelmesi bağlamında çarpıcı örneklerden bir diğeri, 1960’lardan sonra dahi eleştiri ve incelemelerde kendine sınırlı yer bulacak olan amatör tiyatro çalışmalarıyla ilgili 1939 yılında yazdıklarıdır. Cemaleddin Server Revnakoğlu, “Cumhuriyette doğan ve yalnız onun feyyaz nuriyle inkişaf eden ‘amatörler’ hakkında şimdiye kadar esaslı bir tetkik yapılmış değildir.”¹² diyerek Halkevlerindeki amatör tiyatro çalışmalarına ve burada karşılaşılan estetik, teknik ve fiziksel sorunlara değinir. Halkevleri sahnelerinde, onun tabiriyle, “heyecanlarını satmadan pir aşkına” didinen gençlerden ve onların oyunculuk özelliklerinden bahseder.

Dönemin ünlü oyuncularından Küçük Kemal’in desteğiyle yürüttüğü Fatih Halkevi’ndeki tiyatro çalışmalarını geleceğin oyuncu rezervini oluşturacak mühim bir ideal olarak benimser Revnakoğlu. Halkevi amatörlerinin çalıştırıcısı olarak oyuncunun sahip olması gereken nitelikleri

Otello Kâmil

REVNAKOĞLU, DÖNEMİN ÜNLÜ OYUNCULARINDAN KÜÇÜK KEMAL’İN DESTEĞİYLE YÜRÜTTÜĞÜ FATİH HALKEVİ’NDEKİ TİYATRO ÇALIŞMALARINI, GELECEĞİN OYUNCU REZERVİNİ KARŞILAYACAK MÜHİM BİR İDEAL OLARAK BENİMSEMİŞTİR.

ortaya koyarken, tek başına yeteneğin ya da tek başına ilmin yeterli olamayacağını altını çizer. Günümüzde de bu ikisi arasındaki dengenin kurulamadığını, “yeteneği” ilme/kültüre/bilgiye üstün tutma durumunun özellikle oyunculuk eğitiminde hâlâ karşılaşılan bir sorun olduğunu düşünürsek dönemine göre oldukça verimli bir tartışmadır yazarın burada yaptığı:

Mamafih memnuniyetle söylüyorum bu genç neslin içinde kültür seviyesi üstün olanlar ekseriyetidir. Yalnız “ilmin” kâfi geleceğine inanan bir adam değilim. Aktörün Ebussuud ahfadından olmasını şart koşmuyorum. Fakat unutulmamalıdır ki: tiyatro kendini gösterme san’atı; sahne ise, kültür ve heyecan mes’elesidir. Salahiyetsiz kaleme sarılmak; dolmadan taşmak tasavvuru besleyen “cüret”e benzediği gibi eskilerin “mektebi edeb” dediği sahnenin, Maarifemeydanı olduğunu da unutmak da hımbıllık olur.¹³

1940 yılından ölünceye değin (1968) İstanbul Belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğü’nde mezarlık arşiv uzmanı olarak çalışan Revnakoğlu’nun¹⁴ kültür tarihine ve özel olarak tiyatro tarihine duyduğu merakın bu araştırmalardan duyduğu zevkin en çarpıcı olanı ise bir hatırlatma/hatırlama mekânı olarak yine mezarlıkla ilgilidir.

Kavuklu Vasfi Rıza, 1935, SALT Arşivi

(...) Kavuklu Hamdi daha dünkü adam. Şahsı ve sanatı hakkında bütün bildiğimiz “miş”ten ibaret değil mi? İki senedir bu adamın ve Kâtip Salih’in mezarlarını arıyorum, bulamıyorum. Eyüp’te, Beykoz’da sormadığım adam kalmadı. Kudeması, yerlisi, imamı, mümessili, hepsiyle görüştüm, mezarcıların en yaşlısını buldum yine bir Hızır yahut Akşemseddin çıkıp da burasıdır demedi.¹⁵

Bu sonuçsuz çabanın aktarıldığı kelimelerden sızan hüzn/üzüntü sadece okunmaz, âdeta karşımızda görünür. Mezar taşlarını bulmak, bu zatları geçmişten şimdiye getirmek, hatırlatmak anlamına gelir. Üzüntü ile küçücük bir hizmetin yaratacağı mutluluk arasında bir andadır Cemaleddin Server Revnakoğlu. Bir bakmışsınız Otello Kâmil’in vasisi, cenazesindeki üç kişiden biridir. Bir bakmışsınız, halkevlerinde konferanslar veren bir tiyatro tarihçisi, halkevi sahnesinde oyunlar yöneten bir rejisör; kendini sahneye atan bir oyuncu, Aynaroz Kadısı’nın Âdem’i. “*Talebeliği(n)den beri bu işleri tetkikten zevk alan ve içlerinde bizzat yaşayan bir adamın sanatı ve salahiyeti*”nden öğreneceğimiz çok şey olduğu kesin.

⁹ Cemaleddin Server G. Saraylı, “Karagöz’ün Kararan Şem’ası ve Hayali Şefik”, *Son Telgraf*, 3 Mart 1938, s. 6.

¹⁰ Cemaleddin Server, “İlk Türk Aktörü Ahmed Necib”, *Servet-i Fünun (Uyanış)*, yıl: 51, cilt: 91, No: 2369, 4 Aralık 1941, s. 36.

¹¹ Cemaleddin Server, “İlk Türk Aktörü Ahmed Necib”, *Servet-i Fünun (Uyanış)*, yıl: 51, cilt: 91, No: 2369, 4 Aralık 1941, s. 36.

¹² Cemaleddin Server, “İstanbul Halkevlerinde Çalışan Kıymetli Sahne Üstadlarımız”, *Servet-i Fünun (Uyanış)*, Yıl: 49, cilt: 86/22, No: 2241/556.

¹³ Cemaleddin Server, “İstanbul Halkevlerinde Çalışan Kıymetli Sahne Üstadlarımız”, *Servet-i Fünun (Uyanış)*, yıl: 49, cilt: 86/22, No: 2241/556.

¹⁴ Revnakoğlu’nun İstanbul’u, İstanbul’un İç Tarihi: Fatih, c.1, Hazırlayan: Prof. Dr. Mustafa Koç, Fatih Belediyesi Kültür Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2014, s.127.

¹⁵ Revnakoğlu’nun İstanbul’u, İstanbul’un İç Tarihi: Fatih, c. 4, Hazırlayan: Prof. Dr. Mustafa Koç, Fatih Belediyesi Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul2014, s. 1586.

KÜÇÜK KARADENİZ MAHALLESİ

FATİH'İN HER SOKAĞI SİZİ FARKLI BİR DÖNEME GÖTÜREBİLİR VE FARKLI KÜLTÜRDEN İNSANLARLA TANIŞTIRABİLİR. HER SOKAĞI SİZİ FARKLI BİR ŞEHİRDEYİMİŞ GİBİ HİSSETTİREBİLİR. HELE BAZI MAHALLELERİ YAZLIK BİR KASABA HAVASINDADIR. CİBALİ İLE BALAT ARASINDA KALAN KÜÇÜKMUSTAFAPAŞA MAHALLESİ AZ KATLI CUMBALI EVLERİ İLE BU HAVANIN EN ÇOK HİSSEDİLDİĞİ MAHALLELERDEN BİRİ.

◆ FATMA KARACA MEŞE

Küçükmustafapaşa aldığı göçlere kucak açmış tarihî bir kent merkezi. Haliç kıyısında kurulan bu yerleşimde, liman vesilesiyle tarih boyunca iktisadi hayat oldukça canlı yaşanmış. Bunun yanı sıra bölge Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında sanayi atılımlarına da ev sahipliği yapmış. Doğal yapısı, konut ve sanayi yerleşimine uygunluğu ve kent yönetimine yakınlığı Küçükmustafapaşa'yı her zaman canlı tutmuş.

Fatih Belediyesi, bu mahalledeki binaların onarımını yaparak bölgeyi fiziki ve sosyal açıdan yeniden düzenliyor. Yenileme projesinin merkezinde bakımsız konutlar yer alıyor. Bu binalar restore edilerek görünümleri iyileştiriliyor. Kent merkezinin tarihî ve kültürel mirası barındırması, aynı zamanda bölgeye turizm işlevi de yüklüyor. Bakım-onarım çalışmasının; temiz ve motivasyonu yükselten sokak görünümlerinin birçok iyi etkiyi beraberinde getireceğine inanılıyor. Yapılan çalışmaların etkilerini bir de burada uzun yıllar esnafılık yapan mahalleliden dinledik.

HASAN AKBULUT – LOKANTA SAHİBİ

17 yıldır burada kuru fasulye yapıyorum. 10 yıl çıraklık dönemim oldu, 37 yıldır usta olarak çalışıyorum. Hep aynı mesleği icra ettim. Kendimi hep geliştirmeye gayret ettim. Lokantamızda kullandığımız malzeme ve teknikler bizim işimizde çok önemli. Mesela bizim yaptığımız kuru fasulye çok farklı. Kuru fasulye ile kabuğun arasında bir asit, rahatsız edici madde var. Onu her usta bilmez. Biz onu alıyoruz. Ve pişirme işlemini çömlek kaplarda yapıyoruz. Bu yemeğin lezzetinin artmasına sebep oluyor.

Farklı semtlerden gelen çok müşterimiz var. Bazıları da internette yazılanları okuyup geliyor. Buralar şimdi keşfedilmeye başlandı. Çünkü sokaklar renklenmeye başladı. Küçükmustafapaşa'nın binaları eski, kırık dökük ve görünümü güzel olmayan bir şekildedir. Şu an restore ediliyorlar. Bazıları boyanıyor. Sokaklarımızın temiz ve güzel görünümü, daha fazla insanı semtimize çekiyor. Git gide daha da canlanacağını düşünüyorum.

SABAHATTİN ATAK- ECZACI

1989'dan beri buradayım. Burada esnaf olmaktan çok mutluyum, o yüzden yıllardır aynı yerde işime devam ettim. Önceden burada Cibali Tekel Fabrikası vardı. Dolayısıyla oranın çok çalışanı vardı. Buranın ekonomisi bu sebepten biraz canlıydı. Hatta birkaç tane de banka vardı aynı sokak üstünde. Çalışan ve ikamet eden insan sayısı fazla olduğu için benimle beraber hizmet veren birkaç eczane daha vardı. Fabrika kapanınca buradaki canlılık da bitti. Ama bugünlerde tekrar insanlar Küçükmustafapaşa'yı ziyaret etmeye başladı. Binaların onarılmasının daha önce örneğini zaten Fener Balat'ta gördük. Bölgemizin tarihi dokusunu göz önüne çıkartan cazip bir görüntü oluştu. Şimdi bizim sokaklarımızda da aynı uygulama yapılıyor. Buna bağlı olarak buranın ekonomisi de gelişecek. Belki sosyal yapısı da sönüşüm geçirecek. Balat'ta biz bunu yaşadık gördük, o yüzden yapılanları olumlu işler olarak görüyorum. Mesela metruk binalar var, şu anda tehlikeli yapı statüsüne çevrilmiş durumdalar. Onların da hayata kazandırılması için çalışmalar yapılabilir. Tüm bunların Küçükmustafapaşa'ya iyi geleceğine inanıyorum.

MEHMET DERVİŞOĞLU - BERBER

1963'ten beri burada esnafım. Berberlik, babamın mesleği idi, sonra işi ben devraldım. Yirmi yıl önce bu semt daha farklıydı. İş yerleri bakımından daha hareketliydi. Şu an ticari fonksiyonu azaldı, turistik bir semte dönüştü. Yıllardır burada esnaf olduğumuz için yaşayanların ve gelen ziyaretçilerin farklarını görebiliyoruz. Yerli ve yabancı turistler bu sokakları merak ediyorlar. Çünkü eski İstanbul burası. Fakat binalar ve sokaklar bakımsız olunca gezmeye gelen insanlar da tedirgin oluyor. Yapılan onarım ve bakımlar burayı güzelleştirdi. Artık insanlar daha çok geliyorlar. Tabii buralarda hâlâ eski mahallelilerin yaşıyor olması ayrıca güzel. Küçükmustafapaşa semti daha çok Karadenizlilerin yaşadığı bir yer. Eski mahalle ve esnaflık kültürü burada devam ediyor. İstanbul'da bu tarz semtler artık çok olmadığı için buradaki sıcak ve samimi atmosfer gelen ziyaretçilerin de ilgisini çekiyor.

YUSUF KAYA – SEYAHAT ACENTE SAHİBİ

Unkapanı'ndan Ayvansaray'a kadar keresteciler vardı. Ayrıca 7 tane banka şubesi mevcuttu. Burası merkezî bir yerdi. Hiçbir dükkân boş değildi. Bir de Tekel'in fabrikası vardı. O da kapatılınca buranın ekonomik hayatı iyice sekteye uğradı. Ben kimya mühendisiyim, emekliyim ama baba mesleğimi devam ettiriyorum.

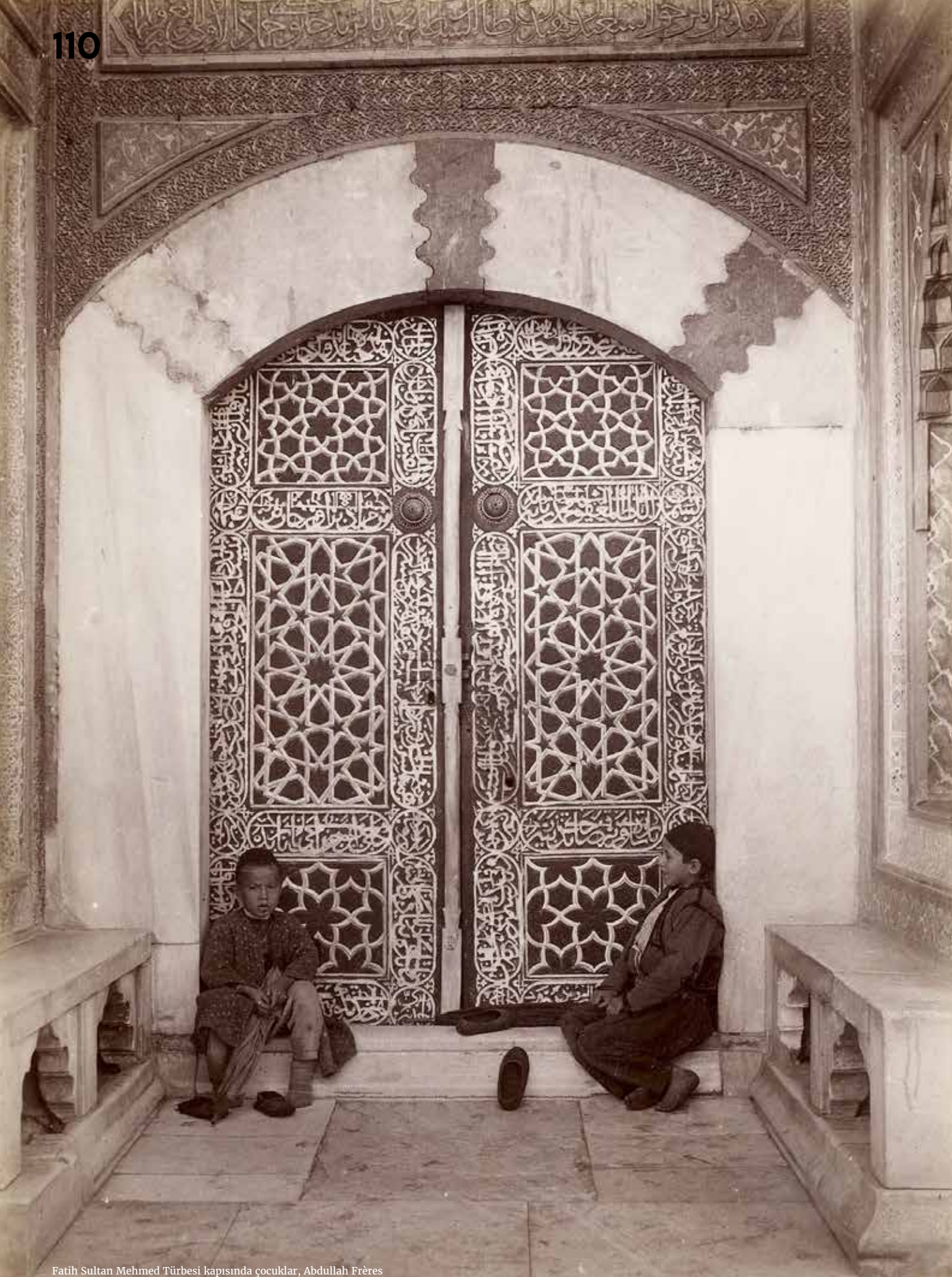
Yetmişlerde buradan otobüsler kalkardı. Genelde Karadeniz bölgesindeki şehirlere yoğun seferler olurdu. Bütün otobüsler burada yüklenir ve hareket ederdi. 1960'lı yıllarda insanların bir ayağı burada bir ayağı Karadeniz'deydi. Yılda 3-4 kez çay toplamaya gider gelirlerdi. Çaydan kazandıkları para ile buradan konut alırlardı. Bu şimdi mümkün değil. O zamanlar cazipti. Şimdi tek geçim kaynağıyla bunlar zor.

Benim dedem 1917 öncesi Çarlık Rusya döneminden önce ticareti Rusya'yla yapıyor. Batum'da ticari işlerle meşgul. Motorları ile Batum'a mal götürüp getiriyorlarmış. Karadeniz'de fazla bir şey yokmuş o zamanlar. Mısır ekiliyor ve balıkçılık var ama yaşamın sürdürülebilmesi için bunlar yeterli değil. Sonra Rusya'da 17 Ekim devrimi sonrası

o kapı kapanıyor. Oradan deniz yolu ile bir haftada ilk geldikleri yer Tophane. Karadenizlilerin çok olduğu birtakım mahalleler oluşmuş Tophane'de. Sonra oradan Küçükmustafapaşa'ya geliyorlar. Burada o zamanlar Rumlar yaşıyordu. Cumhuriyet'le birlikte Rumlar buradan ayrılınca Karadenizliler tamamen buraya yerleşiyor.

Dedem dâhil birçok insanın mal varlığı Batum'da kalıyor. Sıfırlanmış şekilde buraya geliyorlar. Burada motorlarda çalışmaya başlıyorlar. En iyi bildikleri şey deniz ve balıkçılık. Bu sebeple Haliç'te olmak onlar için önemli. Bir kısmı da inşaatla yöneldi. Şimdi buradaki insanların bir kısmı balıkçı, bir kısmı denizci bir kısmı inşaatçı ve çaycı tabii. Biz dâhil küçük esnaf da burada yaşayan mahallelinin birçok ihtiyacını karşılardı. Şimdilerde burası insanların daha çok gezmek için gelmeyi tercih ettikleri bir yere dönüştü. Binaların temiz ve yenilenmiş görünimleri burada yaşayan insanlara moral veriyor. Her gün sokağı görünce içimiz açılıyor. Küçük katlı evler vardır burada. Bunlar bir de renklenince daha da sevimli görünmeye başladılar. Bu gidişle Küçükmustafapaşa'nın da Balat gibi bir cazibe merkezine dönüşeceğine inanıyorum. ▲

Fatih Sultan Mehmed Türbesi kapısında çocuklar, Abdullah Frères

FATİH'İN TÜRBESİ

◆ PROF. DR. HAKKI ÖNKAL

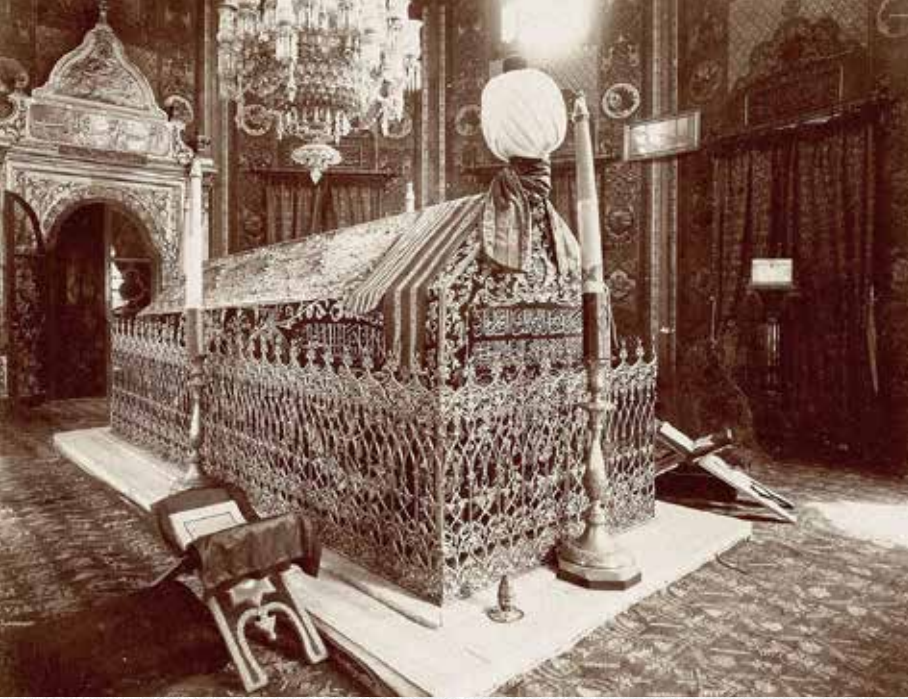
22 MAYIS 1481'DE BÜYÜK BİR MERASİMLE CAMİİNİN MİHRAB DUVARI ÖNÜNDEKİ BAHÇEYE DEFNEDİLEN FATİH'İN MEZARI ÜZERİNE SONRADAN BİR TÜRBE İNŞA EDİLMİŞ, ANCAK BU YAPI 1766 DEPREMİYLE YIKILMIŞTI. BU İLK TÜRBESİNİN ŞEKLİ HAKKINDA KESİN BİR BİLGİYE SAHİP DEĞİLİZ. İKİNCİ YAPI III. MUSTAFA TARAFINDAN 1767 YILINDA İNŞA ETTİRİLDİ. YAPIYA I. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE BİRTAKIM İLAVELER OLDU. TÜRBE 2018 YILINDA KAPSAMLI BİR RESTORASYONDAN GEÇTİ.

Fatih'in portresi, Tobias Stimmer, 1549 – 1575, Rijksmuseum

II. Mehmed, 1481 baharında büyük bir ordu ile Üsküdar’a geçmiş ve hedefi tam olarak bilinmeyen bir sefere, hasta olarak çıkmıştı. Üsküdar ile Gebze arasında bulunan ve Tekfurçayırı adıyla anılan mevkide, hastalığı artarak 3 Mayıs 1481 perşembe günü vefat etmiştir. Vezir Karamani Mehmed Paşa tarafından, ölüm gizlenmek istenmişse de Sultanın vefatı, kısa zamanda anlaşılmış ve Fatih’in iki oğlu arasındaki tahta çıkma mücadeleleri nedeniyle çıkan karışıklıklar, cenazenin zamanında defnedilmesine izin vermemiştir.¹ Cenaze 19 gün kadar sonra defnedilebilmiştir.² Fatih’in son seferinde, onun maiyyetinde bulunan Kasım adında biri, Sultan Bayezid’e yazdığı bir arizada, bir usta ile birlikte kendisinin cesedin iç organlarını temizlediğini ifade eder.³

Böylece cesedi tahnid edilmiş olan Sultan, 22 Mayıs 1481’de büyük bir merasimle camiinin mihrab duvarı önündeki bahçeye defnedilmiş, sonradan mezarının üzerine, 1766 depremiyle yıkılan türbe inşa edilmiştir. Fatih Sultan Mehmed’in bu ilk türbesinin şekli hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. E. Hakkı Ayverdi, eski türbenin de bugünkü gibi on kenarlı olabileceğini ileri sürer. ⁴ Bununla birlikte ilk türbenin sekiz kenarlı bir gövdeye sahip olması çok daha muhtemeldir. Zira Fatih ve oğlu II. Bayezid zamanındaki belli başlı türbeler daha çok kare, altıgen veya sekizgen planlı olarak inşa edilmiş, on ve daha çok kenarlı türbeler ise son dönemlerde tercih edilir olmuştur. İstanbul’da ve Fatih devrinde inşa olunmuş Mahmud Paşa, Eyüp Sultan, Rum Mehmed Paşa ve Davud Paşa türbeleri gibi mühim eserlerin hepsinde sekizgen plan uygulandığı gibi, II. Bayezid ve I. Selim türbeleri de sekizgen planlıdır. Ayrıca, Köprülü ailesi su yollarının haritasındaki resmin, camiin eski şeklini ortaya koyduğu kabul

Fatih’in sandukası, Abdullah Frères

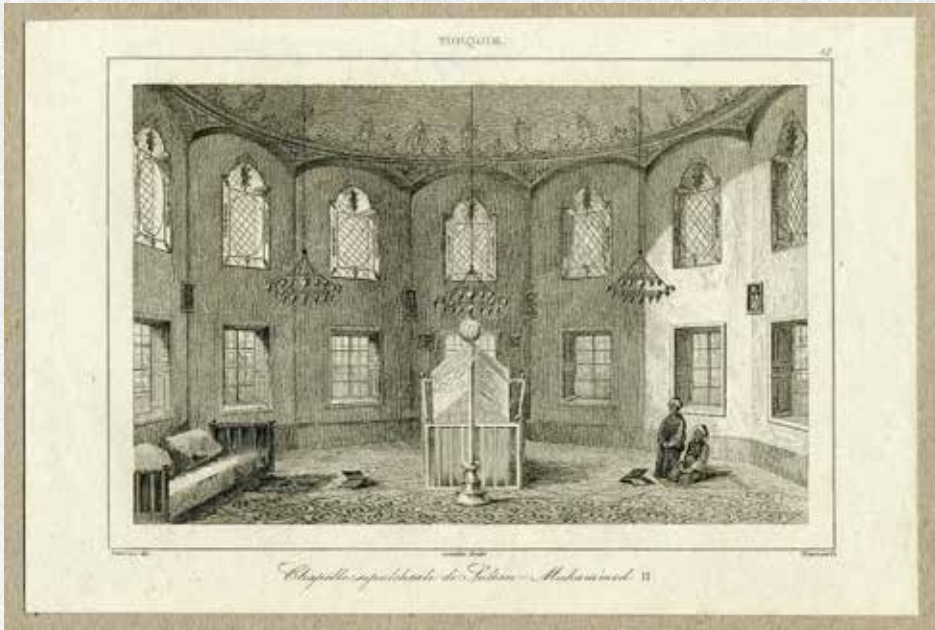
edilir.⁵ Aynı resimde Fatih ile Gülbahar Hatun’un türbelerine de yer verilmiştir. Cephelerinde altı üstlü pencereler sıralanan, kasnaklı ve kubbeli yapı ihata duvarının tam karşısındadır. Gülbahar Hatun Türbesi daha belirsizdir ve daha az önem verilmiştir. Resim türbenin batıdaki üç cephesini göstermekte ve üstte kenarların dönüşü belirtilmektedir. Ve sekizgen gövdeli bir yapı cepheden ancak bu şekilde gösterilebilir. Resmi yapan sanatkârın, çizimini hayale değil müşahedeye dayandırıldığını, camiin depremde yıkılmayarak günümüze kadar ulaşan kısımlarının bu resimle olan benzerliği ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Fatih Sultan Mehmed’in ilk türbesinin sekiz kenarlı bir yapı olduğu kanaatini taşıyoruz.

Fatih Camii, James Robertson, 1850’ler

Fatih’in türbesi, Abdullah Frères

İlk türbe 1766 depremiyle yıkılınca, aynı yerde,⁶ III. Sultan Mustafa tarafından bugünkü türbe inşa ettirilmiştir. Türbenin tartışmalı olan bir kriptasının olup olmadığı ve türbe yenilenirken güneye doğru kaydırılıp kaydırılmadığı hususları bu kısa makalede ele alınmayacaktır. Çok geniş saçaklı bir revaka sahip on kenarlı gövde⁷ sağır bir kubbeyle örtülüdür. Doğu kenarındaki tek kemer gözlü revak, ikisi geride duvara dayalı dört sütunla sağlanmış ve bu sütunlar yuvarlak kemerlerle birbirlerine bağlanmışlardır. Sütunların yüksek kaideleri ve köşelerinde yaprak motifleri bulunan başlıkları vardır. Revakın gerisindeki iki renkli mermerle örülmüş yuvarlak kemerin üzerindeki satha Besmele hakkolunmuş ve giriş açıklığının etrafı, üstte köşelerde çeyrek daireler çizen gayet geniş S şeklindeki bir silme ile çerçevelemiştir.

Pendantifler ve kubbe rumi kıvrımlarının vücut verdiği palmet ve lotüs motifleri ile doldurulup süslenmiştir. Camekan mahiyetindeki revak alçak sekilere ve mermer korkuluklara sahiptir.

Kemerli giriş açıklığından geçilerek girilen türbe içte, 11,35 m. çapında bir daire etrafında çizilmiş on kenarlı bir plan gösterir. Bu geniş hacimli mekan, cesim gövdeli Kanuni'nin türbesinin iç galeri dışındaki orta bölümüne yakın ve ona eş büyüklükte bir iç hacme sahiptir. Yapının giriş açıklığı âdetâ içte ikinci bir taç kapı hüviyetindedir. İki yana yerleştirilmiş, yüksek kaideleri ve basit başlıkları olan mermerden köşeli sütunceler ile yuvarlak kemerli açıklık, silmelerle dikkörtgen çerçeve içine alınmıştır. Bu çerçevenin

¹ İ. Hami Danişmend, 1947, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, İstanbul. s. 350-359.

² İ. Hakkı Uzunçarşılı, 1970, “Fatih Sultan Mehmed’in Ölümü”, *Belleten* XXXIV, sayı: 134, Ankara, s. 233; M.C. Şehabeddin Tekindağ, 1966, “Fâtih’in ölümü Meselesi”, *Tarih Dergisi*, sayı: 21, İstanbul, s. 106.

³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, 1970, *Belleten* XXXIV, Ankara, s. 233-234; Nicolas Vatin-Gilles Veinstein, 2011, "II. Mehmed'in Ölümü (1481)", *Osmanlılar ve Ölüm* (Yayına Hazırlayan: Gilles Veinstein), İstanbul, s. 243-244. Yazarlar belgede geçen "içini ayırtladım" ifadesinden iç organların çıkartılmasını değil bağırsakların temizlenmesi anlamını çıkarmak gerektiğini ileri sürerler. Bkz. Nicolas Vatin-Gilles Veinstein, 2011, "II. Mehmed'den I. Ahmed'e Osmanlı Padişahlarının Cenaze Törenleri", *Osmanlılar ve Ölüm* (Yayına Hazırlayan: Gilles Veinstein), İstanbul, s. 267-268.

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, 1973, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*, 855-886 (1451-1481), III, İstanbul, s. 405.

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, 1973, s. 36, 568. Resim; H. Baki Kunter-A. Saim Ülgen, 1938, “Fatih Camii”, *Vakıflar Dergisi*, I, Ankara.s. 97.

⁶ Türbenin yenilenirken yerinin değiştirildiği ve güneye doğru kaydırıldığı konusu tartışmalıdır. Türbenin etrafında esaslı bir sondaj çalışması yapılmadan bu husus vuzuha kavuşmayacaktır.

⁷ Semavi Eyice dikkatsizliğe bağlı olarak gövdeyi sekiz kenarlı gösterir. Bkz. Semavi Eyice, 1995, *Fatih Camii ve Külliyesi*, *DİA*, C.12, İstanbul s. 246.

Melchior Lorichs'in meşhur İstanbul panoramasından Fatih Camii'ni gösteren kesit, 1559

üzerine, gayet büyük bir taç oturtulmuş ve iki bölüme ayrılan tacın üst kısmına celi talikle "Hüve'l-Hallaku'l-Baki", alt kısma ise yine celi talikle ölüm âyeti yazılmıştır. Tacın altındaki iki dar panoya tek satır halinde ilave edilen kitabeden bu iç kapının 1199 / 1784-1785 tarihinde I. Abdülhamid tarafından yaptırıldığını anlıyoruz. İç mekanın köşelerinde yer alan pilasterler yüzleri kalem işi bezemeli yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanmış ve kubbe yuvarlağına bunların arasındaki pendentiflerle geçiş sağlanmıştır. Mekân dokuz kenarda altlı üstlü açılmış 18 pencere ile aydınlanır. 1,11 x 2,19 m. ölçülerindeki alt pencereler düz atkılı ve mermer söveli olup özellik göstermeyen ahşap kapaklara sahiptir. Yuvarlak kemerli üsttekilerse alçı pencerelerdir. Kapının üstüne kalem işi ile pencere resmi işlenmiştir. İlk bakışta duvar yüzünden taşmış intibai bırakan köşelerdeki kalem işi pilasterler kemerlerin üzengileri hizasına kadar yükselirler. Alt ve üst pencerelerin arasında kalan satırlar kalem işi ile dikdörtgen çerçeve içine alınmış ve bunlar ayrıca iki çerçeve halinde bölünmüş, daha dar olan alttakilere süslüle Besmele ve âyetler yazılmış üsttekilerin

içleri dilimli taşlarla doldurulmuştur. Duvarların yan satırları ise üst pencereyi de dolaşmak üzere 2018 restorasyonunda yenilenen kalem işleri ile bezelidir. Bunlarda canlı renkler ve altın varak madalyonlar dikkati çeker. Pendentiflere dairesel çerçeveler içinde ism-i Celâl, ism-i Nebi, çihar yar-ı güzîn, Sa'd ve Saîd isimleri yazılmıştır. Kalem işinden kasnağa paralel uzanan bir frizle ikiye bölünen kubbenin göbeğinde on kollu bir yıldız yer alır. Frizin üstündeki kısımda, gövdeleri yarıdan kesilmiş kupayı andıran beş iri motif bulunur. Bunların içleri gibi araları da yaprak motifleri ve filiz kıvrımları ile doldurulmuştur. Frizin altındaki kısımda ise beyzî ve yuvarlak madalyonlar nöbetleşe birbirlerini takip ederler. Bunların içleri tabiatta olduğu gibi resmedilmiş başta gül olmak üzere değişik çiçeklerle süslenmiş, araları ise, yaprak ve kıvrım dallarla bezenmiştir. Türbenin bu iç tezyinatı Sultan Abdülaziz, V. Mehmed Reşad zamanında yenilenmiş⁸ ve yapı son olarak 2018 yılında yapılan restorasyonla bugünkü halini almıştır.

Türbenin ortasında, bugün camekan içine alınmış, Fatih'in gümüş parmaklık içindeki büyük sandukası uzanır. ⁹ Sanduka sim işlemeli bir puşideye sahiptir.

Fatih Sultan Mehmed Türbesi

Sandukanın baş ucunda gümüşten iki şamdan, kubbeye asılı büyük bir âvize ve zengin kalem işi süslemeler türbenin hacmiyle bütünleşerek yapının ihtişamını artırır.

Dışta tamamen mermerle kaplı eserin doğusundaki revak çok geniş saçaklı çatının altında adeta ezilip küçülmüştür. Saçak hem dış konturları hem de zemine paralel sathı itibarıyla münhanidir. Satıh, kenar genişliğine göre bölümlere ayrılmış ve böylece aralarda dikdörtgen ve köşelerde kare şeklinde panolar elde edilmiştir. Ahşap kabartma olarak ve çok girift bir şekilde süslenmiş olan saçakta yaprak motifi hâkim olup dikdörtgen veya kare bölümlerin her biri ortasına oval madalyonlar yerleştirilmiştir. Çatı kurşunla kaplıdır.

On kenarlı gövde ufki bir mermer frizle ikiye bölünür. Köşelerde iki katlı pilasterler vardır. Alt ve üst bölümlerin köşelerindeki bu pilasterlerin her birinin ayrı ayrı kaideleri ve başlıkları mevcuttur. Alt bölümde, düz atkılı pencereler, üst bölümde ise alçı pencereler yer alır. Mermer söveli dikdörtgen şeklindeki alt pencerelerin üzerine yuvarlak kemerler kurulmuştur. Kemer alınlıklarının mermerle kaplandığı bu pencereler ayrıca ince silmelerle çerçevelenmişlerdir. Üstteki yuvarlak kemerli pencerelerin söveleri

Fatih Sultan Mehmed Camii, Sébah-Joallier, 1888 -1910

mermerdir. Kaval ve konkav silmelerin teşkil ettiği korniş gövdeyi nihayetlendirir ve tepesinde madeni bir alem bulunan ve doğrudan duvar bedenine oturan kurşun kaplı kubbe yapıyı tamamlar. Mehmed Tahir Ağa'nın vücuda getirdiği eser, köşe pilasterleri, sütun başlıkları, kemerleri ve rokoko saçığıyla Batı tesirini daha dışta, ilk bakışta sergileyen bir türbedir.

*
İçte, kapının üstündeki tacın alt kısmına yazılan tek satırlık kitabe, I. Abdülhamid dönemine aittir: “Cenab-ı Hazret-i Abdülhamîd Han kıldırıp tahrîr - Bu pür nur merkade bu âyeti vaz' etti ibretgîr 1199”. Sultan türbeye katkısını bu vesileyle belgelemek istemiş olmalıdır. Sandukanın baş ucu tarafında puşideye, Fatih Sultan Mehmed'in doğum, cülus, ölüm tarihi işlenmiştir. 1282 / 1865-1866 tarihinde hattat Abdülfettah Efendi'nin kaleminden çıkan İstanbul'un fethini müjdeleyen hadis levhası,¹⁰ türbede asılıdır.

22 Mayıs 1766 tarihinde vukua gelen büyük deprem neticesinde eski türbe yıkılınca, Sultan III. Mustafa'nın bir fermanı ile İbrahim Sârim Efendi nezaretinde, bir teknik heyet yapıyı inceleyerek keşifte bulunmuş ve onarımın 87 kese ve 59 kuruşa mal olacağını hesap etmiştir. Ayvansarayî'nin bildirdiğine göre, türbenin bu ikinci inşasına 1180 Recebinin 4. Günü (6 Aralık 1766) başlanmış ve aynı yılın Zilkade'sinin 28. perşembe günü (27 Nisan 1767) türbenin inşası tamamlanmıştır. Buna göre inşaatın 4 ay 22 günde tamamlandığı anlaşılmaktadır.¹¹ Türbenin inşasının bu kadar kısa bir zamanda tamamlandığını, yukarıda bahsedilen masraflarla ilgili vesikanın tarihi de doğrulamaktadır. İnşaatın tamamlandığını ve her türlü eşyanın yerli yerine konduğunu bildiren bu masraf defteri 10 Muharrem 1181 (8 Haziran 1767) tarihinde tanzim edilmiştir¹² ki bu yaklaşık türbe inşasının tamamlanmasından 40 gün sonraki tarihtir. ◀

⁸ Haluk Şehsuvaroğlu, trz., *Asırlar Boyunca İstanbul*, İstanbul, s. 121.

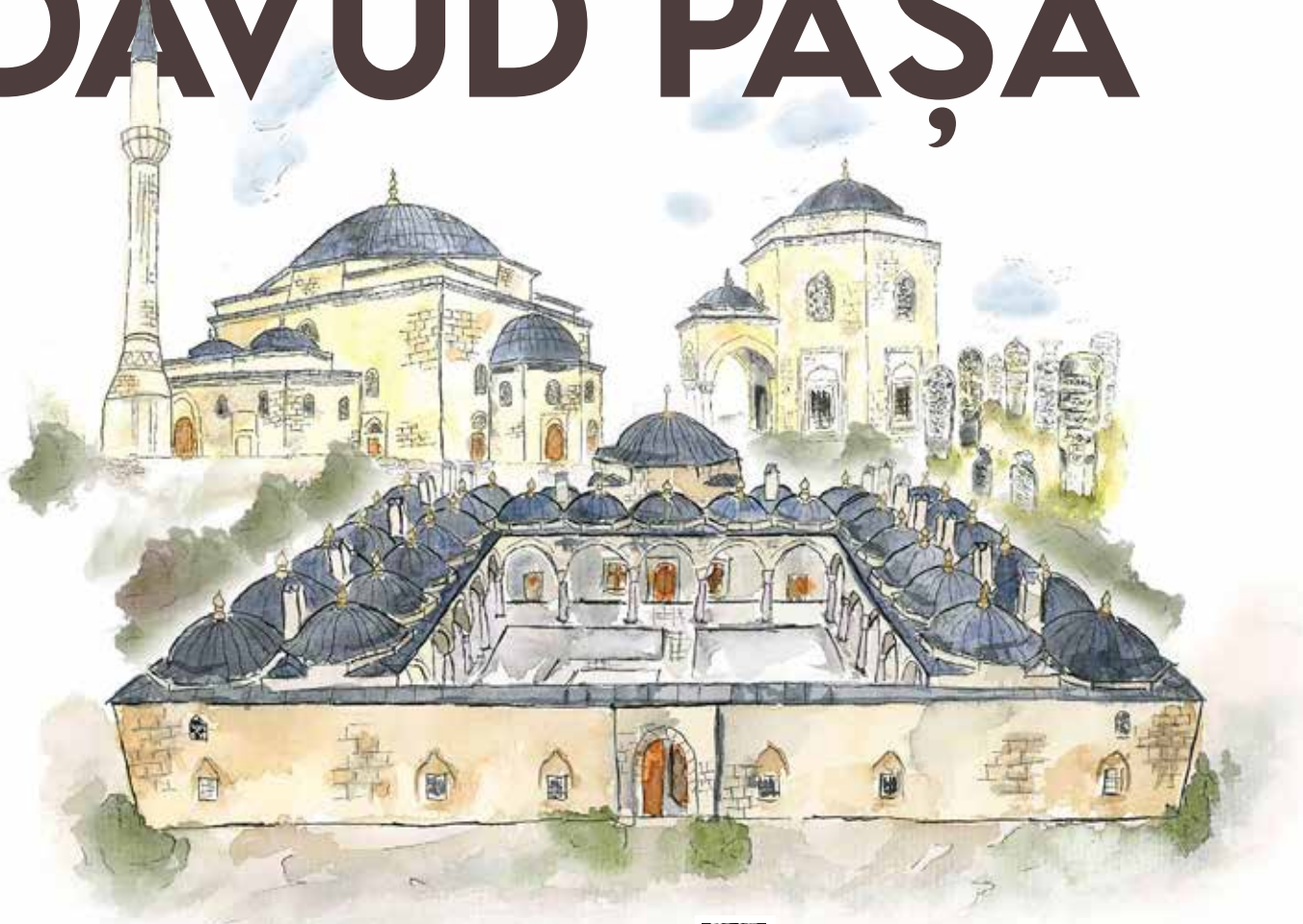
⁹ Haluk Şehsuvaroğlu, Sultan Abdülaziz'in yaptırdığı onarım sırasında sedefli şebekenin gümüş şebeke ile değiştirildiğini söyler (Haluk Şehsuvaroğlu, trz., s. 121).

¹⁰ Ekrem Hakki Ayverdi, 1973, s. 405.

¹¹ H. Ayvansarayî, 1281, *Hadikati'l-Cevami*, I, İstanbul, s. 8.

¹² Muzaffer Erdoğan, 1962, “Son İncelemelere Göre Fatih Camiinin Yeniden İnşası Meselesi”, *Vakıflar Dergisi*, V, Ankara, s. 172.

ÖLÜMSÜZ MİRASIYLA DAVUD PAŞA

🔑 GİZEM ESRİNGÜL

📷 HAKAN EZİLMEZ

İBRAHİM AKKURT... İSTANBUL’U ARAŞTIRAN, GEZEN, GEZDİREN VE YAZAN BİR İSİM. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TARİH BÖLÜMÜNDE LİSANS VE YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİNİ TAMAMLAMIŞ, ŞU ANDA FATİH SULTAN MEHMED VAKIF ÜNİVERSİTESİ’NDE DOKTORA EĞİTİMİNİ SÜRDÜRMEKTE, MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ’NDE ÖĞRETİM GÖREVLİSİ OLARAK DERSLER VERMEKTEDİR. DAVUD PAŞA’NIN İSTANBUL’DA YAPTIRMIS OLDUĞU KÜLLİYESİNİ VE DİĞER VAKIF ESERLERİNİ VEZİRİÂZAM DAVUD PAŞA VE KÜLLİYESİ İSMİYLE YENİ KİTABINDA BİR ARAYA GETİRDİ. FATİH BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI ARASINDA ÇIKAN KİTAPTA, DAVUD PAŞA MEDRESESİ VE HAZİRESİ KAPSAMLI BİR ŞEKİLDE ELE ALINIYOR. TARİHÇİ İBRAHİM AKKURT İLE YENİ KİTABI VEZİRİÂZAM DAVUD PAŞA VE KÜLLİYESİ ÜZERİNE KEYİFLİ BİR SOHBET GERÇEKLEŞTİRDİK.

Öncelikle yeni kitabınız hayırlı olsun. Kitabın içeriğine geçmeden önce bu kitap fikri nasıl ortaya çıktı anlatır mısınız?

Çok teşekkür ederim. 623 yıl hüküm sürmüş Osmanlı Devleti’nde 15 yıl gibi uzun bir dönem veziriazamlık yaparak devletin 2 numaralı ismi olan Davud Paşa’nın, hayatına ilişkin kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığına üzülererek şahit oldum. Davud Paşa’nın 1485 yılında İstanbul’da inşa ettirdiği - birçok deprem, yangın ve sosyal değişim yaşayan - külliyesi, 2022 itibariyle 537 yaşında ve maalesef günümüzde İstanbul şehir hafızasında hak ettiği yeri edinmemiştir. Davud Paşa Külliyesi denildiğinde insanımızın aklına hemen Yıldız Teknik Üniversitesi’nin de kampüsünün bulunduğu Esenler’deki Davutpaşa semti gelmektedir. Fatih’te bulunan Davud Paşa Külliyesi, yakın zamanda gerçekleştirilen restorasyona kadar, etrafındaki muhdes yapılardan dolayı tarihî dokusu ve yapısı bozulmuş bir hâldeydi. Fatih Belediyesi son restorasyon sonrası, külliyenin medrese kısmını “Lisansüstü Eğitim Merkezi” olarak işlevlendirerek bu yapıyı yüksek lisans ve doktora öğrencileri için bir cazibe merkezine dönüştürdü. “Külliyenin bir unsuru olan medreseyi kullanmak maddi manevi bazı sorumluluklar gerektirir. Külliyenin banisi veziriazam Davud Paşa’yı, Fatih’te olan külliyesi başta olmak üzere vakıf eserlerini, bir kitap çalışması üzerinden tanıtmak ve bu mekânı şehir hafızasına tekrar dâhil etmek eserin banisine karşı vefa ve şükran borcumuzdur” düşüncesiyle kitap çalışmamıza başladık. Çalışma esnasında ulaştığımız kaynaklar ve ilk defa bu eserde yayınladığımız belgeler ile keyifli bir çalışma ortaya çıktı. Bu vesileyle kitap çalışmamıza hamilik edip bu imkânı sağlayan Fatih Belediye Başkanımız M. Ergün Turan Beyefendi’ye teşekkürü bir borç bilirim.

DAVUD PAŞA KÜLLİYESİ, ABİDEVİ-MİMARİ YAPISININ YANI SIRA, MEDENİYET KAVRAMININ İÇİNİ LAYIKIYLA DOLDURAN ŞEHİRCİLİK, KÜLTÜR VE YÖNETİM MODELİDİR.

İlk defa bu kitapta yayımladığımız belgeler oldu dediniz. Kitabın içeriği ve bu belgeler hakkında biraz bilgi verebilir misiniz?

Beş bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde Davud Paşa'nın hayatını, ikinci bölümde Davud Paşa'ya ait vakıf kayıtlarını, üçüncü bölümde Davud Paşa Külliyesi'ni, dördüncü bölümde Davud Paşa Medresesi'ni ve son bölümde Davud Paşa Külliyesi Hazinesi'ni inceledik. Dördüncü bölümde yer alan Davud Paşa Medresesi ve beşinci bölümdeki Davud Paşa Külliyesi Hazinesi, esasında külliyei oluşturan yapılar olsa da, önemlerine binaen müstakil bölümler hâlinde ele alarak okuyucunun ve araştırmacıların ilgisine sunmayı hedefledik.

Davud Paşa'nın yaşadığı döneme ait kaynak eserler, makaleler, tez çalışmaları ve ansiklopedi maddelerinden yola çıkarak çalışmalara başladık. Buradan elde edilen bilgilerin ön değerlendirilmesinden

sonra, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Encümen Arşivi, gazete arşivleri ve görsel malzemeler müracaat ettiğimiz diğer kaynaklar oldu. Konu ile alakalı arşiv ve kütüphanelerde çeşitli araştırmalar yaptık. Hazirede gerçekleştirdiğimiz 460 mezar taşının fotoğraflanması, numaralandırılması ve her birine karekod verilerek dijital ortama aktarılmasının sağlanması çalışmamızın en heyecan verici ve orijinal bölümlerinden oldu. Osmanlı Arşivi'nde yer alan ve ilk kez bu çalışmada yer verme şansı bulduğumuz, Ebussuud Efendi'nin manevi bir işaretle rüyasında Şeyhülislamlık makamının kendisine verilmesinin anlatıldığı arşiv belgesi ve Davud Paşa'nın 15 yıl süren veziriazamlık görevinin sona ermesi azil ile mi yoksa emekliye ayrılmasıyla mı oldu sorusunun cevabını içeren Davud Paşa'nın mektubunun yer aldığı belge, çalışmamızın diğer orijinal çıktıları oldu.

Davud Paşa Külliyesi, abidevi-mimari yapısının yanı sıra, medeniyet kavramının içini layıkıyla dolduran şehircilik, kültür ve yönetim modelidir.

Veziriazam Davud Paşa'nın tarihimizde ve İstanbul şehirleşmesindeki önemi nedir?

Bir Arnavut devşirmesi olarak saray okulu Enderun'da yetiştikten sonra Fatih Sultan Mehmed döneminde çeşitli yerlerde sancak beyliği ve beylerbeylikler yapan Davud Paşa bu görevleri esnasında katıldığı Akkoyunlularla yapılan savaşlarda ve 1478 Arnavutluk seferinde önemli hizmetlerde bulunmuştur. Fakat o asıl önemli hizmetlerini II. Bayezid döneminde 1483 yılında getirildiği ve kesintisiz 15 yıla yakın veziriazamlığı esnasında yapmıştır. Siyasi ve askerî başarıları yanında hayırseverliği ile de bilinen Davud Paşa, Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinde cami, imaret, medrese, mektep ve çeşme gibi çok sayıda dinî ve sosyal tesis bırakmıştır. Bu tesislerin giderleri için de başta İstanbul'da olmak üzere Edirne'de, Üsküp'te, Manastır'da, Bursa'da ve İznik'te han, hamam, dükkân, köy ve bahçe gibi gelir kaynakları vakfetmiştir.

Tarihî İstanbul'un periferisi, yani uç noktası olarak adlandırılan ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi'nde "Xerolophos / Kuru Tepe" olarak isimlendirilen Davud Paşa semti, fetihten yaklaşık 32 yıl sonra Davud Paşa tarafından inşa ettirilen külliye sayesinde mâmur hâle gelmeye başlamıştır. 1485 yılında Davud Paşa'nın yaptırdığı külliye ve külliye gelir olarak vakfettiği 100'ü aşkın dükkân ile bölge canlanmıştır. İstanbul'da inşa edilen bu ve benzeri Osmanlı külliyele, abidevi-mimari yapılarının yanı sıra, medeniyet kavramının içini layıkıyla dolduran şehircilik, kültür ve yönetim modelleri olmuşlardır.

Kitabınızda arşiv belgelerine sıkça müracaat ettiğinizi görmekteyiz. Dördüncü bölümde Ebussuud Efendi'nin manevi bir işaretle rüyasında şeyhülislamlık makamının kendisine verilmesinin anlatıldığı arşiv belgesi çok ilgi çekici. Bu rüyadan bahseder misiniz?

1521-22 yıllarında Davud Paşa Medresesi'nde müderris olan ve daha sonra 1545-1574 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin 13. şeyhülislamı olarak görev yapan Ebussuud Efendi ile alakalı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde ilginç bir belgeyle karşılaştık. Kim tarafından, hangi tarihte, kime hitaben yazıldığı belli olmayan belgede Ebussuud Efendi'nin Davud Paşa Medresesi'nde müderris olduğu zamanda rüyasında Zeyrek Camii'nde bir cuma günü Peygamber Efendimiz ile karşılaşp sohbet ettiği ve daha sonra şeyhülislamlığa tayin edildiği bildirilmektedir. 1840 tarihli, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi 1196/58 numaralı belgenin ilk sayfasının sağ üst kısmında latin harfleriyle müsvedde yazmaktadır. Bizleri son derece heyecanlandıran bu belgenin daha önce hiçbir kaynaktan kullanılmamasını da çalışmamızın bereketi olarak kabul ettik.

Davud Paşa Medresesi'nde, 1918 yılında kesintiye uğrayan eğitim-öğretim faaliyetleri, 2020 yılında, yani 102 yıl aradan sonra Medrese Davutpaşa ismiyle yeniden başlamıştır.

Kitabınızda özelde Davud Paşa Medresesi üzerinde duruyorsunuz. Medresenin İstanbul medreseleri içinde önemi ve değeri nedir?

1485 yılında külliyenin bir unsuru olarak yapıldığı kabul edilen Davud Paşa Medresesi, Fatih Medreseleri (Sahn-ı Seman) ile birlikte 15. yüzyıldan günümüze ulaşan İstanbul'un en köklü eğitim yapılarından. 1485-1918 yılları arasında eğitim faaliyetlerini sürdüren medrese, 1918 yılında İstanbul'da meydana gelen yangın sonrası, yangından zarar gören halkın medreseye yerleştirilmesiyle faaliyetlerini sonlandırmak durumunda kalmıştır. Encümen Arşivi kayıtlarında 1930-40'lı yıllarda çekilmiş fotoğraflarından, o yıllarda harap hâlde olduğunu gördüğümüz yapı, tarih boyunca ahır, gübre deposu, kurban satış merkezi gibi amacı dışında kullanımlara şahitlik etmiş, 2017-2019 yılları arasında gerçekleştirilen restorasyon sonrasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Fatih Belediyesi'ne tahsis edilmiştir. Belediye de, tarihî medreseyi yapılaş amacına

uygun bir biçimde yeni bir fonksiyonla “Medrese Davutpaşa Lisansüstü Eğitim Merkezi” ismiyle 2020 yılının Kasım ayında hizmete açarak, tarihî medresede, 1918 yılında kesintiye uğrayan eğitim-öğretim faaliyetlerini, 102 yıl aradan sonra yeniden başlatmış oldu. Kitabın Davud Paşa Medresesi bahsinde; medresenin tarihî, fiziki ve mimari yapısı, medresede görev yapmış müderrislerin isimleri, tarih boyunca ne tür amaçlarla kullanıldığı sorularını cevaplandırılmaya çalıştık.

Külliyein hazire kısmıyla ilgili kapsamlı bir çalışma yaptığınızı görüyoruz. Müstakil olarak kitap olabilecek bu çalışma ve içeriği hakkında bizleri bilgilendirir misiniz?

Bu kitap çalışması kapsamında hazirede yapmış olduğumuz incelemelerde; tüm mezar taşları tek tek numaralandırılmış, hazirenin planı çıkarılmış, mezar taşlarını deforme etmeyecek şekilde mezar taşlarının arka kısmına pleksi numaralar yapıştırılarak 440 adet mezar taşı ve civarında bağımsız bulunan 20 adet mezar taşı ile toplamda 460 adet mezar taşı kayıt altına alınmıştır. Bu mezar taşları tek tek okunmuş, her birine karekod verilerek taşların dijital ortama da aktarılacak suretiyle hem daha geniş kitlelerce ulaşılması, hem de kalıcı hâlde getirilmesi amaçlanmıştır.

DAVUD PAŞA MEDRESESİ'NDE, 1918 YILINDA KESİNTİYE UĞRAYAN EĞİTİM-ÖĞRETİM FAALİYETLERİ, 2020 YILINDA, YANİ 102 YIL ARADAN SONRA MEDRESE DAVUTPAŞA İSMİYLE YENİDEN BAŞLAMIŞTIR.

Mezarda yatan kişinin cinsiyetini, mesleğini, bağlı bulunduğu tarikatı ve bunun gibi birçok bilgiyi mezar taşlarından öğrenmekteyiz. Bu minvalde Davud Paşa haziresindeki mezar taşlarını incelediğimizde; hazirede 232 tane erkek, 193 tane de kadın mezar taşı bulunduğunu, kitabesi tarihli mezarlardan en eskisinin 1611, en geç olanının 1872 yılına ait olduğunu tespit ettik. Yine mezar taşlarındaki bilgilerden yola çıkarak hazirede yatan kişilerin 12'sinin kadı, 7'sinin müderris olduğunu öğrenmiş olduk ve bu kişilerin yerlerini hazire planı üzerinde işleyerek kitaba koyduk.

Hazirede yer alan her bir mezar taşı, Yahya Kemal'in tabiri ile el emeği, göz nuru sanat eseridir. Fakat içlerinden birisi beni çok etkiledi. Hazire planında 265 numarayla yer verdiğimiz Hatice Hanım ve oğlu Mehmed Tahir'e ait mezar taşı kitabesine nakşedilen “Ederken vaz’-ı haml ol nazenîn serv-i kad eyvah, Şehâdet câmını içti abd-i

mest-i müdâm oldu” ifadeleri ile Hatice Hanım'ın oğlu Mehmed Tahir'i doğurduğu esnada ya da hemen sonrasında vefat ettiği anlaşıyor. Anne Hatice Hanım'ın büyük boyutlu baş ve ayak şahidesi önünde küçük ölçülerde eğimli konumlandırılan oğlunun şahidesi ana kucağı tabirinin bir yansıması olarak konumlandırılmış âdeti. Bu hüznü, ince mesajdan etkilenmemek mümkün değil.

Kitabınızın önsözünde “Umarız ki, bu ve benzeri çalışmalar kültürel miras yapılarımızın layık olduğu şekilde korunmalarına vesile olur ve bu alanda bir bilinç oluşmasına katkı sağlar.” demektesiniz. Biraz da bu hususa değinir misiniz?

Günümüzde birçok kurum ecdat yâdigarı mekânları, yapının banilerinden, asli değerinden –maalesef- bihaber olarak kullanılmaktadır. Tarihî ve kültürel birikime sahip bu mekânların, kullanıcısı olan kamu kurumları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları tarafından arşiv belgeleri, görsel ve yazılı kayıtlar ışığında ve bilimsel kriterler doğrultusunda incelenerek kitap hâline getirilmesi bu bakımdan büyük önem arz etmektedir. Ayrıca bu türden çalışmaların, bilim, kültür ve yayın dünyamızı zenginleştireceğine inanıyorum. ▲

GİZLİ KAHRAMANLARI ARAŞTIRMAYI SEVENLERİN ADRESİ BURASI!

◆ GÜVEN BAYAR

İSTANBUL SUR DIŞINA TAŞMADAN EVVEL KENDİNE HAS BİR DİLİ, ZARAFETİ, NEZAKETİ BARINDIRAN BİR SEMT İDİ FATİH; İSTANBUL’UN ÇEKİRDEĞİ, ESASI, ÖZÜ... BEYAZIT MEYDANI’NDAN YÜRÜKEN YOL ÖNCE VEZNECİLER’E VARIR, SONRA ŞEHZADEBAŞI VE SARAÇHANE’Yİ GEÇİP FATİH’E ULAŞILIR. 1920’LERİN SONUNA DOĞRU DEVREYE GİREN FATİH-HARBİYE TRAMVAYI ÂDETA İKİ AYRI DÜNYAYI, İKİ YAŞAM KÜLTÜRÜNÜ BİRLEŞTİRME MİSYONU YÜKLENMİŞTİ. FAKAT FATİH, İSTANBUL’DA TRAMVAYIN KALDIRILDIĞI İLK SEMTLERDEN BİRİ OLMA TALİHSİZLİĞİNİ YAŞADI. BUNUN TEK NEDENİ İSTANBUL’DAKİ İMAR HAMLESİNE AKSARAY’DAN BAŞLANMIŞ OLMASIYDI. 1950’LERİN SONUNDA TRAMVAY RAYLARININ KALDIRILMASIYLA YETİNİLMEDİ, ETRAFI DA İSTİMLAK EDİLDİ. SARAÇHANE’DEN EDİRNEKAPI’YA UZANAN ESKİ YOLUN ORTASINDA FATİH’TE YAŞAYAN İNSANLARA YAZ GÖLGELERİ İNDİREN KADİM ÇINAR VE IHLAMUR AĞAÇLARI DA BU DEĞİŞİMDEN NASİBİNİ ALDI. FATİH’TE BULUNAN SİVİL MİMARİ ÖRNEKLERİ VE APARTMAN DUVAR RESİMLERİ O DÖNEMDEN BİZE KALAN ALELADENİN İÇİNDEKİ FEVKALADEYİ BARINDIRAN DETAYLAR. BUNU ANLAMLANDIRMAK İÇİN SURİÇİ’NİN RUHUNU BİLMEK, HİSSETMEK GEREKİYOR. FATİH’TE SADECE BİRKAÇ SAAT GEÇİRİP ESKİ İSTANBUL’U VE ONUN RUHUNU PAZARLAMAYI BIRAKMAK, VAR OLANI KORUMAK, BUNUN İÇİN BİR ŞEYLER YAPMAK GEREKİYOR.

BAŞKA DÜNYALARDA CANLI MAHLÛKÂT VAR MIDIR?

PROF.DR. OSMAN NURİ ERALP

Fatih At Pazarı civarında, Mıhçılar Caddesi’nde bulunan Osman Nuri Eralp’a ait olan aile evi ile karşılaşmam 20 Nisan 2019’da evinin giriş holünde bulunan ve bugüne gelebilmiş karşılıklı duvar resimleri ile oldu. Yirmi yıldır sürücü kursu olarak kullanılan binanın dış cephesinde ve içinde bugüne dek gelebilmiş birçok detay var.

Osman Nuri Eralp, 1877 Malatya Arapgir doğumlu, Osman Nuri Bey’in asıl uzmanlık alanı bakteriyoloji olmakla birlikte kimya alanında da çeşitli eserler verdiği biliniyor. 1899 yılında Askerî Veteriner Okulu’nda eğitimini tamamlayan Osman Bey önce Organik Kimya Muallim Muavini görevine, 1900 yılı itibarıyla da Kimya Muallimliği görevine getiriliyor. 1902’den itibaren bilimsel ve deneysel araştırmalarına Bakteriyolojik Kimyasal Tahliller ve Patolojik Anatomi Şefi olarak devam eden Osman Bey, bakteriyolojik analiz ve inokülasyon yöntemi geliştiriyor. Bu yöntemlerden biri, “Osman Nuri Metodu” adıyla literatüre geçiyor. 1905 yılında Fransa’da yayımlanan adi mikropları içeren muayene maddelerinden verem mikrobunu ayırmak amacıyla subkutan

inokülasyon yerine transkutan inokülasyon ile enfeksiyon oluşturma yöntemi, Osman Nuri Metodu adıyla, Besson’un “Technique Microbiologique et Serotherapique” ile Dopfer ve Sacquépée’nin “Précis de Bactériologie” kitaplarında yer alıyor. Fransa hükûmeti tarafından 1910 yılında “Officier d’Académie” ve “Officier de l’Instruction Publique” nişanları ile ödüllendiriliyor. Osman Nuri Eralp 1918’de “Başka Dünyalarda Canlı Mahlûkât Var Mıdır?” ismiyle Türkiye’nin ilk bilimkurgu yazarı olarak Osmanlıca kaleme aldığı bilim ve düşünce tarihimiz açısından son derece ilginç ve heyecan verici bir kitap da yazıyor. Osman Bey 1929 tarihinde kendi isteğiyle resmî görevinden ayrılıyor ve hayatının geri kalan yıllarını evinin alt katında bulunan özel laboratuvarında çalışarak geçiriyor. Osman Nuri Eralp, 24 Şubat 1940 tarihinde vefat ediyor.

Osman Nuri Eralp’ın naaşı askerî törenle evinden kaldırılarak Fatih Camii’ne götürülüyor.

AHMET TURGUT KUT’UN AİLE EVİ

Turgut Kut, 1936 Fatih doğumlu, Suriçi İstanbullu. Saint Benoît Fransız Lisesi’ni bitirip İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi’nde Kimya bölümünde dördüncü sınıfa kadar okuduktan sonra Gazetecilik bölümüne geçip oradan mezun oluyor. Türk Edebiyatı profesörü ve Eski Türk Edebiyatı araştırmacısı Prof. Dr. Günay Kut ile evlendikten sonra Amerika’ya gidiyorlar. İstanbul’a döndüklerinde Atatürk Kütüphanesi’nin ilk müdürü oluyor. Fatih devri yemekleri, eski harfli yazma ve basma eserler konularında uzman kabul edilen Turgut Kut aynı zamanda Mutfak Dostları Derneği’nin kurucuları arasında. Osmanlı şeyhülislamı ve mezar taşları hakkında yıllardır hazırladığı basılmamış bir çalışması olduğu biliniyor.

Fatih, Dülgeroğlu Sokak numara 2’de yer alan yapının ilk sahibi Hasan Tahsin Kut. Hasan Tahsin Bey’in vefatından sonra yapı oğlu Mehmet Asım Kut’a ve Mehmet Asım Bey’in vefatı ile de oğulları Ahmet Turgut Kut ve İsmail Cüneyt Kut’a geçiyor. Fatih İlçesi Tapu Müdürlüğü’nde yapının tapu kaydının 13.12.1932 yılında Hasan Tahsin Kut adına düzenlendiği görülmektedir. Yapının günümüzdeki sahibi Tüm İtfaiyeciler Birliği Derneği’ne satışı ise Ahmet Turgut Kut ve İsmail Cüneyt Kut tarafından gerçekleştirilmiş.

Ahmet Turgut Kut

Turgut Kut o günleri şöyle anlatıyor:

“Çocukluğum, öğrencilik yıllarım Fatih’teki Millet Kütüphanesi’nde geçti. Evimle kütüphane arası tam bin iki yüz yetmiş adımdı! Kitaplı bir evde büyüdüm. Ağabeyim rahmetli Cüneyt Kut, Fatih savcısıydı ve onun evinde de kıyamet kadar kitap vardı. Çocuklarında da öyle... Genetik bir şey bu galiba! Ben Tanzimat kalıntısı büyüklerimin yanında yetiştiğim için eski harfleri küçük yaşta öğrendim. Büyükbabam, yani beybabam Hasan Tahsin Kut, Matbaa-i Âmire’nin başveznedarıydı. Evimizde ondan kalan bazı kitaplar da var. Hepsı yazarları tarafından beybabama imzalı. Zaten kitap ilgisi aileden gelir. Ben hâlâ kitapsız bir evde sıkılırım, biliyor musunuz? Bir de hâlâ basılı bir kâğıda basamam. Öyle öğrendim beybabamdan. ‘Basılı her şey emek ürünüdür’ derdi. Beybabamın evinde dostlarıyla yaptığı toplantıları sayesinde de kuşak olarak bir hayli insan tanıdım. Mesela İbnülemin Mahmud Kemal Bey, Nurullah Pertev Bey, Mektupçu Osman Ergin Bey ve başkaları...”

KIZTAŞI’NDA SALİH SABRİ KARAGÖZOĞLU EVİ

1912 yılında Marmara Adası Saraylar beldesinde, Abruz koyu ile Yana Manastırı arasında kalan bölgede Türkiye’nin ilk mermer fabrikası İngilizler tarafından inşa ediliyor. 1912-1930 yılları arasında faaliyet gösteren fabrika, ortaklar arasında çıkan anlaşmazlık sonucu satılıyor. Salih Sabri Karagözoğlu tarafından 1930 yılında alınıp yeniden üretime başlayan blok mermer taş kesme fabrikası, 1974 yılına kadar üretimin aralıksız devam ettiği tesis, alınan bir karar ile çalışır durumdayken üretime son verilip kaderine terk ediliyor. Salih Sabri Karagözoğlu’nun fabrikayı satın aldığı yıllarda Türkiye Cumhuriyeti bir yapılanma içindeydi. Özellikle Ankara’da birçok resmi yapı, Bakanlık binaları, istasyonlar, okullar, Adalet Sarayları yapılıyor ve bunların mermerleri İtalya’dan getirtiliyordu. Salih Sabri Karagözoğlu yaptığı ilave yatırımdan sonra Atatürk ile görüşüp Türkiye’nin yeni yapılan kamu binalarının mermer işlerine talip oluyor ve Atatürk’ün emriyle ithalatı yapılan tüm mermer alımları iptal edilip mermer ihtiyacını karşılama görevi Mermer Taş’a veriliyor.

Salih Sabri Karagözoğlu’nun evi bugün Özel Fatih Hastanesi olarak kullanılıyor. Binanın dış cephesinde çok fazla değişiklik yapılmış. Evin ana girişi kapatılmış, yanındaki ek binadan giriş sağlanıyor.

TÜRK BİBLİYOGRAF VE KİTAP KOLEKSİYONCUSU MEHMET SEYFETTİN ÖZEĞE

Türk bibliyograf ve kitap koleksiyoncusu Mehmet Seyfettin Özege’ye ait ev Fatih, Bina Emini Sokak, numara 1’de. Seyfettin Bey yıllar içinde topladığı 50 bin eseri 1961 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi’ne tasnifi yapılmak ve kataloğu hazırlanmak şartıyla bağışlıyor. Uzun bir süre geçmesine rağmen katalog hazırlanmadığı gibi bazı kitapların da kaybolması sonucu Özege bağıştan vazgeçmeye karar verdiğinde ikna edilip katalog hazırlanıyor.

Seyfettin Bey’in vefatına kadar yaşadığı Fatih Bina Emini Sokak, 1 numarada bulunan evi yeğeninin mülkiyetine geçmiş. Ocak 2018’de İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı Özege’nin arşivini tasnif işlemlerini yaptıktan sonra kullanıma sunmuş. Olumsuz saklama koşulları ve zamanın etkisiyle yıpranmış, dağılmış ve muhtemelen kayba uğramış arşivde 11.428 kayıt (2926 latin harfli, 8316 eski harfli belge) ve 186 fotoğraf ve bu kayıtlara ilişkin 43.702 poz dijital görüntü bulunuyor.

Bütün bu yapıların birbirlerine olan mesafeleri beş yüz metre... Sarıgüzcel Caddesi’nde dünyaya gözlerini açmış Mehmet Akif Ersoy, Safiye Ayla, Ahmet Rasim ve böyle değerli nice ismin yaşadıkları evler ise günümüze ulaşmamış. Evler bugüne ulaşmasa da onların anıları ve eserlerinde Fatih ile olan bağlarını görüyoruz. ▲

SOĞUK- ÇEŞME Sokağı

◆ HAYRİ FEHMİ YILMAZ

İLGİNÇ GEÇMİŞİ VE AHŞAP KAPLI EVLERİYLE ZİYARETÇİLERİ KENDİNE ÇEKMEYİ BAŞARAN SOĞUKÇEŞME SOKAĞI, KÜLTÜREL MİRASIN KORUMASI YÖNÜNDE ÖZEL BİR ÖRNEK.

İstanbul'un en ilginç sokaklarından biri Soğukçeşme Sokağı'dır. Sokak, Topkapı Sarayı'nın surları ile Ayasofya Sultan I. Mahmud İmaretı arasında kalır. Başlangıçta muhtemelen Sur-1 Sultani, sarayı kentten ayıran önemli bir savunma yapısı olarak arazide tek başına yükseliyordu. Surlar üzerinde iki kapıdan Bab-1 Hümayun'un bitişiğindeki küçük kapı da ana giriş kapandığında acil ihtiyaçlar için kullanılıyordu... Ancak sokak içindeki imaretin arka kapısı ile Ayasofya medresesi önündeki kapının ne amaçla kullanıldığını tahmin etmek zor.

Zamanla kent içinde Osmanlı sarayının kale saray görünümünü değiştirmiş ve duvarlara içeriden ve dışarıdan bazı yapılar eklenmiştir. Muhtemelen 18. yüzyıldan itibaren Sultan Mahmud İmaretı'nin inşası ile surlar önündeki alan daralmış ve bunun devamında da surlarla imaret arasında bir sokak dokusu oluşmuştur. Bab-1 Hümayun, 3. Ahmed Çeşmesi ve imaretin anıtsal kapısı sokağın bu yönünde Ayasofya ile birlikte çok katmanlı muhteşem bir doku oluşturur. İhtiyaç sahiplerine yiyecek hazırlanıp dağıtılan bu yapı âdeta bir saray kapısı gibi düzenlenmiştir. İmaretin uzun dikdörtgen yapısının sonunda sokak içinde bir kapısı daha vardır. Muhtemelen iki kapı daha çok

aşevinin malzemesinin girişi için kullanılıyordu. Sokak boyunca imaretin taş tuğla almasıık duvarları ile cetvel derz denilen zengin derz süslemesi dışında bir bezeme görülmez. Pencere de yoktur.

Sokağın sonunda bir Bizans yapı grubunun hatıraları vardır. Sur-1 Sultani'nin ikiye böldüğü bu yapılardan geriye iki sarnıç kalmıştır. Sarnıçlardan biri içinde sütunlar olan yaklaşık 16 x10 160 metrekarelik bir alana sahiptir. Genel mimarisine bakarak 5- 6. yüzyıllarda inşa edildiği tahmin edilebilir. 20. yüzyılda farklı amaçlar için kullanılan yapı 1985 yılında restore edilip turistik tesis hâline getirilmiştir. Ayrıca sokağın karşısında bir parsel içerisinde bulunan iki sütunlu küçük bir sarnıç da bir alt yapı gibi kullanılmış olmalıdır. Bu iki sarnıcın bir teras oluşturduğu ve üzerlerinde bir yapıyı taşıdıkları tahmin edilebilir. Osmanlı devrinde yok olan yapı yerine 18. yüzyılda tonoz örtülü kâgir mekânlar ilave edilmiştir. Bu yapılar Topkapı Sarayı ile ilgili bir Bostancı Ocağına ait olabilir. Saray duvarlarına bitişik bu kâgir mekânların sarayla bağlantılı bir fonksiyonu olmalıdır.

Sarnıç İstanbul'da turizm amaçlı fonksiyon verilen ilk sarnıç örneğidir. Bunların cephesine yerleştirilen bir kitabe İsmail Efendi'nin 1801 tarihli Çeşme

Mimar Fossati'nin Ayasofya Çizimleri, 1840'lar

Bostancı Ocağı ve Sarnıç

Kitabesidir. Ayrıca bir ayna taşı da vardır. Bunların bitişiğindeki Caferiye Sokak içinde Sinan Erdebili için hazırlanan Erdebil Tekkesi yapıları vardır.

16. yüzyıldan beri varlığı bilinen bu tekkenin yapıları 19. yüzyıl sonlarında yenilenmiştir. Sokağın Bab-ı Hümayun bitişiğindeki ilk yapısı da Naziki Tekkesi olarak adlandırılan bir tarikat yapısıdır. Tekke yapıları dışarıdan 19. yüzyıl İstanbul evi görünümündedir.

Bu anıt eserlerin arasındaki alanda gelişen sokak İstanbul'un en bilinen sokaklarından biri hâline gelmiştir. Eski gravürlerde 18. yüzyıl konut mimarisini yansıttığı gözlenen evler geniş saçakları, furuşlara oturan çıkmaları, tepe pencereleri ile dönem mimarisinin tipik örnekleridir. İngiliz ressam Lewis'in 1830 yıllarında hazırladığı gravür bu dönemin en güzel delillerinden biridir.

Sultan Mahmud İmareti'nin kapısı ve karşısındaki Naziki Tekkesi olan evin eski görünümü etkileyicidir. 19. yüzyılın ortalarına doğru bütün kentte bu özelliklere sahip konutlar hızla azalmış ve çok az örnek günümüze ulaşabilmiştir.

Erdebili Tekkesi

Erdebili Tekkesi

19. yüzyılda öncelikle Topkapı Sarayı'nın yavaş yavaş önemini kaybetmesi ve 1850 yıllarından itibaren hanedanın Dolmabahçe Sarayı'na taşınması ile birlikte, sokak artık saraya komşu olma özelliğini kaybetmiştir. Bu süreçte yapı parselleri kısmen korusa da konutlar değişmiş ve cepheleri ahşap kaplı dönemin tipik evleri inşa edilmiştir. Hâlâ seçkin bir semt olan bölgede önemli devlet görevlerinde olan aileler yaşamaktadır. Aynı zamanda gelişmekte olan turizm sayesinde yabancı ziyaretçiler de sokak ve çevresinde gezmeye başlamıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra önce Topkapı Sarayı ardından Ayasofya müzeye dönüştürülmüş; bir süre sonra sokağa bitişik önemli anıtlardan Ayasofya Medresesi yıkılmıştır. İmarat fonksiyonunu yitirince sokağın çevresindeki doku da değişmeye başlamıştır. Osmanlı döneminin sonlarında

Sultan Mahmut İmareti

Sultan Mahmut İmareti

Sultan Mahmut İmareti

inşa edilen ve giderek yaşlanıp bakımsız hale gelen evler, zaman içinde eski sahipleri tarafından yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. 1950 sonrasında İstanbul'da hızla yaygınlaşan apartmanlar karşısında Soğukçeşme Sokağı evleri günün ihtiyaçlarına cevap veremeyen, değişen topluma yabancılaşan yapılara dönüşmüştür. Kentin, ülkenin hatta dünyanın en önemli müzeleri ile çevrelenen sokağın 1970'lerden itibaren korunması amacıyla bazı çalışmalar yapılmış olsa da çöküntü sürmüştür.

1985 sonrasında Reji Nazırı Şükrü Bey'in yaşadığı ev bitişiğindeki yapılarda gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarından sonra, evler TURİNG Otomobil Kurumu yöneticisi Çelik Gülersoy'un olağanüstü çabalarıyla o günkü sahiplerinden satın alınmış ve turizm amaçlı kullanılmak üzere yeniden fonksiyon verilmiştir. Restorasyon çalışmaları

Soğukçeşme Genel Görünüm

Soğukçeşme Genel Görünüm

sırasında evlerin malzeme, plan, cephe özellikleri açısından büyük ölçüde bozulduğu tespit edilmiştir. Hatta bazı evler betonarme apartmanlara dönüşmüş ama onlar da niteliksiz eklerle değiştirilmiştir. Bu nedenle evlerin rekonstrüksiyonuna karar verilmiş ve günün restorasyon anlayışına uygun olarak kontur ve gabaride ahşap evlerin cephe özelliklerini devam ettiren betonarme yapılar inşa edilip ahşap ile kaplanmıştır. Bu arada tuğladan inşa edilen 18. yüzyıla ait bir konak hamamı da restore edilmiştir. Sokağın tamamının turizm amaçlı kullanılırken, en eski ve en büyük parsel ticari amaç dışında kent tarihi araştırmalarına hizmet edecek Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kitaplığı olarak düzenlenmiştir. Böylece sokak, İstanbul'da kültürel mirası koruma konusunda özel bir örnek olarak günümüze ulaşmıştır.

İstanbul Kitaplığı'nın karşısında Ayasofya Medresesi'nin de rekonstrüksiyonu gerçekleştirilmiş ve eğitim amaçlı kullanıma tahsis edilmiştir. Bu sayede Soğukçeşme Sokağı'nın bu bölümü eğitim ve kültür yapılarının merkezi hâline gelmiştir. Bu anıtsal yapıları ve müzeleri ziyaret edenler, son devir Osmanlı İstanbul'unun bu ilginç sokağını da gezebilirler. ■

FOTOĞRAF SANATÇISI
NFT ÜRETİCİSİ

LEYLA EMEKTAR

ALANINDA ULUSLARARASI UNVANLARA VE BAŞARILARA SAHİP FOTOĞRAF SANATÇISI LEYLA EMEKTAR'LA, YEDİTEPE FATİH OKURLARI İÇİN BİR ARAYA GELDİK VE KENDİSİYLE GÜZEL BİR SÖYLEŞİ GERÇEKLEŞTİRDİK.

İRZA ERENOĞULLARI

Leyla Hanım, siz Grafik Tasarım bölümünü bitirdikten sonra profesyonel hayatınızı fotoğraf sanatçısı olarak sürdürüyorsunuz. Bu süreçten biraz bahseder misiniz?

Çukurova Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim bölümünden mezun oldum. Resim, grafik, heykel; bu üç ana sanat dalının eğitimini ilk yıl aldım. Branş olarak ise ikinci sınıfta grafiği seçmiştim. Dolayısıyla grafik ve fotoğraf sanatı bilirsiniz, birbirini tamamlayan dallardır. Öğretmenliğe başlayınca fotoğrafçılığa biraz ara verdim. Bir süre sonra tekrar fotoğraf çekmeye başladım.

Fotoğraflarınızı kendi yorumunuzu yansıtacak şekilde kurguluyorsunuz. Fotoğraflarınızın izleyicide bıraktığı etkiye göre, bu işten gerçekten keyif aldığınızı söylemek mümkün.

İşime tutkuyla bağlıyım. O kadar çok seviyorum ki kafamda kurguladığım, planladığım bir tasarımı, konuyu, hikâyeyi anlatırken hem çekim aşamasında hem bilgisayardaki düzenlemeler esnasında büyük zevk alıyorum. İşimi yaparken aldığım keyfi izleyiciye yansıtabiliyorsam ne mutlu bana.

Impression Show

**“ÜMİDİMİ
KAYBETMEYE
BAŞLADIĞIM
ESNADA, İYİ BİR
KOLEKSİYONER
OLARAK
İLGİYLE TAKİP
ETTİĞİM 3F
MUSIC’TEN İLK
PARÇAM İÇİN
TEKLİF ALDIM.
O AN TARİF
EDİLEMEZ BİR
RAHATLAMA
YAŞADIM.”**

2012 yılında Uluslararası Fotoğraf Sanatı Federasyonu (FIAP) tarafından AFIAP, 2014 yılında EFIAP unvanını almaya hak kazandınız. 2014 yılında Küresel Fotoğraf Birliği’nden (Global Photographic Union) GPUCR2 derecesi aldınız. Ulusal ve uluslararası yarışmalarda birçok başarıya imza attınız. Bu konuda ne söylemek istersiniz?

Aslında herkes başarı kazandıkça hayattaki rahatın arttığını zanneder. Ben tam tersini düşünüyorum; her başarıdan sonra ortaya daha fazlasını koymam gerektiğine inanırım. Hep bunun gerginliğini yaşamışumdır. Bu durum daha titiz davranmama neden olmuştur. Her aldığım ödül beni daha çok çalışmam için harekete geçirdi diyebilirim. Ürettiğim şeyleri beğenmediğim oluyor. Mükemmeliyetçi kaygılarımın beni bazen geriye ittiğini düşünüyorum. Yaptıklarımı beğenmedikçe daha iyisi için zorluyorum kendimi.

2020’de Güney Kore’den bir grup genç girişimcinin size yaptığı teklifle yaptığınız işi bambaşka bir platforma taşımaya karar verdiniz. Bize bu süreci kısaca anlatabilir misiniz?

2020–2021 arası Güney Kore’den bana ulaştıklarında Market Place ve NFT kavramlarını anlattılar. Kelimeyi açıklamaya çalışıyorlar ve bağlantılar gönderiyorlardı. NFT konusunda doğrusu sıfırdım, hiç bilgim yoktu. Anlamadığım ve daha önce Türkiye’de duymadığım bu platformu 2–3 ay boyunca araştırdım. Bu süreçte ekip tarafından da sürekli olarak bilgilendirildim. Yine de “Fotoğrafımı siz NFT yaptınız, peki ondan sonra o fotoğraf bitiyor mu? Sizin mi oluyor?” gibi cahilce sorularım oluyordu. Ardından bazı platformlar ve o platformlara nasıl girildiği konusunda araştırmalar yaptım. Birkaç ay sonra da ilk NFT’mi yapmaya karar verdim.

3F Music ve Aito gibi ünlü koleksiyonerler sizin eserlerinize talip olunca heyecanınız daha da arttı sanırım.

Nisan 2021’in başında Foundation’a girmek için bir davetiye aradım ve davetiye bulunca ilk fotoğrafımı yükledim. Foundation’a girdiğimde öyle bir akış, yeni girişler vardı ki işimin uzayda kaybolduğunu hissettim. Elbette işimin kalitesine güvenirim, ancak bunu nasıl görünür kılabileceğimi pek bilmiyordum. On beş gün boyunca günde 1–2 saat uyku ile hayatımı yaşıyordum ve sürekli sosyal medya üzerinden bir şeyler yapmaya çalışıyordum. Ümidimi kaybetmeye başladığım esnada, iyi bir koleksiyoner olarak ilgiyle takip ettiğim 3F Music’ten ilk parçam için teklif aldım. O an tarif edilemez bir rahatlama yaşadım. Yaklaşık 2–3 saat sonra da takip ettiğim diğer bir koleksiyoner olan Aito’dan bir teklif geldi. Bu iki gelişme, kendime olan güvenimi yeniden kazanmama yetti.

“NFT Sanatçısı” tanımı hakkında ne düşünüyorsunuz? Sanat eğitimi almamış bir yazılımcının sadece NFT üretiminden dolayı “sanatçı” tanımını kullanabilmesi sizce doğru mu?

Ben bunu doğru bulmuyorum. NFT sanatçısı diye bir şey yok. Çünkü her şeyin NFT’si yapılabilir. Birisinin bir tweetindeki herhangi bir yazının da NFT’si yapılabilir, burada bir sanat veya sanatçıdan bahsedemeyiz. Şimdi o kadar çok şeyin NFT’si yapılıyor ki her yer saçma sapan şeylerle doldu. Dolayısıyla bunu yapan insanlara sanatçı demeyi doğru bulmuyorum.

Fotoğraf sanatçılarıyla NFT üreticiler arasında ne gibi farklar var?

Her türlü marketing olayını bilmek gerekiyor. Fotoğraf sanatçılarıyla NFT üreticileri arasındaki tek fark teknolojiyle ilişkileri. NFT, bugüne ve gelecek teknolojilere göre işliyor. Sürekli

White Infinity

Season of Music Spring, Summer

Children and Dreams

Strawberry Greenhouses

"KALİTELİ VE DOĞRU FOTOĞRAFLAR VARLIĞINI HER ZAMAN DEVAM ETTİRECEKTİR. AMA BU FOTOĞRAFLAR YAZILIMLARLA DAHA DA GÜZELLEŞTİRİLİP TEKNOLOJİ İLE UYUMLU HÂLE GETİRİLEBİLİYOR."

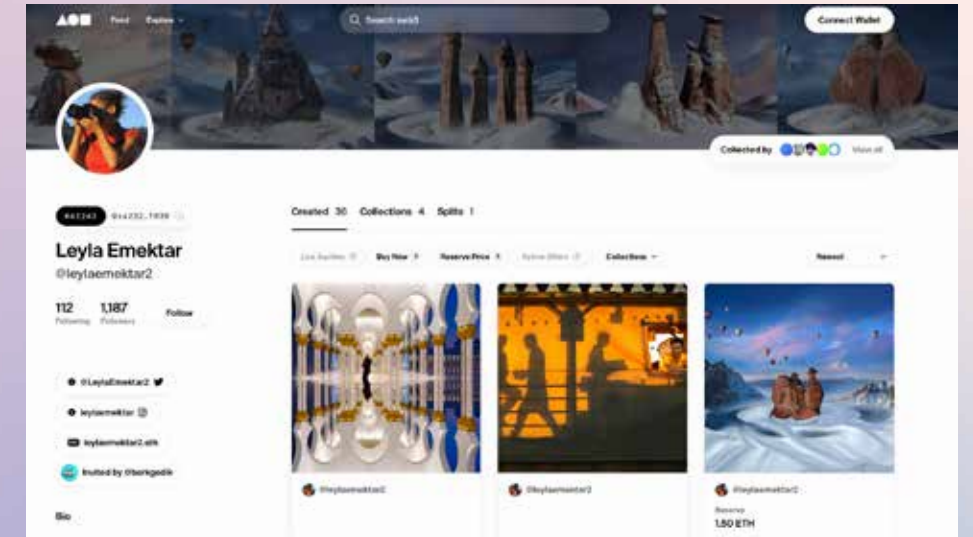
yeni şeyler üretebiliyor. Gerçek fotoğraflar belirli bir yere kadar yer edinebiliyor. NFT'nin içerisinde fotoğraf sanatının üzerine yazılımlar çok gelişti. Farklı dünyalar açıldı. Bu sebeple gerçek dünyaya iş üreten sanatçılar ile NFT üreticilerinin düşünme biçimleri de oldukça farklı. Basit bir örnek vereyim. Stüdyo ortamında portre çekiyorsunuz diyelim. Farklı ışık alanlarında 20 tane portre çektiğinizi varsayalım. Portre sabit duracak şekilde interaktif hâle getiriyorlar. Önünüze gelen tek görsele parmağınızla dokunduğunuzda oradan ışık ölçümü alıp görüntünün istediğiniz hâline karar verebiliyorsunuz. Nereye parmağınızı dokunursanız çerçeve içerisinde ölçümler o şekilde alınıyor. Daha önce çekilmiş karelerin bilgileri tek karede toplayabiliyorsunuz.

Kaliteli ve doğru fotoğraflar varlığını her zaman devam ettirecektir. Ama bu fotoğraflara yazılımlarla çok daha güzellikler katılabilir. Teknoloji ile uyumlu hâle getiriliyor. Bir portreniz olduğunu düşünün sizin bulunduğunuz koordinatlara

"NFT'NİN NE TARAFADA DOĞRU EVRİLECEĞİNİ BEN DE MERAKLA BEKLIYORUM. TABİİ BİR YÖNÜYLE DE BİZİM GİBİLER, KOLEKSİYONER VE HATTA YENİ GELEN KİŞİLER, HEPİMİZ BU EVRİLME SÜRECİNİN BİRER PARÇALARIYIZ."

göre gece ya da gündüz görünümünde olabiliyor. Bunların hepsi yazılımla yapılıyor aslında. NFT fotoğrafçıları teknolojiyle buluşturup daha interaktif hâle getiriyor.

Bir eserin nereden nereye gittiğini görmek, onlara kimin sahip olduğunu ve eserin geçmişi izleyebilmek aslında NFT dünyasının şeffaf olduğunu gösteriyor. Bu da o dünyada var olmak için geçerli bir sebep gibi görünüyor. Bu konuda ne söylemek istersiniz? Biz NFT'ye ilk girdiğimizde fotoğraf çok aktif değildi. Oradaki alıcılar da fotoğraf kökenli değillerdi. Hatta sanat kökenli bile değillerdi. Koleksiyonerler için sizin geçmişiniz, sizin önceki portföyünüz, çok iyi bir fotoğrafçı veya dünya çapında bir sanatçı olmanız çok önem arz etmiyordu kimi zaman. Hoşlarına giden her şeyi alıyorlardı. Bu süreçte birtakım darbeler yediler. Bir baktılar ki bu kişi gerçek değil, üretici hiç değil; bir yerden çalmış ya da özgün değil. Böylece araştırmaya yöneldiler. Artık NFT satın alırken bu kimdir araştırıyorlar, neyin nesidir bakıyorlar. Üreticinin sanat geçmişi ile ilgilenmeye başladılar. Bu sevindirici bir gelişme.

Eserlerin satış hikâyelerini görebilmek güzel bir ayrıntı. Gerçek hayattan çok daha fazla kişiye ulaşabilme imkânı da oldukça önemli.

Gerçekte ve kripto ekosisteminde sizi takip eden kişilere son olarak söylemek istediğiniz bir şey var mı?

Açıkçası NFT'nin ne tarafa doğru evrileceğini ben de merakla bekliyorum. Tabii bir yönüyle de bizim gibiler, koleksiyoner ve hatta yeni gelen kişiler, hepimiz bu evrilme sürecinin birer parçalarıyız. İnşallah sanat dünyasına daha da katkı sağlar bu NFT. Çünkü aracısız. Böyle olunca, sanatçı kendi hakkını diğer sisteme göre daha fazla alıyor. Sanatçı daha özgür ve rahat üretim yapabiliyor. İleride bu mecraanın çok daha iyi bir yere geleceğine inanıyorum. Ayrıca METAVERSE denilen sanal gerçeklik olayı var. Bunun gençliğe ne katacağını merakla bekliyorum. NFT dünyasında zaten çoğu şey yeni oluşuyor. Bütün bunlar için öngörude bulunmak zor. Bir sonraki aşamanın ne olacağı biraz da web 3'ün aktifleşmesine bağlı. Umarım her şey güzel devam eder. ▲

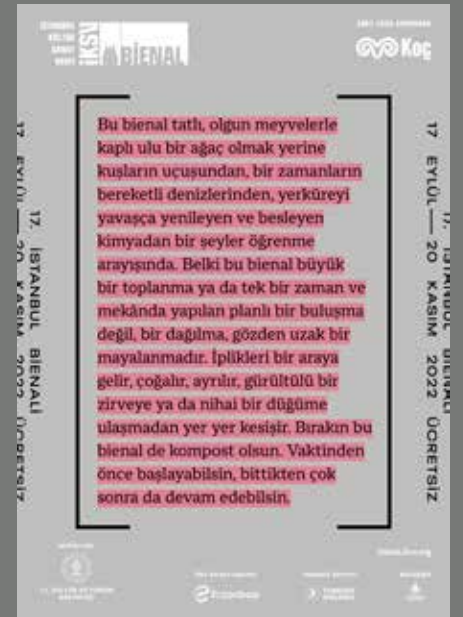

Cooking Section Artists Portrait
Fotoğraf: Ruth Clark

17. İSTANBUL BİENALİ'NDE

Y E N İ D E S T İ N A S Y O N L A R

◆ BİGE ÖRER

İSTANBUL KÜLTÜR SANAT VAKFI (İKSV) 1987 YILINDAN BU YANA, FARKLI KÜLTÜRLERDEN PEK ÇOK SANATÇI İLE SANATSEVERLER ARASINDA BİR BULUŞMA NOKTASI OLAN İSTANBUL BİENALİ'Nİ DÜZENLİYOR. İKSV'NİN ŞİMDİYE DEK GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ON ALTI BİENAL, GÜNCEL SANATIN YENİ EĞİLİMLERİNİ BİR ARAYA GETİREREK İZLEYİCİYE SUNARKEN, YURT İÇİ VE YURT DIŞINDAKİ SANAT ÇEVRELERİ, SANATÇI, KÜRATÖR VE ELEŞTİRMENLER ARASINDA DA ULUSLARARASI BİR KÜLTÜR AĞININ KURULMASINA OLANAK SAĞLADI. BİENALİN KÜRATÖRLERİ ULUSLARARASI BİR DANIŞMA KURULU TARAFINDAN BELİRLENİYOR. KÜRATÖR, GELİŞTİRDİĞİ KAVRAMSAL ÇERÇEVEYE UYGUN OLARAK ÇEŞİTLİ SANATÇI VE PROJELERİ SERGİYE DAVET EDİYOR.

17. İstanbul Bienali

Sanatçı, düşünür, yazar, şair, araştırmacı ve pek çok başka alandan katılımcının yerel topluluklarla bireysel veya kolektif çalışmalar yürüterek katkı sunduğu 17. İstanbul Bienali, 17 Eylül’de kapılarını açacak. İKSV tarafından, 2007–2026 Bienal Sponsoru Koç Holding'in desteğiyle düzenlenen bienal, bu yıl ölçeği, yöntemi ve hedefleri açısından önceki edisyonlardan farklılaşıyor.

Ute Meta Bauer, Amar Kanwar ve David Teh’in küratörlüğünü üstlendiği bienal kapsamında, iki yılı aşkın süredir dünyanın farklı coğrafyalarındaki topluluklarla iş birliği içinde yürütülen projeler, İstanbul’un çeşitli ilçelerinde etkileşime açılacak.

17. İstanbul Bienali, daha önceki bienallerden farklı olarak, bu kez bir başlık taşımıyor. Bienal, çeşitli sanatçı oluşumu ve inisiyatifleri bu kez bir “süreç” bağlamında bir araya getiriyor. Aynı zamanda bu bienal; kendi yerel bağlamlarında dönüştürücü etkide bulunan bu projelerin, diyalog içinde birbiriyle ve izleyicilerle etkileşime açılmasıyla farklı mekân ve coğrafyalarda uzun vadeli etki üretmeyi hedefliyor.

Bu yıl İstanbul Bienali'nin görsel kimliği de bienalin şiirsel çağrısını sakın bir tonla ve izleyiciyi metni okumaya davet ederek görselleştiriyor. Resmî olarak 17 Eylül– 20 Kasım tarihleri arasında gerçekleştirilecek olsa da bienal kapsamındaki birçok proje daha önceki aylarda oluştu ve sergi bitiminden sonra da devam edecek.

17. İSTANBUL BİENALİ’NİN ÖNE ÇIKAN MEKÂNLARI

17. İstanbul Bienali, İstanbul’un tarihî semtlerindeki müze ve geleneksel sanat mekânlarının yanı sıra kitapçı, sahaf, hastane, kafe ile Taksim Meydanı’nın altındaki bir metro tüneli dâhil pek çok farklı mekâna yayılacak ve ücretsiz olarak gezilebilecek.

Bu bienalde, Beyoğlu, Kadıköy’le birlikte Fatih de ana akslardan birini oluşturuyor. Bienal kapsamında ilk kez kullanılacak Barın Han, İstanbul'un tarihî yarımadasında, Çemberlitaş'ta 5 katlı bir yapı. Burası uzun yıllar hat ve cilt sanatçısı Emin Barın’ın stüdyosu olarak kullanılmış, 2019’dan bu yana sergilere, sanatçı atölyelerine ve buluşmalara kucak açıyor. Emin Barın, Türkiye’de hat sanatının akademik anlamda ilerlemesine sağlamış, birçok sanatçının yetişmesine vesile olmuş bir usta. Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü Resim–İş Bölümü’nden mezun olduktan sonra Almanya’nın en iyi stüdyolarında latin hat ve Avrupa cilt teknikleri üzerine çalışır (1937–43). Sanatında geliştirdiği yeni yaklaşımlarla ve ofisinde yıllarca düzenlediği, dönemin

BU BİENALDE, BEYOĞLU, KADIKÖY’LE BİRLİKTE FATİH DE ANA AKSLARDAN BİRİNİ OLUŞTURUYOR. BİENAL KAPSAMINDA İLK KEZ KULLANILACAK BARIN HAN ÇEMBERLİTAŞ’TA 5 KATLI BİR YAPI.

Çinili Hamam
Murat Germen

önde gelen isimlerinin takip ettiği “Perşembe Buluşmaları” ile ardında gelenekle estetik modernitenin yaratıcı bir şekilde birbiriyle kaynaştığı oldukça değerli bir miras bırakır. Barın’ın kolektif üretime atfettiği önem, 17. İstanbul Bienali kapsamında bir araya gelen sergilere de yansıyor. Barın Han’ın girişi bir sarnıcın üzerine kuruluyken, binanın teras katından görülebilecek nefes kesici manzara şehrin tarihinin sayısız katmanını gözler önüne seriyor. Bugünkü adıyla M2 Yenikapı–Haciosman Metro Hattı’nın 1992 yılında temeli atılan Taksim istasyonunun inşaatı sırasında yapılan ve halen açık tutulan Metro İstanbul Yaklaşım Tüneli Taksim ve Beyoğlu’ndafarklı disiplinlerden güncel sanatçıların çalışmalarına, seminer ve atölyelere ev sahipliği yapan bir galeri mekânı olarak kurulan Büyükdere35, bu rotada bienale ilk kez ev sahipliği yapacak olan mekânlar arasında yer alıyor.

Bienalin en dikkat çeken mekânlarından biri de Zeyrek semtindeki Osmanlı hamam mimarisinin nadide örneklerinden Çinili Hamam. Kaptanıderya Barbaros Hayrettin Paşa tarafından Mimar Sinan’a yaptırılan hamam (1540–1546), mimarın bilinen en erken tarihli eserleri

BİENAL MEKÂNLARINDAN BİRİ DE KÜLTÜREL VE SANATSAL FAALİYETLERİN HIZLA ARTTIĞI HALIÇ KIYISINDA, YAVUZ SELİM MAHALLESİ’NDEKİ KÜÇÜK MUSTAFA PAŞA HAMAMI.

arasında. 18. yüzyılda yaşanan depremler ve yangınlar sonrasında hamamın duvarlarını kaplayan ayırt edici mavi–beyaz İznik çinileri tahrip olmuş. Parisli bir antikacı tarafından satın alınan bazı parçalar Avrupa’da çeşitli müzelerin koleksiyonlarında sergileniyor. Bu çinilerin bir kısmı ise hâlâ hamamın erkekler kısmının sıcaklık bölümünde görülebilmekte.

2010’dan beri süregelen restorasyon çalışmalarının ardından mekân 2023 yılında müze–hamam kompleksi olarak faaliyete geçecek. Bienal izleyicileri, ilk açıldığı tarihten neredeyse 500 yıl sonra, kadınlar ve erkekler bölümleriyle yeniden özgün işlevine kavuşmadan önce mekânın hamam bölümlerini görme fırsatı bulacak.

Bienal mekânlarından bir diğeri de kültürel ve sanatsal mekânların hızla çoğaldığı Haliç kıyısında, Yavuz Selim Mahallesi'nde bulunan Küçük Mustafa Paşa Hamamı. Bir 15. yüzyıl yapısı olan hamam 1990’ların ortalarından itibaren kullanıma kapalı. Restorasyondan geçtikten sonra sanatsal faaliyetlere kapılarını açan hamamda ilk olarak 2015’te 14. İstanbul Bienali sergisi gerçekleşti.

Fatih bir dünya metropolünün tam ortasında yer almasına rağmen kendine özgü ritmini korumayı başarmış bir ilçe. Şehir surlarından kalan duvarlarla çevrili eski yerleşim yerlerini ve pek çok mimari mirası bünyesinde barındırıyor. Şehrin

saygın yapılarından biri olan ve kırmızı tuğladan örülmüş duvarlarıyla dikkat çeken meşhur Rum Okulu, Balat'ta, tüm Haliç'e hâkim bir konumda. Küçük Mustafa Paşa Hamamı'nın yakın çevresinde bir önemli yapı daha mevcut: 9. yüzyıldan kalma bu Bizans kilisesi 2. Selim döneminde camiye çevrilmiş. Burası, günümüzde Gül Camisi olarak bilinmektedir.

Bienalin adreslerinden biri de Fatih'e komşu ilçelerden Zeytinburnu'nda. 14 dönümlük alana kurulu Zeytinburnu Tıbbi Bitkiler Bahçesi bienal kapsamında iki sanatçının eserlerine ve bienal boyunca çeşitli performanslara ev sahipliği yapacak. 2005'te açılan Zeytinburnu Tıbbi Bitkiler Bahçesi, Türkiye'de türünün ilk örneği. Yedi yüzü aşkın tıbbi bitkinin yetiştirildiği bahçe, 1597 yılında faaliyete geçen Yenikapı Mevlevihanesi ile 15. yüzyılda yaşamış tıp âlimi Merkez Efendi'nin kurduğu Halveti dergâhına yürüme mesafesinde. Merkez Efendi, 41 çeşit baharat ve ottan yaptığı mesir macunu ile meşhur. 17. İstanbul Bienali'nde mekânla özdeşleşen iki sanat işi, bizi koruyan ve besleyen, sanatımızı, edebiyat ve mutfak kültürümüzü canlandıran ve şifa gücü hiç azalmayan türlerle aramızdaki kadim ilişkiyi hatırlatıp kuvvetlendirecek.

Bienalin Fatih dışındaki bir diğer önemli merkezi Beyoğlu olacak. Pek çok İstanbul Bienali'ne ev sahipliği yapan Suna ve İnan Kıraç Vakfı Pera Müzesi, performans sanatçıları tek bir çatı altında birleştiren ve üretimlerini destekleyen

Arahmaiani Feisal and Flag Project (Jawi), Mount Merapi 2010

Performistanbul Canlı Sanat Araştırma Alanı (PCSAA), 1999'dan bu yana kapalı olan İstanbul'un en eski Rum okullarından Merkez Rum Kız Lisesi, SAHA'nın sanatçı ve küratörlere yönelik bir misafirlik, etkileşim ve üretim programı olarak başlattığı SAHA Studio, bienalin Beyoğlu bölgesinde öne çıkan durakları.

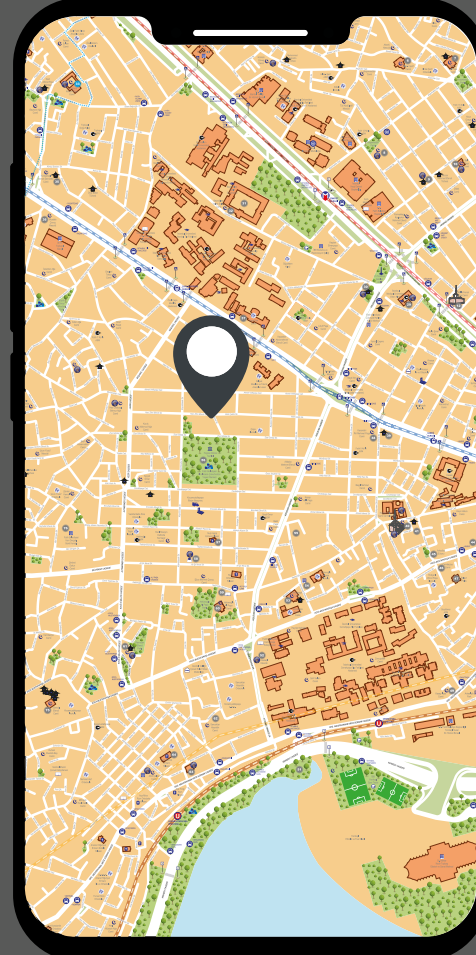
Kadıköy'deki bienal mekânları arasında, 130 yıllık bir geçmişe sahip Müze Gazhane var. Suriyeli sanatçılar tarafından 2014'te Yeldeğirmeni'nde kurulan arthereistanbul, bienalin Kadıköy'deki bir diğer nokta.

Pandemi koşullarında planlanan bu bienalde bahsedilen tüm mekânların, yeni biçimlerle birlikte, yeni iletişim ve diyalog olanakları yaratacağına inanıyoruz. Kent yaşamında bir araya geldiğimiz ve toplumsal belleğimizde önemli yer tutan mekânların birer birer kapandığı ya da var olma mücadelesi verdiği, dolayısıyla bu mekânlar etrafındaki iletişim ağı ve alanlarının daraldığı bu günlerde, bienalin söz konusu adreslerini görünür kılma, birbirine bağlama ve etkinleştirme hedefinin arkasında yatan düşünce de bu. ▀

“ Fatih Belediyemizin hazırladığı harita ile Edirnekapı, Yedikule ve Aksaray bölgesini keşfedin.

HARİTA CEBİNİZDE

KARADENİZ'İN TUZLU
SUYUYLA YIKANMIŞ

Şile Bezi

**ŞİLE; DOĞAL GÜZELLİKLERİ,
TARİHİ DOKUSU VE
KÜLTÜREL ZENGİNLİĞİYLE,
İSTANBUL'UN YANI BAŞINDA
CENNETTEN BİR HAVZA
ÂDETA. BURASI HER YIL
GELENEKSEL BİR DEĞER OLAN
ŞİLE BEZİNİN KORUNARAK
GELECEĞE AKTARILMASI
GAYESİYLE DÜZENLENEN BİR
FESTİVALE EV SAHİPLİĞİ**

**YAPIYOR. BU YIL OTUZ
ÜÇÜNCÜSÜ DÜZENLENEN
ŞİLE BEZİ FESTİVALİ'NE
BİZ DE KATILDIK. ŞİLE
BEZİ ÜRETİMİNİN TÜM
AŞAMALARINI İŞİN
USTALARINDAN DİNLEDİK.**

Doğaya dönüş hareketiyle birlikte günümüzde yerel ürünlere ilgi oldukça arttı. Bu yüzden de coğrafi işaret kavramı hayatımızda daha fazla önem kazanmaya başladı. Coğrafi işaretler; belirgin bir niteliği, ünü veya sahip olduğu özellikleri itibarıyla kökeninin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü, başka bir deyişle ürünün kaynağını gösteren işaretlerdir. Bu işareti alan ürünler aynı türdeki diğer ürünlere göre daha güvenilir görülmektedir. Coğrafi işareti olan bu ürünlerin değerlendirilmesi, ülke kültürlerinin ve geleneklerinin değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. İstanbul’da coğrafi işaret alan üç adet geleneksel ürün bulunuyor. Bunlar: Silivri yoğurdu, Şile kestane balı ve Şile bezi.

İlk adresimiz Şile Belediyesi’ne bağlı Şile Bezi El Sanatları Merkezi’ydi. Ege Üniversitesi Tekstil Teknolojileri bölümünden mezun Mehtap Karpuz, bu merkezde dokuma ustası olarak çalışıyor ve Şile bezinin yapım aşamalarını bize şöyle anlatıyor:

Şile bezi, bu yöreye özgü pamuklu bürümcük bir dokumadır. Haşillanmış kıvrak pamuk ipliğinden, el veya yarı otomatik dokuma tezgâhlarında dokunduktan sonra kumaş, kireç kaymağına batırılır, sonra Karadeniz’in sularında yıkanır ve kumlara serilerek kurutulur. Şile bezi, boyanmamış (ham), kıvraklığını koruyarak boyanmış veya renkli iplikler kullanılarak dokunmuş olabilir.

Yüzeyinin kıvrım kıvrım ince yollar gibi doğal bir deseni vardır. Kullanılan ipliklerin büküm oranından dolayı Şile bezi esnek ve hacimli bir dokudadır. Dokunduktan sonra eni yaklaşık %15 oranında daralır.

Aynı sanat merkezinde çalışan Okan Üniversitesi Moda Tasarım bölümünden mezun Gülden Şahinbay, onunla konuşmamızda Şile bezinin bölgede yaşayan kadınların iş istihdamındaki rolünün altını çiziyor:

"ŞİLE BEZİ, HAŞILLANMIŞ KIVRAK PAMUK İPLİĞİNDEN, EL VEYA YARI OTOMATİK DOKUMA TEZGÂHLARINDA DOKUNDUKTAN SONRA KUMAŞ, KİREÇ KAYMAĞINA BATIRILIR, SONRA KARADENİZ’İN SULARINDA YIKANIR VE KUMLARA SERİLEREK KURUTULUR."

“ŞİLE BEZİ %100 PAMUKTAN DOKUNUR. YANI İÇİNDE HERHANGİ BİR KİMYASAL YOK. VÜCUT TERİNİ EMME ÖZELLİĞİNDEN DOLAYI SAĞLIKLI BİR ÜRÜNDÜR. VÜCUDUN HAVA ALMASINI SAĞLADIĞI İÇİN RAHAT, HAFİF, DOĞAL BİR GİYSİDİR.”

Şu an 500 kişilik bir ekibimiz var. Bunun içinde personeli, kooperatif kurs yeri, aynı zamanda 4 köyde de atölyelerimiz var. Dokuma atölyelerimizin tamamı el tezgâhı. Aynı zamanda evde nakış işi de veriyoruz. Hedefimiz işlerimizi daha büyütmek. Özellikle ev hanımlarına yönelik daha fazla çalışma imkânı yaratabilmek. Şile bezini burada halk kendisiyle bağdaştırmış, bunu sadece bezle bırakmamış motiflere de dökmüş. Bu motifler Osmanlı işlemelerini biraz andırır da buradaki kadınların kendilerinden ekledikleri birçok duyguyu barındırıyorlar. Onların sevgilerini, öfkelerini, hasretlerini, hayallerini... Kadınlar bütün hislerini Şile bezindeki motiflerle yorumlamışlar.

Dokumanın buruşuk yapısı nedeniyle, Şile bezinden üretilen giysilerde kumaş ile vücut arasında hava kalıyor ve kumaş vücuda yapışmadığı için ısı yalıtımı sağlanabiliyor. Daha önce Marmara Güzel Sanatlar Fakültesi’nde şimdi ise Okan Üniversitesi’nde ve Şile Bezi El Sanatları Merkezi’nde ders veren Haluk Duğa ise Şile bezinin tarihinden ve insan sağlığına olan katkılarından bahsediyor:

Şile bezinin malzemesi %100 pamuk. Yani içinde herhangi bir kimyasal yok. Vücut terini emme özelliğinden dolayı sağlıklı bir üründür. Vücudun hava almasını sağladığı için rahat, hafif, doğal bir giysi olma özelliği taşır. Tarihî boyutuna baktığınızda geçmişte Şile bezinin çok farklı dokuma tezgâhı, dokuma tipi olmuş, bugün biz en gelişmiş, kabul gören standartlarıyla üretim yapıyoruz. Bugün, iplik numarasından tutun örgüsüne bir metrelik gramajına kadar hepsi sabit. Ürünü çok çeşitlendirmeden, özgünlüğünden ödün vermeden dokumaya devam ediyoruz. Şöyle düşünün tarladan pamuğu alıyorsunuz, insan bedenine giydirdiyseniz ya da hayvanın

sırtından yünü alıyorsunuz insanın üstüne giydiriyorsunuz. Bu o kadar önemli bir zincir ki yüzlerce insanın emeği var içinde. Aynı zamanda çok keyifli bir iş.

Bugün bilinen şekliyle Şile bezi dokuması yaklaşık 150 yıldır yapılıyor. Doğma büyüme Şileli olan dokuma ustası Tevfik Çetin ise 1999’dan beri bu işle meşgul. Dokuma tezgâhının sesi civardaki halkı rahatsız etmesin diye atölyesini Şile merkeze uzak bir köye kurmuş. Şile bezine dair biraz da Tevfik ustaya kulak verelim:

Şile bezi dokumasında hem atkı hem çözgü yönünde çok bükümlü kıvrak iplik kullanılır ve bunun sonucu olarak hacimli ve dolgun görüntüye sahip bir kumaş elde edilir. Kıvrak ipliğe, dokumadan önce dayanıklılığının artırılması amacı ile haşillama işlemi yapılır, dokumadan sonra kaymaklama yapılır ve sonrasında bez Karadeniz’in sularında yıkanır. Yıkanan kumaşlar Şile kumsallarında yere serilerek kurutulur. Şile deniz

“BEZ YIKANDIKÇA BEYAZLAYIP HAFİF BİR GÖRÜNÜM VE YUMUŞAKLIK KAZANIR. ŞİLE BEZİNİ KUMA SERDİĞİMİZDE ÜZERİNE KUM YAPIŞMAZ. TIPKI İNSAN VÜCUDUNUN KUM TUTMAMASI GİBİ.”

suyu içerdği tuz oranıyla bizim işimizin püf noktasını oluşturur. Şile bezinin yöresel özellik kazanmasındaki en önemli etkenlerdendir. Bez yıkandıkça beyazlayıp hafif bir görünüm ve yumuşaklık kazanır. Şile bezini kuma serdiğimizde üzerine kum yapışmaz. Tıpkı insan vücudunun kum tutmaması gibi.

Eski usul dokuma tezgâhlarının başına geldiğimizde Tevfik usta şöyle devam ediyor:

Uşak tipi Bursa imalatı makineleri bunlar. Uşak tipi dokuma derler. 70’li yıllarda bunun imalatı vardı fakat şu an bu tezgâhların imalatı yok. Şu anda ancak eskilerden kalanlarla devam ediyoruz. Hurdaya verenlerden toparlıyoruz ve onarıyoruz. ▲

DONDURMANIN FAYDALARI

Dondurmanın yapım aşamasında; süt, sütün yağsız kuru maddesi, şeker, glikoz şurubu gibi tatlılık verici maddeler, stabilizatör, emülgatör, bitkisel yağ ve/veya süt yağı, çeşidine göre çikolata, kakao, meyve, fındık/fıstık, karamel gibi besinler, sahle, doğal ve doğal özdeş aromalar kullanılmaktadır.

Dondurma süt ürünleri içerisinde oldukça fazla tercih edilen, zengin bir besin içeriğine sahip, sindirimi kolay, kendine özgü tat, aroma ve tekstürü olan yıl boyunca tüketilebilen bir gıda maddesidir. Karbonhidrat, yağ, protein gibi makro- bileşenler; A, D, E, K, B2, B6, B12 vitaminleri ile yeterli sayılabilecek düzeyde bazı mineral (Ca, P, Mg, Na, K, I, Mn ve Zn) mikro-bileşenler bakımından zengin, fonksiyonel bir süt ürünüdür.

Dondurma, değişik tüketici gruplarının ihtiyacına cevap verebilecek şekilde bileşimi değiştirilebilen, içerisine meyveler eklenerek diyet lifi, fenolik ve antioksidan çeşitlendirilebilen ürünler arasındadır.

Dondurmada süte göre daha fazla yağ ve protein bulunmaktadır. Biyolojik olarak aktif bileşenleri içeren bitkisel ekstraktların en iyi kullanım alanlarından biri de dondurmadır. Polifenol içeriğine sahip olan koyu renkli kakao tozu, fındık ve yeşil çay ekstraktı karışımı dondurma bileşiminde kullanılmaktadır.

SORBE

Sorbe; meyve püresi, su, şeker ve meyve suyuyla hazırlanan soğuk bir tatlıdır. Dondurmadan farklı olarak süt ve süt ürünleri, yağ, yumurta, kıvamlaştırıcı, koruyucu içermez. Dondurma ile ayrılan asıl kısmı süt ve süt ürünleri içermemesidir. Yağ oranı sıfırdır. Veganlar, vejetaryenler, çölyak hastaları ve laktoz intoleransı olanlar için uygundur.

DIYETTE DONDURMA TÜKETİLİR Mİ?

Sağlıklı beslenen kişiler haftada 2-3 kez tüketebilir. Kilo vermeye çalışanlar için sorbe daha iyi bir seçenek olacaktır. Dondurma tüketilmek istenirse de evde ilave şekerli olacak şekilde süt ve meyveler kullanılarak hazırlanabilir.

MUZLU KAKAOLU DONDURMA

EVDE DONDURMA TARİFİ

MALZEMELER

1 su bardağı süzme yoğurt
2 adet muz
1 yemek kaşığı bal
1 çay kaşığı vanilin,
1 yemek kaşığı kakao

YAPILIŞI

Muzları dilimleyin ve buzlukta dondurun. Yoğurt, kakao, bal ve vanilyayı bir kapta çırpın. Dondurulmuş muzla beraber blenderde karıştırın. Bir gece dondurucuda bekletin.

ÇİLEKLİ SORBE

MALZEMELER

500 gram çilek
1 adet taze sıkılmış limon suyu
2 yemek kaşığı bal
1 su bardağı su

YAPILIŞI

Suyu ve balı bir kaptaki karıştırın. Çilekleri güzelce yıkayıp blenderde öğütün. Öğüttüğünüz çileğe limon suyu ve ballı suyu ilave edin. Hazırladığınız çilek püresini taze sıkılmış limon suyu ve soğuyan şerbet karışımıyla karıştırın. Karışımı bir gün boyunca dondurucuda bekletin.

Diyabetliler için sorbe şekersiz olarak hazırlanabilir. Hurma veya tatlandırıcı da kullanılabilir.

Afiyet olsun.

YEDİKULE BAHÇE’NİN İNCİRLERİ SOFRALARDA

Dalından toplanarak maharetli ellerle reçele dönüştürülen Yedikule Bahçe’nin incirleri sofralara geliyor. Tamamen organik üretim yapılan Yedikule Bahçe’nin mahsulleri, geleneksel yöntemlerle üretiliyor. Fatih Belediyesi’nin uzman personeli tarafından yapıma hazırlanan incirler, odun ateşinde pişirilerek reçel haline getiriliyor. Enfes kokusu ve lezzetiyle kavanozlarda vakumlanan reçeller, Fatihlilere ikram ediliyor.

Bütün Fatihlilere afiyetler dileriz! 🍷

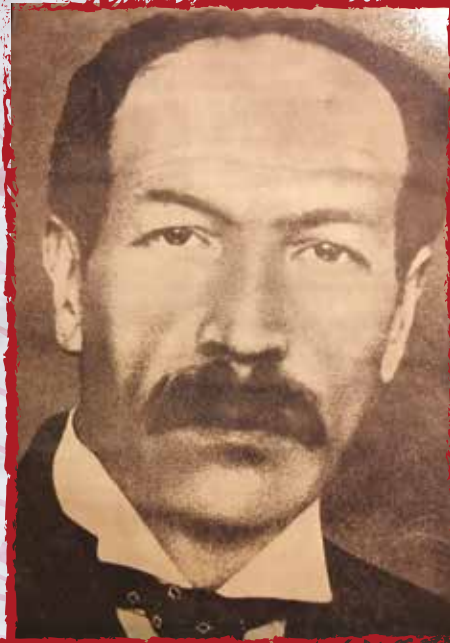

Dede Efendi Sözlü Eserler ve Tanburi Cemil Bey Saz Eserleri

Beste Yarışması

Fatih'in iki musiki dehâsını
yeni sadâlar ile yâd ediyoruz.

Son Katılım: 4 Aralık

ÖDÜLLER

Birincilik
20.000₺

İkincilik
15.000₺

Üçüncülük
10.000₺

Fatih'i yaşa
Fatih'te yaşa

Detaylı Bilgi ve Kayıt
fatih.bel.tr

FATİH BELEDİYESİ

FATİH BELEDİYESİ 3. Fotoğraf Yarışması

TOPLAM
260.000 TL^{'ye}
VARAN ÖDÜLLER

M. ERGÜN TURAN
FATİH BELEDİYE BAŞKANI

SERBEST VİZÖR | FOTOĞRAFLARLA BİR HİKAYE ANLAT | ÇEK KURGULA YARIŞI | VİDEO ÇEK YARIŞI

Son Başvuru Tarihi: 16 Aralık 2022

Detaylı Bilgi ve Kayıt İçin: www.fatih.bel.tr

Fatih'i yaşa
Fatih'te yaşa

FATİH BELEDİYESİ

Suriçine Açılan

En Güznel BALKON Yarışması

Ödüller

1.ye

10.000 ₺

2.ye

7.500 ₺

3.ye

5.000 ₺

Fatih'i yaşa
Fatih'te yaşa

Son Başvuru: **16 Eylül Cuma**
Kayıt ve Detaylı Bilgi: **fatih.bel.tr**

FATİH BELEDİYESİ